

Tartalomjegyzék

BEVEZETŐ	5
I. AZ EURÓPAI UNIÓ FELDOLGOZÓIPARÁNAK HELYZETE, FEJLŐDÉSE	6
II. AZ EURÓPAI UNIÓ GÉPIPARA FŐ SZEKTOROK, KIEMELT ÁRUCSOPORTOK SZERINT	9
II.1 GÉPEK, BERENDEZÉSEK GYÁRTÁSA (NACE REV. 1 29).....	9
II.1.1 Ipari technológiai eszközök (NACE Rev. 1 29.1, 29.2, 29.4., 29.5)....	10
II.1.2 Mezőgazdasági gépek és traktorok (NACE Rev. 1 29.3)	11
II.1.3 Fegyver és lőszer (NACE Rev. 1 29.6).....	11
II.2 VILLAMOS GÉPEK ÉS ELEKTRONIKAI TERMÉKEK GYÁRTÁSA (NACE REV. 1 29.7, 30, 31, 32)	12
II.2.1 Háztartási készülékek (NACE Rev. 1 29.7).....	13
II.2.2 Irodagépek, számítástechnikai eszközök (NACE Rev. 1 30)	14
II.2.3 Villamos motorok, áramelosztó, -szabályozó készülékek (NACE Rev. 1 31.1, 31.2, 31.4), szigetelt vezetékek és kábelek (31.3), világítási eszközök (31.5) gyártása.....	15
II.2.4 Elektronikai alkatrészek (NACE Rev. 1 32.1).....	17
II.2.5 Ipari híradástechnikai termékek (NACE Rev. 1 32.2).....	18
II.2.6 Híradástechnikai fogyasztási cikkek (NACE Rev. 1 32.3)	19
II.3 MŰSZERGYÁRTÁS (NACE REV. 1 33)	20
II.4 KÖZLEKEDÉSI ESZKÖZÖK GYÁRTÁSA (NACE REV. 1 34, 35).....	22
II.4.1 Közúti gépjárművek, gépjármű-felépítmények és trélerok (NACE Rev. 1 34.1, 34.2).....	23
II.4.2 Közúti gépjárművek alkatrészei és tartozékai (NACE Rev.1 34.3)	25
II.4.3 Egyéb járművek (NACE Rev. 1 35.).....	27
III. A MAGYAR GÉPIPAR FEJLŐDÉSE, HELYE AZ ORSZÁG GAZDASÁGÁBAN, AZ EU-CSATLAKOZÁSSAL KAPCSOLATOS KILÁTÁSAI	30
III.1 A MAGYAR GÉPIPAR HELYZETE, FEJLŐDÉSE AZ 1990-ES ÉVEKBEN	30
III.2 A GÉPIPAR TERMELÉSE	33
III.2.1 Gépek és berendezések.....	35
III.2.2 Villamos gépek, műszerek	36
III.2.2.1 Irodagépek, számítógépek	37
III.2.2.2 Villamos gépek, készülékek.....	38
III.2.2.3 Híradástechnikai termékek, készülékek	39
III.2.2.4 Műszerek	40
III.2.3 Járműgyártás	40
III.2.3.1 Közúti járművek	41
III.2.3.2 Egyéb járművek	42

III.3	A GÉPIPAR KÜLKERESKEDELME	43
III.4	AZ ALKALMAZOTTAK SZÁMA, ÁLLOMÁNYA.....	49
III.5	BERUHÁZÁSOK	50
III.6	A KUTATÁS-FEJLESZTÉS HELYZETE.....	50
III.7	AZ EU-CSATLAKOZÁS ESÉLYEI, TEENDŐI	52
IV.	A GÉPIPARRA VONATKOZÓ FŐBB EU-JOGSZABÁLYOK	59
IV.1	AZ EU FOGYASZTÓVÉDELMI PROGRAMJA.....	59
IV.2	VÁMSZABÁLYOZÁS, VÁMUNIO	60
IV.3	SZÁRMAZÁSI SZABÁLYOK.....	61
IV.4	A TERMÉKBIZTONSÁGGAL KAPCSOLATOS ELŐÍRÁSOK, KÖVETELMÉNYEK..	62
IV.5	MEGFELELŐSÉGTANÚSÍTÁS	63
IV.6	TERMÉKEK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK BELSŐ PIACON VALÓ FORGALOMBA HOZATALÁVAL KAPCSOLATOS KÖVETELMÉNYEK.....	65
IV.7	EGYES KIEMELT TERMÉKEKRE VONATKOZÓ SPECIÁLIS TERMÉKBIZTONSÁGI ELŐÍRÁSOK	67
IV.8	A FOGYASZTÓVÉDELMI FŐFELÜGYELŐSÉG TEVÉKENYSÉGE	69
IV.9	A VÁLASZTOTT BÍRÓSÁGOK ÉS A BÉKÉLTETŐ TESTÜLETEK SZEREPE, FELADATAI.....	70
Mellékletek		
	AZ INFORMÁCIÓS TÁRSADALOM ESZKÖZEI (1999–2000).....	72
	AZ IPAR ÉS FŐBB ÁGAZATAI TERMELÉSÉNEK ALAKULÁSA (%)......	72
	INFORMÁCIÓSZOLGÁLTATÓ SZERVEZETEK	74
	ÚJ MEGKÖZELÍTÉSŰ IRÁNYELVEK BEVEZETÉSE	76
	FELHASZNÁLT IRODALOM.....	77

BEVEZETŐ

Magyarországnak az Európai Unióba történő belépése aktuálissá teszi mindazon kérdések középpontba állítását, amelyek – tagsága révén – hatással vannak gazdasága jövőbeni fejlődésére. A gépipar az uniós és a magyar gazdaság legkorszerűbb pontjait köti össze – a technológiai eszközök gyártásától kezdve az elektronikán át a különböző járművek előállításáig. Már eddig is széles körű kapcsolatok alakultak ki, kimagasló eredmények születtek, és nagy a várakozás a továbbfejlődés lehetőségeit illetően.

A gépipar termelésünkben, külkereskedelmünkben – következésképp az ország fejlődésében – betöltött élenjáró szerepe szükségessé teszi az ágazat hazai és nemzetközi fejlődésének, a változások irányainak figyelését és elemzését. A kiadvány rövid körképet kíván adni az Európai Unió gépiparáról, főbb szektorairól, az EU-beli partnerek teljesítményéről, eredményeiről. A szerzők – az ismertetés és a statisztikai számbavétel mellett – összefoglalták azokat a követelményeket és jogszabálybeli változásokat, amelyeket a magyar vállalatoknak a csatlakozással összefüggésben figyelembe kell venniük. Törekedtek továbbá megfogalmazni azokat a főbb teendőket, amelyek segítik gépiparunknak az eddigiekhez hasonló további fejlődését.

A gépipari szektorok, árucsoportok adatainak bemutatásakor az unió legfrissebb statisztikai közleményeit vették figyelembe. Az adatokban ennek ellenére több helyen (több)éves lemaradás van – ami tükrözi az adatgyűjtés nehézségeit –, de megítélésünk szerint ez nem gátolja a folyamatok és a tendenciák bemutatását. A könnyebbség kedvéért esetenként megközelítő vagy kerekített értékeket közlünk. Kérjük ehhez a Tisztelt Olvasó megértését.

A szerkesztő

I. AZ EURÓPAI UNIÓ FELDOLGOZÓIPARÁNAK HELYZETE, FEJLŐDÉSE

Az Európai Unió tagországai – az Egyesült Államok és Japán mellett – a világ gazdaságilag legfejlettebb közösségét alkotják. Kiemelkedő a feldolgozóipar fejlettsége, ami kifejeződik a kutatás-fejlesztés nagy fokú intenzitásában, valamint a gyártott termékek és az alkalmazott technológiák magas műszaki színvonalában, konzekvens megújításában. Az unió vállalatai meghatározó szerepet töltenek a gépipari termékek nemzetközi kereskedelmében.

Az EU-tagországok feldolgozóiparának termelése az elmúlt évtizedben szolid ütemben, de hosszabb időn át folyamatosan nőtt. Az 1993-as visszaesést követően fellendült a termelés, és a következő öt évben 4,9%-os növekedést regisztráltak (éves átlagban, reálértéken számolva). 1999-ben 4000 milliárd eurós értéket ért el a termelés. Ennek csaknem háromnegyedét a négy legnagyobb lélekszámú és GDP-vel rendelkező tagország – Németország, Franciaország, Nagy-Britannia és Olaszország – adta. Részarányuk azonban csökkenő tendenciát mutat, mivel más tagországok – elsősorban Írország, Spanyolország és Portugália – az uniós átlagot jóval meghaladó termelésnövekedést produkál. Érvényes ez a tendencia az EU legnagyobb ipari teljesítményt nyújtó országára, Németországra is, amely több mint negyedét adja a feldolgozóipari termelésnek, ám részaránya – hosszabb időtávot nézve – mérséklődést mutat.

Ez a tény arra irányítja rá a figyelmet, hogy az EU centrumában levő országok relatív súlya a feldolgozóipari termelésben csökken, miközben az unió peremén – úgymond, perifériáin – elhelyezkedő országok részaránya fokozatosan növekszik. Az 1990-es években felerősödött a termelőkapacításoknak az unión kívüli – többek között a kelet-közép-európai – országokba való áthelyezése. (Példa erre a közúti jármű-ipar: a térség öt tagjelölt országa „gépjárművek és alkatrészek” összesített külkereskedelmi forgalmának 78%-a EU-országokkal valósult meg 1998-ban.)

A folyamatokat nagymértékben stimulálja a globális világpiaci verseny – egyben árverseny –, amely arra ösztönzi a gyártókat, hogy a termelést a kedvezőbb adottságú országokba helyezték át. (Az egy munkaóra jutó költségek tekintetében ma is nagyok a tagországok között a különbségek: míg 1998-ban Németországban 27,7 ecu volt a feldolgozóipari átlag, addig Spanyolországban 15,7, Portugáliában csupán 6,2 ecu.)

A termeléskihelyezés, valamint a termelékenység növelése a foglalkoztatottak számának jelentős csökkenéséhez vezetett az unió feldolgozóiparában: az 1999. évi 23,3 milliós dolgozói állomány nem kevesebb mint 2,5 milliós csökkenést takar az 1985. évihez képest.

Az EU feldolgozóiparában kiemelkedő helyet töltenek be a gépipari szakágok. 1999-ben a gépipari szektoroknak a feldolgozóiparon belüli részaránya a következő volt:

Gépipari szektor	Hozzáadott érték alapján (%)	Foglalkoztatottak száma alapján (%)
Gép-, berendezésgyártás	11	11
Villamosgép-, műszergyártás	14	12
Járműgyártás	12	11
Gépipar összesen	37	34

A gépiparnak a feldolgozóiparban való részesedése számottevően felülmúlja a többi nagy ipari ágazat részarányát (pl. a vegyiparét, amelynek részesedése az új érték előállításában 11%-os, foglalkoztatottak számát tekintve pedig 7%-os). A gépipar nem csupán volumenét, hanem a minőségi mutatókat illetően is az élenállókhoz tartozik. Míg az unió feldolgozóiparában az összes vállalat fele mutatkozott be új termékkel (1996), addig például a villamosgép- és műszergyártásban a cégek 70 százaléka.

Néhány gépipari árucsoport termelése kevésbé koncentrált az EU-térségben: ez jellemző az irodagépek és számítógépek, valamint a híradástechnikai eszközök gyártására. Ezzel szemben a gép- és berendezésgyártásban, valamint az egyéb közlekedési eszközök (vonat, hajó, repülőgép) gyártásában erős a termelés földrajzi koncentrációja.

A „high-tech” ipar részaránya a foglalkoztatottak száma alapján 1999-ben 38%-os volt az unió feldolgozóiparában, és az arány növekvő tendenciát mutat. Az ágazat Németországban (46%), Svédországban (44%), Nagy-Britanniában (43%) és Írországban (40%) ért el átlag fölötti részesedést az ország feldolgozóiparán belül. A leggyorsabban a híradástechnikai eszközök gyártása bővült.

Néhány tagország ipara egy-egy ágazatra koncentrálna fejlesztését. Például a finn gépipar elsősorban a híradástechnikai eszközök előállítására összpontosítja erőit, az ír pedig az iroda- és számítástechnikai eszközök gyártására.

Az unió feldolgozóiparában nyomon követhető a törekvés a nagyobb új értéket hordozó termékkéleségek előállítására, súlyuk növelésére az összkibocsátásban. A versenytársakkal – az Egyesült Államokkal és Japánnal – való összehasonlítás ugyanakkor ráirányítja a figyelmet arra, hogy az unió ipara előtt további potenciális lehetőségek, illetve teendők állnak.

Az EU, az USA, valamint Japán összesített feldolgozóipari termelésén belül az unió képviseli a legnagyobb részarányt (1997: 40%). Figyelmet érdemel azonban, hogy az Egyesült Államok feldolgozóiparában a kisebb termelési volumenhez magasabb hozzáadott érték társul, mint az unióban.

A tudásalapú gazdaság megerősítését, fejlesztését szolgáló ráfordításokban ugyancsak az Egyesült Államok áll az élen, mind a volumeneket, mind a viszonylagos értékeket tekintve. A K+F-re való bruttó ráfordítás 202 milliárd ecu volt 1998-ban, ami a GDP 2,58%-át jelentette; ugyanakkor az EU-országok 141 milliárd ecu értékű K+F-ráfordítása a GDP 1,86%-ának felelt meg. Figyelemre méltó Svédország (a GDP 3,77%-a) és Finnország (2,89%) fejlesztésekre való koncentrációja. A K+F-ráfordítások – hosszabb időtávot figyelve – a legnagyobb mértékben Finnországban, Görögországban és Írországban emelkedtek.

Az információs társadalom műszaki alapjait képező eszközök felhasználása rohamosan növekszik az uniós országokban, de a versenytársaknál – az USA-ban és Japánban – a volumeneket tekintve és fajlagosan is magasabb az ellátottság. (Lásd az 1. mellékletet.) Ugyanakkor ki kell emelni például a közúti gépjárműveket, amelyek azon nagy fontosságú „fejlesztésintenzív” termékcsoporthoz tartoznak, amelyben az EU tagországai nem csupán növelték a termelésben való világszeresedésüket, hanem az új érték előállításában is javították pozícióikat a fő versenytársakhoz mérten.

Az unió gépipara a világ legnagyobb teljesítményű exportpotenciálját képviseli. A gépek és szállítóeszközök kivitele 1999-ben 352 milliárd ecut ért el, szemben a 304 milliárd ecus importtal. Hosszabb időszakon keresztül érvényesül az a tendencia, hogy az export növekedését felülmúlja az import bővülésének üteme, így uniós léptékben romlik a kivitelnek a behozatallal szemben álló fedezeti mutatója.

Az EU külkereskedelmi forgalmában állandóságot képvisel, hogy az Egyesült Államok aránya mind az exportban, mind az importban körülbelül 25%-os, ami alig egy-két százalékponttal különbözik a tíz évvel előbbi értéktől. Szembetűnő változás viszont Japán szerepének és részarányának csökkenése. Új fejlemény ezenkívül, hogy az elmúlt évtizedben néhány ország az EU-tagállamok fontos külkereskedelmi partnerévé tudott válni. Itt kétségteljesen Kínát kell legelőször megemlíteni, majd a kelet-közép-európai államokat – Lengyelországot, Csehországot és nem utolsósorban Magyarországot. Hazánk – a forgalomban való számottevő részesedéssel – felkerült a fontos partnerországok uniós térképére.

II. AZ EURÓPAI UNIÓ GÉPIPARA FŐ SZEKTOROK, KIEMELT ÁRUCSOPORTOK SZERINT

II.1 Gépek, berendezések gyártása (NACE Rev. 1 29)

A gépek, berendezések gyártása – a termelés értéke, a foglalkoztatottak száma alapján – kiemelten fontos szektora az unió iparának. A tagországok termelése 360 milliárd euró tett ki 1999-ben, ami a feldolgozóipar 9%-ával volt egyenlő. Hozzáadott érték alapján számolva még magasabb (11,1%) volt a szektor részaránya. A termékösszetétel négyötöde gyártóeszközökből – általános rendeltetésű és célgépekből – tevődik össze. Tízéves távlatot tekintve a termelés belső összetételében alig történt elmozdulás, a legnagyobb változást a mezőgépprofil arányának csökkenése jelentette.

A gyártási palettán az egyszerűbb gépek, valamint a nagy szellemi és eszközráfordítással előállítható eszközök, komplett gyárberendezések egyformán megtalálhatók. A szektor vállalatai folyamatosan bővítik a speciális technológiai feladatok ellátására alkalmas gépek, nagy berendezések kínálatát. A tervezést gyakran a megrendelő specifikációja szerint végzik el, s a gyártáson túlmenően vállalják az üzembe állítást, a személyzet betanítását, a berendezések szervizelését is.

A vállalatok legnagyobb része diverzifikált profillal rendelkezik, és a „több lábbon állás” stratégiáját követi (pl. a svéd SKF az acéltermelésben, a német Rheinmetall a hadiiparban, a szintén német Metallgesellschaft és Linde a vegyiparban, az unió legnagyobb mezőgépgyártója, a holland CNH a pénzügyi szolgáltatásokban bővítette aktivitását). Emellett megtalálhatók a néhány profilra szakosodott vállalatok – erre példa a német Heidelberger Druckmaschinen, a világ vezető nyomdaipari gépgyártója.

Az 1990-es évtized elején, a recesszió idején a termelés visszaesett, majd a második felében ismét növekedésnek indult – évi 2% körüli értékben. Az iparnak a gépek-berendezések előállítására való szakosodása (a termelésnek az adott ország feldolgozóiparán belüli részaránya) az évtized során Dániában, Finnországban, Olaszországban és Svédországban növekedett, míg Németországban csökkent. A szóban forgó időszakban az EU-országok iparának fokozottan számolnia kellett „az alacsony bérszínvonalú országok” versenyével, amelyekbe egyébként jelentős kapacitásokat helyeztek ki.

A gépek-berendezések gyártásában a tagországok mintegy 2,6 millió embert foglalkoztattak 1999-ben. A megelőző tíz év folyamán számottevően – csaknem 415 ezerrel – csökkent a dolgozók száma.

A gép- és berendezésgyártási szektorban az átlagot meghaladóan nőtt az egy foglalkoztatottra vetített hozzáadott érték (1999: 51 900 ecu). Ez az ágazat kedvező lehetőségeket kínál a kis- és közepes vállalatok (KKV-k) működése számára. (1997-ben az árbevétel 38%-a jutott rájuk, és az állomány 43%-át foglalkoztatták.) A KKV-k szerepe elsősorban a déli tagországokban – Spanyolország, Portugália, Olaszország – jelentős, de figyelemre méltó a középvállalatok teljesítménye például Ausztriában is.

Ellentétben a helyzet a vezető gépgyártó országban, Németországban, ahol a nagyvállalatok dominálnak (az árbevétel 75%-a, az alkalmazottak 65%-a).

A gép- és berendezésgyártás az unió legnagyobb teljesítményű exportágazata. 1999-ben a feldolgozóipari export 15,2%-át képviselte, és magas kiviteli többletet mutatott fel (54 milliárd euró értékben). A legnagyobb partner az Egyesült Államok, amely az EU-export több mint kétötödének volt célországa, az unió gépiportjában pedig ennél is magasabb volt az aránya.

Külön említést érdemel Kína teljesítménye: az ország tíz év alatt tizenkétszeresére növelte exportját a tagállamokba (értéke 1999-ben meghaladta a 3 milliárd eurót).

Különösen erős kapcsolatok alakultak ki az EU-országok és az USA között a működőtőke-beruházásokban, amelyekben kölcsönösen a legnagyobb befektetéseket eszközlik egymás területén.

A gép- és berendezésgyártásban jelentős az EU túlsúlya az Egyesült Államokkal és Japánnal szemben (az összesített termelésben mintegy 41%-os a részaránya), mindazonáltal a versenytársak termelése gyorsabb ütemben bővül, mint az unióbéli.

II.1.1 Ipari technológiai eszközök (NACE Rev. 1 29.1, 29.2, 29.4., 29.5)

Ebbe a csoportba általános rendeltetésű gépek (erőgépek, energiaközlők, emelő- és anyagmozgató gépek), továbbá célgépek (szerszámgépek, élelmiszer-ipari, textilipari, kohászati stb. technológiai berendezések) tartoznak. A termelés nagyobb része (mintegy 55%-a) az általános rendeltetésű gépek, kisebb része a speciális rendeltetésű gépek előállítására jut. Az 1990-es évek során a két termékcsoporthoz között enyhe eltolódás következett be az általános gépek javára.

A tagországok termelésének értéke 1995-ben – 2,2 millió ember foglalkoztatásával – 258,7 milliárd ecu volt. Ennek több mint kétötödét Németország adta. Legnagyobb mértékben Dánia ipara szakosodott termelőeszközök előállítására, s magas fokú a specializáció a svéd, a finn és az olasz iparban is. A termelés bővítésének ütemét tekintve Hollandia járt az élen, de Spanyolország és Dánia is alig maradt el teljesítményétől.

Gyors ütemben növekedett az 1990-es évek folyamán a tagországok termelése az emelő- és szállítógépek profiljában, különösen Németországban (évi 10,1%) és Finnországban (1989–1997 között évi 6,9%). A gyártóeszközök előállításában eltérő a versenytársak helyzete: az Európai Unió teljesítménye megelőzi az Egyesült Államokét, valamint Japánét. Az USA-ban azonban – főként az autóiipari keresletre tekintettel – nagy fejlesztéseket hajtottak végre 1995–97 között, miközben Japánban két számjegyű visszaesést regisztráltak.

Az unió feldolgozóiparának fő exportterületét a technológiai gyártóeszközök képviselik; ebben nagyon magas kiviteli többletet ért el (1999: 50 milliárd euró).

A legfontosabb kereskedelmi partner az Egyesült Államok, amely az EU exportjának megközelítőleg negyedét veszi fel. Fontos partnerek még a közép-európai államok – Lengyelország, Csehország –, valamint a délkelet-ázsiai országok is.

II.1.2 Mezőgazdasági gépek és traktorok (NACE Rev. 1 29.3)

Az unió mezőgép- és traktoriparában az 1990-es évtized folyamán csökkenő tendenciát mutat a termelés. Ez a tény a kereslet lanyhulását tükrözi vissza, ami mögött a mezőgazdasági farmok számának milliós nagyságrendű apadása, illetve a mezőgazdaságban foglalkoztatottak számának ugyancsak drasztikus visszaesése húzódik meg.

A termelés értéke 1999-ben 20,2 milliárd eurót ért el. A nagy mezőgépgyártók – Németország és Olaszország – termelése jelentősen csökkent (döntően az 1990-es évek első felében), és részarányuk is visszaesett az unión belül. Ezzel szemben a svéd, a finn és a francia ipar reálértékben mérve fokozta termelését. A mezőgépprofilra leginkább a dán, a finn és az osztrák ipar szakosodott, de az olasz ipar specializációja ugyancsak meghaladja az EU-átlagot. A foglalkoztatottak száma 1999-ben 117 600 volt, ami tíz éven belül 40 ezer fős szűkülést jelez. A hozzáadott érték figyelembevételével számított termelékenység értéke az átlag fölött helyezkedett el (1999: 52 ezer euró).

Az unió mezőgépiparában nagyfokú tökekoncentráció zajlott le az elmúlt években: cégfelvásárlások sorozata, stratégiai szövetségek kialakítása jellemezte ezt az ipart. A mezőgépek világpiacát két gyártó uralja. Az Egyesült Államokból a John Deere, valamint a holland CNH (a Fiat-csoport részeként). Ez utóbbi formációt 1999-ben alakult meg, amikor a New Holland cég megvásárolta az amerikai Case vállalatot. (Az USA-beli AGCO társaság pedig a legjelentősebb német gyártót, a Fendt-et vette át.) A sorozat nem szakadt meg: a német Deutz Landwirtschaft megvásárolta az olasz SAME-t, majd a CNH az osztrák Steyr Landmaschinentechniket. A francia Renault Agriculture több vállalattal – az AGCO-hoz tartozó Massey Fergusonnal, a brit JCB Agrival és az olasz Agritaliával – hozott létre kooperációs szövetséget.

A cégek közül meg kell említeni a német Claast, amely a világ vezető gabonakombájn-gyártóihoz tartozik, Európában minden harmadik kombájn Claas-gyártmány.

Az unió által vásárolt mezőgépek több mint felét az Egyesült Államok szállította 1999-ben, de kiemelten jegyzik a közép-európai országokból – így a Magyarországról (5,3%) – származó importot is.

II.1.3 Fegyver és lőszer (NACE Rev. 1 29.6)

Ebbe a termékcsoporthoz tartoznak a katonai, a vadász- és a sportfegyverek, a tüzérségi eszközök, a harckocsik, az aknák – de a katonai járművek és repülők nem. E termékcsoporthoz tartozó helyzetére leginkább a kormányok vannak hatással a védelmi kiadások meghatározásával. A mögöttünk hagyott évtized elején a hadikiadások csökkentek, és egy sor fegyvergyártó cég profilt váltott. (Az 1990-es évek közepén a fegyvergyártás – 70 ezer ember foglalkoztatásával – 6,4 milliárd ecut ért el.)

Két ország termelése emelhető ki: a brit hadiipar az 1990-es évek közepén gyorsan növelte termelését, megelőzve az ugyancsak gyorsan fejlődő svédet. Ezen eszközök előállítására – némileg meglepő módon – Görögország szakosodott az uniós átlagot a legnagyobb mértékben felülmúlva, megelőzve a svéd, a brit és a francia ipart.

Két nagy konzern termelése emelhető ki. A brit BAE Systems a British Aerospace és a Marconi Electronic Systems fúziójából jött létre, az EADS (European Aeronautic Defence and Space Company) pedig a német DaimlerChrysler Aerospace és a francia Aerospatiale összeolvadásából keletkezett.

A tagországok külkereskedelméből az Egyesült Államok emelkedik ki, Svájc figyelemre méltó szerepe mellett. Az EU-export súlypontja Észak-Afrikából és a Közel-Keletről a délkelet-ázsiai országokba és részben Európába (pl. Törökország) helyeződik át.

II.2 Villamos gépek és elektronikai termékek gyártása (NACE Rev. 1 29.7, 30, 31, 32)

A villamos gépek és elektronikai termékek szektora széles skálát ölel át, nagyban eltérő gyártmánycsoportokat foglal magában azok műszaki tartalmát, alkalmazási területeit illetően. Ez a szektor foglalkoztatja a legtöbb dolgozót az unió feldolgozóiparában, és termelési volumene – a járműgyártás után – a második legnagyobb.

Az 1986–96 közötti években gyorsan bővült a termelés (reálértéken több mint 50%-kal). Ez a folyamat döntően 1993 után bontakozott ki, dinamikusan folytatódva a további években is. Az évtized második felében elsősorban a számítógépek, valamint a hírközlő eszközök – nem utolsósorban a mobiltelefonok – gyártásának gyors bővülése éreztette kedvező hatását. A villamos gép/elektronikai profilú vállalatok 400 milliárd eurónyi termelést folytattak 1999-ben (megközelítő, számított érték), ami az unió feldolgozóiparának mintegy 10%-át képviselte.

A szektor összesített termelésében 1999-ben a villamos gépek, készülékek gyártása képezte a legnagyobb súlyt (168,7 milliárd euró). Ezt a híradástechnikai termékek, készülékek csoportja követte (159,9 milliárd euró), s csupán e két fő gyártmánycsoport után következett az iroda- és számítógépgyártás 71,5 milliárd eurónyi volumennel (becsült érték).

Az információs társadalom működését megfelelő hardverstruktúrának kell biztosítania. A PC-knek a napi használatban való elterjedése gyors ütemben halad tovább, miközben a lakosság egyre szélesebb körben használja az internetet. Növekszik az e-commerce fontossága, különösen a business-to-business (B2B) szektorban. Az igények gyors növekedése stimulálta a termelés bővülését. Ez a helyzet a telekommunikációban, ahol a mobiltelefonok mind kisebb és könnyebb kialakításának, illetve a vezeték nélküli technológiák alkalmazásának igénye nagymértékben a termelés ösztönzőjévé vált.

A villamos gép/elektronika területén a nagyvállalatok dominanciája jellemző. 1997-ben ezek adták a szektor árbevételének háromnegyedét, és alkalmazták a dolgozók kétharmadát. Az EU-tagországok szóban forgó szektorában összesen 2,8 millióan nyertek alkalmazást (megközelítő számítások). Említést érdemel a „magasabb” iskolai végzettséggel, továbbá a felsőfokú végzettséggel rendelkező dolgozók nagy aránya. (Az

irodagépeket és számítógépeket előállító vállalatoknál 1997-ben a dolgozók 42,5%-a rendelkezett magasabb iskolai képesítéssel és további 38,3%-uk felsőfokú végzettséggel.)

Az árbevételre vetített bruttó eredmény – a korábbi kedvező szintről – folyamatosan apadt, és 1996-ban 7,6%-ot mutatott, ami az ipari átlag alatt helyezkedik el.

Az EU-tagországok aránya a villamos gépek és az elektronikai termékek külkereskedelmében szűkül, s igen jelentős a kiviteli deficitjük. (1999-ben a 119,5 milliárd euró értékű export mellett 155,2 milliárd euró értékű importot bonyolítottak le.) A partnerkapcsolatokban lényeges elmozdulások következtek be az 1990-es évek folyamán. Míg az Egyesült Államok és Japán részaránya az unió importjában régebben kétharmados volt, addig 1999-ben már csak 40%-os. Szembetűnő Kína előretörése (az EU importjának 8,7%-a jutott rá 1999-ben).

Az unió kivitelének célországai között számottevő súllyal jelentek meg olyan partnerek, mint Magyarország (az összkivitel 4,3%-ának átvételével) vagy Lengyelország.

Az elmúlt néhány év folyamán ez a szektor vált a külföldi működőtőke-beruházások legfőbb célterületévé. Két szakterületen – az iroda- és számítógépgyártásban, valamint a híradástechnikai termékek és készülékek előállításában – nagy értékű működőtőke-beruházások valósultak meg az évtized utolsó harmadában. Ez a megállapítás érvényes mind az unió területén végrehajtott beruházásokra, mind a tagországok által külföldön eszközölt investíciókra, amelyek célországaként elsősorban az Egyesült Államok említhető.

Az USA és Japán villamosgép- és elektronikai termelésében lényeges változások következtek be az évtized második felében. Japán hosszú perióduson át e szektor vezető termelője volt, de gyártása visszaesett (1997-ben 365 milliárd eura). Ezzel ellentétes folyamat játszódott le az Egyesült Államokban, ahol rohamosan bővült a termelés (461 milliárd eura), és az USA a legnagyobb elektronikai termelővé lépett elő a világon.

II.2.1 Háztartási készülékek (NACE Rev. 1 29.7)

Ez a termékcsoport a háztartási készülékek széles szortimentjét öleli fel: hűtőszekrények, mélyhűtők, mosógépek és szárítók, elektromos vízmelegítők, sütők, mikrosütők, valamint nem elektromos háztartási eszközök (kályhák, sütő-főző készülékek) nagyszámú típusát.

Az árucsoport összesített termelési értéke – 258 ezer ember foglalkoztatásával – 32,8 milliárd eura ért el 1996-ban. Az elektromos és a nem elektromos készülékek aránya 9:1 volt az előbbiekre javára.

A térség legnagyobb gyártója Németország volt, de szorosan felzárkózott mögötte Olaszország, s az EU termelésének 60%-át ez a két tagállam adta. A szóban forgó termékek gyártására Olaszország és Dánia az uniós átlag fölött szakosodott, Németország és Spanyolország pedig annál kisebb arányban.

A fejlett államokban az áramfogyasztás egyharmada a háztartási készülékekre jut. Hatékonyságuk növelésével igen nagy energia- és költségmegtakarítás érhető el, továbbá

elősegíthető az erőművi áramfejlesztők széndioxid-kibocsátásának csökkentése. Az EU Bizottsága átfogó stratégia részeként ösztönzi a hatékonyság javítását, például a mosógépek és a hűtőgépek környezetbarát megoldásainak terjedését.

A foglalkoztatottak száma számottevően mérséklődött az 1991–1996 közötti években. A két nagy gyártó országban ellentétes folyamatok zajlottak le: miközben Németországban egyharmadával csökkent a létszám (nem egészen 77 ezerre), addig Olaszországban nagyjából azonos arányban növekedett.

Japán termelése felülmúlja mind az Egyesült Államok, mind az Európai Unió iparáét. Az EU termelése ebben az alágazatban – mind volumenét, mind termelékenységét tekintve – elmarad a versenytársaké mögött. Ugyanakkor az unió termelői a legaktívabb külkereskedelmi tevékenységet fejtik ki. A tagországok exportja 1999-ben 6 milliárd eurót tett ki a 4,4 milliárd eurós importtal szemben.

Japán gyártókapacitások Kínába telepítésével lehet magyarázni, hogy Kína 1999-ben az unió importjának már megközelítőleg egyharmadát teljesítette. Az EU-import származási országok szerinti sorrendjében Kínát az Egyesült Államok, Svájc és Magyarország (7,1%) követte. Az Európai Unió exportja igen nagy számú országra terítődik szét.

II.2.2 Irodagépek, számítástechnikai eszközök (NACE Rev. 1 30)

Az EU irodagép- és számítógépgyártása 54,3 milliárd ecu értékben állított elő termékeket (1996), és összesen több mint 208 ezer dolgozót foglalkoztatott. (A különböző irodai gépek – írógépek, számológépek, irodai kisgépek – tartoznak ide, továbbá a számítógépek és perifériák – nyomtatók, terminálok, mágneses vagy optikai leolvasók –, de a számítógépekben felhasznált elektronikai elemek vagy játékok nem.)

Az irodagépek és a számítógépek gyártása élénk növekedést mutatott az 1990-es évtized során. Ugrásszerű volt a bővülés 1995-ben, amikor a termelés egy év alatt 25,2%-kal lett magasabb. A szakágban korábban elért üzemi eredményt nem tudták megtartani, a verseny fokozódása, az árak csökkenése következtében tíz év alatt lényeges változás állt be, s az eredménymutató 1997-ben már az ipari átlag alá süllyedt. A munkaerő-állomány ugyancsak lényeges átalakuláson ment át: az évtized elején gyorsan emelkedett a foglalkoztatottak száma, majd nagyarányú – százezres nagyságrendű – csökkenés következett be.

Az irodagép- és számítógépgyártó vállalatok termelékenysége magas, a feldolgozóipari átlagot több mint negyedével haladja meg (1997: 70 ezer ecu). Az itt tárgyalt termékek előállításában az EU-tagországok közül az Egyesült Királyság állt az élen, termelése 1997-ben 17,7 milliárd ecut tett ki, megelőzve Németországot és Franciaországot.

A legnagyobb relatív fejlődést Írország érte el ebben a szakágban. Iparának szakosodása irodagépek és számítógépek gyártására mintegy tízszerese az unió átlagának. Ezen termékek exportjára is Írország specializálódott leginkább, megelőzve Hollandiát és Nagy-Britanniát.

Az EU-tagországok fokozatosan csökkentik a külkereskedelmi deficitet ezen a szakterületen, de a behozatal még 1999-ben is több mint kétszeresen haladta meg a kivitelt (24,2 milliárd euró export állt szemben 59,2 milliárd euró importtal). Mind a

kivitel, mind a behozatal döntően néhány országra koncentrálódott. Az Egyesült Államok mind az exportban, mind az importban circa egynegyedes részaránya mellett a legfontosabb importpartnerek a távol-keleti országok. Az EU kivitelében Magyarország (4,9%) is a fontos célországok közé tartozik.

Az irodagépek és számítógépek gyártásában világviszonylatban az Egyesült Államokat kell kiemelni: 115,9 milliárd ecu értékű termelésével (1997) megelőzte Japánt, és az első számú gyártóvá lépett elő. Jellemző az amerikai piac igényeire, hogy az 1998. évi 70 milliárd ecu értékű import csaknem kétszeresen haladta meg az exportot.

Szakmai felmérések szerint az EU-országok hardverpiaca 1999-ben 92,9 milliárd eurót tett ki (7,6%-os bővülés az előző évhez képest), s a következő esztendőben a piac további bővülésével számolnak.

II.2.3 Villamos motorok, áramelosztó, -szabályozó készülékek (NACE Rev. 1 31.1, 31.2, 31.4), szigetelt vezetékek és kábelek (31.3), világítási eszközök (31.5) gyártása

- Villamos motorok, áramfejlesztők; áramelosztó és -szabályozó készülékek, valamint akkumulátorok, szárazelemek

A felsorolt termékekből az Európai Unió tagállamainak teljesítménye kiemelkedő a világtermelésben: csaknem kétszer akkora értéket (91 milliárd ecu) állítottak elő, mint az amerikai vagy a japán ipar (1996). A termékcsoportok összesített termelési értékéből megközelítőleg 70%-ot a villamos készülékek képviselnek, ezeket követik a villamos motorok, generátorok, áramátalakítók mintegy 25%-kal, s végül az akkumulátorok körülbelül 5%-kal. Az unión belüli termelés több mint fele egy országra jutott: Németország 53 milliárd ecu értékű kibocsátása messze megelőzi Franciaországét és Olaszországét (1997).

A felsorolt profilok előállításában foglalkoztatott 702 ezer dolgozó ugyancsak több mint felét a német iparban alkalmazták. A foglalkoztatottak száma itt folyamatosan csökkent, miközben a termelés gyorsan növekedett. Ez a folyamat odavezetett, hogy a szakág vállalatainál az egy főre jutó árbevétel 161 800 ecu volt, ami a legmagasabb mutatók közé sorolható az unióban (az EU átlaga statisztikai becslés szerint 146 600 ecu volt 1997-ben).

Az EU-tagországok 22,1 milliárd euró kivitelével 16,6 milliárd euró értékű behozatal állt szemben 1999-ben.

Az elmúlt tíz évben elsősorban Kína, majd Lengyelország és Csehország lépett elő fontos kereskedelmi partnerré.

- Világítási eszközök

A fényforrások – világítási berendezések és elektromos fényforrások – árucsoport termelési értéke (114 600 ember foglalkoztatásával) 12,7 milliárd eurót tett ki 1999-ben. A termelés az elmúlt évtizedben hullámzó fejlődést, számottevő kilengéseket mutatott. A legnagyobb gyártó itt is Németország: 1997-ben 3,8 milliárd ecu értékben termelt, és

ezzel az EU-országok kibocsátásának kereken egyharmadát adta, megelőzve az Egyesült Királyságot Franciaországot.

A foglalkoztatási adatokban két periódus különböztethető meg: az 1993-ig terjedő öt éves időszakban átlagosan évi 5%-os létszámcsökkenést lehetett regisztrálni, azóta viszont létszámnövekedést.

A globális fényforrások piacon három vezető céget kell kiemelni: kettő – Philips, Osram – EU-tagországot, a harmadik – General Electric – unión kívüli területet képvisel. A Philips Lighting mintegy 50 ezer főt foglalkoztat, részben az EU-hoz nem tartozó országokban (Lengyelország, Brazília, Mexikó, Egyesült Államok, Kína stb.). A müncheni székhelyű Osram körülbelül 30 ezer embert alkalmaz, s árbevétele 1998-ban 3,7 milliárd euró volt. Ennek háromnegyede származott a világítási eszközökből, túlnyomórészt exportértékesítésből.

Az unió ipara 1997-ben 11,5 milliárd ecu értékű világítási eszközt állított elő, elmaradva ezzel az USA termelése mögött. Az exportban azonban 2,6 milliárd euróval (1999) az EU-országok állnak az élen. A legnagyobb értékű importot az Egyesült Államok bonyolítja le, az Európai Unió kivitelének 16%-át vette át 1999-ben.

1998-ban először fordult elő, hogy az unió importjának értéke lényegesen (2,9 milliárd euróval) felülmúlta az exportét.

Az EU-országokba irányuló fényforrásexportban rendkívüli előrehaladást ért el Kína: az unió teljes bevitelének több mint 40%-át adta 1999-ben. A második helyen Magyarország állt 11,3%-os részaránnyal, megelőzve az USA-t és Lengyelországot. Kína és Magyarország teljesítményét – állapítják meg az értékelések – az az ismert folyamat magyarázza, mely szerint a világ vezető nagyvállalatai nagy teljesítményű gyártókapacitásokat telepítettek külföldre az elmúlt tíz év folyamán.

- Szigetelt vezetékek és kábelek

A kábelgyártás fejlődése szorosan összekapcsolódik a hírközléstechnikával, a kábeltelevíziózással és az internet-alkalmazásokkal. A gyors és nagy teljesítményű alkalmazásokban egyre gyakrabban folyamodnak optikai szálkábelekhez. A gyártott kábelek 90%-a szigetelt, 10 százaléka nem szigetelt vezeték és kábel volt 1998-ban. Az összértéken belül egyharmados volt a hírközlő kábelek, egyötöd a villamos vezetékek gyártásának aránya.

Az unióbeli termelés 1993 után gyorsult fel, de a tagországok között nagy egyenlenségek tapasztalhatók: míg például Franciaország növelte termelését, addig Nagy-Britanniában visszaesés következett be. Három állam – Németország, Franciaország és Nagy-Britannia – adta az EU 16,1 milliárd ecus termelésének nagyobb hányadát, saját iparán belül pedig Görögország, Portugália, Ausztria és Svédország szakosodott erre szakterületre az átlagot meghaladó mértékben. A legnagyobb termelési értéket Németország érte el 1997-ben (3,4 milliárd ecu), mögötte Franciaország (3 milliárd ecu) és Nagy-Britannia (2,7 milliárd ecu) sorakozott fel.

Az Európai Unió kábelgyártásában mintegy 94 ezren dolgoztak 1996-ban. Az 1990-es évek első felében létszámcsökkenést regisztráltak, de 1997-ben már gyorsan bővült a foglalkoztatottak száma.

Világviszonylatban az EU-országok a legnagyobb gyártók és a legnagyobb exportőrök. Kivitelük 1999-ben 3,5 milliárd eurót tett ki, szemben a 2,8 milliárd eurós importtal – igaz, a korábbi jelentékeny exporttöbblet csökkenő tendenciát mutat.

Kína – alacsony szintről indulva – az évtized során 14%-os részarányra tört előre az unió importjában, és az Egyesült Államok (21%) után a második helyet foglalja el. Az EU-export célországai közül az Egyesült Államok állt első helyen (8,5%-os aránnyal) 1999-ben, de szorosan követte három tagjelölt ország: Lengyelország, Magyarország (6,8%) és Csehország.

II.2.4 Elektronikai alkatrészek (NACE Rev. 1 32.1)

Ehhez a termékcsoporthoz az aktív elemek (félvezetők, elektrooptikai komponensek), passzív elemek (ellenállások, kondenzátorok, ferritek), elektromechanikai komponensek (nyomatott áramkörök, hibrid elemek, relék) tartoznak. Az elektronikai alkatrészek gyártása gyors ütemben fejlődött a legutóbbi években.

A termelés 1993 és 1998 között megkétszereződött (az előző öt évhez viszonyítva, összehasonlítva árakon számolva). Értéke 1999-ben 38,7 milliárd eurót tett ki. Az unió termelésében Nagy-Britannia súlya a legnagyobb (7,3 milliárd ecu értékű kibocsátása az unió termelésének egynegyedét jelentette), de Franciaország és Németország termelése is túllépte az 5 milliárd ecus határt. Az elektronikai elemek gyártására a honi iparon belül Írország szakosodott a legerősebben (az EU átlagához viszonyítva öt és félszeres mértékben).

Az elektronikai alkatrészek gyártásában magas, illetve növekvő nyereséget realizálnak az unió vállalatai: az üzemi eredmény 15,8%-ra emelkedett 1999-ben.

Az 1990-es évek során folyamatosan nőtt a foglalkoztatottak száma ebben a szakágban (1997: 241 ezer). A termelékenység ugyanezen években több mint 50 százalékkal javult (folyó árakon és hozzáadott értékre számolva), s 1999-ben az átlagot meghaladva 60 700 ecut ért el.

Az unió ipara mindazonáltal a gyors fejlődés ellenére sem tudott közel kerülni a másik két versenytárs teljesítményéhez. 1997-ben az Egyesült Államok termelése 166,6 milliárd ecut ért el, Japáné pedig 118,7 milliárd ecuval volt egyenlő. Az EU a maga 30,3 milliárd ecus termelésével még távol állt ezektől a teljesítményektől.

A hozzáadott érték alapján számolva ugyanakkor az Egyesült Államok túlsúlya még nagyobb, az unió teljesítménye még alacsonyabb volt. Az EU-országok exportja 18,4 milliárd eurót ért el 1999-ben, szemben a 25,9 milliárd eurós importtal, így itt számottevő fedezeti deficit keletkezett. Ez az arány mégis lényegesen kedvezőbb, mint az előző években volt, vagyis javuló tendenciát mutat. Az EU kivitelének célországai között az első helyen az Egyesült Államok állt, majd Malajzia, Szingapúr, Tajvan és Magyarország (5,8%-os részesedéssel) következett.

Az illetékes szakmai szövetség előrejelzése 2001-re az unió felhasználói piacának 153,7 milliárd ecore bővülését irányozta elő az 1998. évi 38,5 milliárd ecuról. Ezen belül az aktív alkatrészek piacának növekedését vetítették előre a legnagyobb mértékben (az

összkereslet 69%-a). Az elektromechanikus komponensek és a passzív komponensek iránti kereslet várhatóan kisebb mértékben növekszik.

II.2.5 Ipari híradástechnikai termékek (NACE Rev. 1 32.2)

Idetartoznak a tévé-adóberendezések, a tévékamerák, a rádió-műsorszóró rendszerek, a stacioner rádióadók és -vevők, a telefonkészülékek, a faxgépek, az automata és mechanikus kapcsolóberendezések, a telexgépek, a telenyomtató készülékek. A tévé- és a rádiókészülékek nagy csoportja máshova sorolódik.

Az 1990-es évek második felében a kereslet élénkülése a termelés olyan gyors növelésére ösztönözte a szakág vállalatait, amelynek ütemére alig találunk példát a feldolgozóiparban. Az 1993–1998-as periódusban a termelés éves átlagban 16,5%-kal nőtt reálértékben, majd 1999-ben további 17,9%-os növekedés következett be. A fő hajtóerőt a telefontechnológiai fejlesztések jelentették, elsősorban a mobiltelefonok terjedésével kapcsolatos területeken. A termelés értéke ekkor elérte a 88,3 milliárd eurót.

Eközben a vállalatoknak számottevő előrehaladást sikerült elérniük az üzemi eredmény javításában: 1999-ben 14,1%-ra emelték, ami messze meghaladja a feldolgozóipari átlagot (9,4%). Más szakterülettel ellentétben a rádió-, tévé- és telefontechnikában folyamatosan emelkedett a foglalkoztatottak száma (1999-ben 10,6%-kal). Nőtt a munka termelékenysége is (1999: 80 400 ecu), lényegesen felülmúlva az ipar átlagát. Az országok rangsorából Franciaország emelhető ki, amely az EU termelésének csaknem 20 százalékát adta. A második helyen Svédország állt, megelőzve Németországot.

Főként az Ericsson teljesítményének köszönhetően Svédország egészen kimagasló szakosodási mutatóval rendelkezett: iparának koncentrációja e termékek előállítására 5,84-szorosa volt az uniós átlagnak. Ugyanez mondható el Finnországról, ahol a Nokia szerepvállalásával 4,95-szörös szakosodási mutatót értek el.

Ezen a szakterületen az EU-országok termelése felülmúlta az Egyesült Államok és Japán kibocsátását.

Az unió exportja 21,6 milliárd eurót tett ki 1999-ben, ami meghaladta a 14,6 milliárd euró értékű importot. Az elmúlt tíz évben a tagországoknak a kereskedelmi deficitet sikerült többletre fordítaniuk. Annak ellenére mondható ez, hogy az EU-országok kiviteli többlete 1997 és 1999 között csökkenő tendenciát mutatott ebben a szakágban.

Az uniós importban jelentős átrendeződés történt. Japán szállításainak abszolút túlsúlya teljesen megszűnt, hiszen az EU behozatalában való 1989. évi 63,9%-os részesedése 1999-re 6,4%-ra csökkent, miközben az Egyesült Államok aránya 44%-ra nőtt. Kína súlya mind az exportban, mind az importban jelentékeny.

Szakmai felmérések (EITO) szerint az EU-országokban a hírközlési eszközök piaca 55,5 milliárd eurót képviselt 1999-ben, amiből 33,6 milliárd euró a felhasználói (telefonkészülékek, mobiltelefonok, különböző terminálok) és 21,9 milliárd euró a hálózati eszközök piacára jutott.

II.2.6 Híradástechnikai fogyasztási cikkek (NACE Rev. 1 32.3)

Az 1990-es évek elején bekövetkezett recesszió után az igények fokozódása a termelést is fellendítette. Az EU-országokban az elektronikai közfogyasztási cikkek termelése 1993 és 1997 között éves átlagban 7,5%-kal bővült reálértékben, majd a következő két évben további magas növekedést regisztráltak.

A termelés értéke 1999-ben 32,9 milliárd ecu volt, és több mint 181 ezren dolgoztak ebben a szakágban. Ehhez a termékcsoporthoz a közismert – és közkedvelt – fogyasztási termékek tartoznak (televíziókészülékek, videók, videokamerák, rádiók, CD-lejátszók, mikrofonok, tolmácsberendezések, hordozható hangosítók stb.).

Az országok közül Hollandia specializálódott legnagyobb mértékben elektronikus fogyasztási cikkek előállítására (a szakosodás foka 5,5-szöröse az uniós átlagnak), és – főként a Philips Electronics teljesítményének köszönhetően – több mint egyötödét adta (1997-ben) az EU termelésének. A kibocsátási volument tekintve szorosan követi Németország és Nagy-Britannia. Kiemelhető ezenkívül Ausztria és Dánia iparának e termékek gyártására való szakosodása.

Az egy főre vetített árbevétel ebben a szakágban magas, 234 500 eurós értéket mutatott, de az itt elért üzemi eredmény az ipari átlag alatt helyezkedett el.

Az EU-országok 14,9 millió ecu értékben bonyolítottak le importot 1998-ban. Ez 6,6 milliárd ecus kereskedelmi deficitet jelentett számukra, ami a következő évben tovább nőtt. A tagországok közül leginkább Svédország, Portugália, Finnország, Ausztria és Dánia szakosodott a szóban forgó termékek kivitelére.

Az 1990-es évek folyamán lényeges változások következtek be az unió külkereskedelmében. Japán túlnyomó szerepe az importban radikálisan csökkent, és olyan országok növelték lényegesen súlyukat, mint Kína vagy Magyarország.

Hazánknak mind az unió exportjában, mind az importjában kitüntetett helye van. 1999-ben az EU-export 13,8%-a irányult az Egyesült Államokba. A célországok között 10,1%-os részesedéssel Magyarország állt a második helyen, megelőzve Kínát. Az EU importjában Japán és Kína után – az összbevétel 9,3%-ának teljesítésével – a harmadik helyre sorolta magát.

A versenytársak közül Japán ipara emelkedik ki: 1997-ben a legmagasabb termelési értéket és exportértékesítést tudhatta magáénak, s a külkereskedelmi forgalomban tetemes kiviteli többletet (8,6 milliárd ecu) ért el.

A legnagyobb importőr viszont az Egyesült Államok volt, magas forgalmi deficittel (24 milliárd ecus importtal 16,2 milliárd ecus behozatali többlet).

Az új, fejlesztett készülékek folyamatos piacra dobásától a kereslet fenntartását, illetve növelését várják. Például videokészülékekből évente mintegy 12 milliót értékesítettek a tagországok piacán. A DVD-készülékek megjelenésétől szintén a kereslet bővülését remélik.

II.3 Műszergyártás (NACE Rev. 1 33)

A műszergyártás lehetőségeit nagymértékben befolyásolják a gépipar fejlődésének főbb változásai, például a termékek megbízhatóságával kapcsolatosan megemelt követelmények teljesítése. Az EU-országok műszergyártása az 1990-es évek elejéig gyorsan fejlődött, majd az 1992–1993-as recesszió idején több százalékponttal visszaesett. Ezt követően újra gyors növekedésnek indult, és 1996-ban 67,8 milliárd ecus termelési értéket produkált.

A műszergyártásban nagy létszámcsökkenést hajtottak végre az 1996-ot megelőző tíz évben. Ennek következtében a foglalkoztatottak száma alig több, mint 621 ezerre redukálódott, ami 178 ezerrel kevesebb a tíz évvel előbbi állományhoz képest. Az irodagépek és a számítástechnika szakterülete után a műszeriparban a legnagyobb a magasabb képzettséggel rendelkező dolgozók aránya. A termelékenység felülmúlta az ipari átlagot, és – a megelőző gyengébb időszak után – az üzemi eredmény is az ipari átlag fölé került 1996-ban.

A műszeriparban magas a kis- és középvállalkozások aránya, ezek képviselik az ágazat cégeinek 85%-át. Az árbevétel több mint 40 százalékat a KKV-k adták (1997), amelyek ezzel megegyező arányban részesedtek a foglalkoztatottak állományából is. A mikrovállalkozások aránya ugyancsak két számjegyű.

A versenytársak közül az USA műszeripara állítja elő a legnagyobb termelési értéket (1996: 117,8 milliárd ecu), míg Japán az unió tagállamai mögött helyezkedik el.

Az EU az 1990-es évek során folyamatosan növelte kivitelét műszeripari termékekből. Exportja 30,5 milliárd eurót ért el 1999-ben, a behozatallal szemben relatívan alacsony – 430 milliós – deficittel.

A műszeripari termékek külkereskedelmében kiemelkedő helyet foglal el az Egyesült Államok, amely az unió kivitelének körülbelül egyharmadát vette át, miközben importjának több mint 40 százalékat adta.

A műszeripar széles termék választékából a következő fő árucsoportok emelhetők ki:

- Mérőműszerek (mérő-, ellenőrző, folyamatszabályozó eszközök: NACE Rev. 1 33.2 és 33.3)

A szóban forgó termékek gyártási volumenét döntően a vezető gépipari szektorok beruházási hajlama határozza meg (meglévő eszközök modernizálása vagy új létesítmények beruházása). Új piacot teremtett a környezetvédelmi eszközök iránti kereslet növekedése.

E szakterület termékei adják a műszeripari termelés nagyobb részét, mintegy 60%-át.

Az unióbeli vállalatok termelése megközelítőleg 40 milliárd ecut ért el 1996-ban. A tagállamok közül Németország műszergyártása képviseli a legnagyobb volumet (1997: 12,1 milliárd ecu).

Az iparon belüli szakosodást illetően a svéd, a francia és a brit mérőműszergyártást kell kiemelni. A szakágban foglalkoztatottak száma 1993 és 1996 között drasztikusan apadt,

így alakult ki 1996-ra a mintegy 325 ezres létszám. A foglalkoztatottak számának csökkenésével párhuzamosan a termelékenység gyorsan bővült. A nyereségráta ebben a profilban alacsony, átlag alatti értéket mutat.

Az EU-országok külkereskedelme 2 milliárd euró kiviteli többletet mutatott 1999-ben. A kereskedelmi partnerek közül kiemelkedik az Egyesült Államok, amely domináns – 52,6%-os – arányt ért el az EU importjában, de a kivitel 30%-át is felveszi. Az USA mellett Svájc, Japán és Kína említhető meg, mint fontos kereskedelmi partner.

- Orvosi műszerek (NACE Rev. 1 33.1)

A termelés bővítésének hajtóerejét az európai lakosság életkorának emelkedéséből adódó igénynövekedés, valamint az orvostudományban elért fejlődés képezte. Az orvosi műszerek gyártása az 1990-es években folyamatosan bővült az EU-országokban. A termelés értéke 20,7 milliárd eurót tett ki 1999-ben. A legnagyobb termelő 1997-ben Németország volt (6,8 milliárd ecu), majd Franciaország következett, de a német termelés értékének felét sem érte el.

A legnagyobb arányban Írország specializálódott a gyártmányfélék előállítására (1997: 1,2 milliárd ecu), de átlag fölötti a skandináv – dán, svéd, finn – ipar szakosodása is. E szakág 1999-ben csaknem 182 ezer főt foglalkoztatott, miután a megelőző dekád alatt összesen 12,8%-kal bővült az alkalmazottak tábora. A termelékenység folyamatosan növekedett az 1990-es években, és az 51 ezer eurós mutatóval meghaladta az ipari átlagot.

Az EU-tagországok orvosműszer-ellátásában rendkívüli túlsúlya van az Egyesült Államoknak: az import 58,4%-át adta 1999-ben (5,4 milliárd euró értékben). Magas volt ezenkívül a Svájcból és a Japánból származó behozatal is. Az USA-ba irányuló export megháromszorozódott az 1990-es években – 3,4 milliárd eurót ért el –, s figyelemre méltó a Japánba tartó kivitel hasonló ütemű növekedése is.

- Optikai, fényképezési eszközök és órák (NACE Rev. 1 33.4, 33.5)

Az idesorolt termékek többsége közvetlenül fogyasztásorientált, s még a szemüvegeket illetően is inkább a divat diktálta az igények növekedését, semmint a klinikai szempontok. Vagy olyan igények serkentették az innovációt, mint például a kisebb térfogatú és digitális kamerákra mutatók.

Az optikai és fotográfiai termékek alágazat hosszabb időszakon keresztül az ipari átlagot meghaladóan növekedett, és 1999-re 10,6 milliárd euró értéket állított elő. Eközben a foglalkoztatottak száma jelentősen csökkent, 1996-ban mintegy 80 ezer volt.

Az optikai-fotográfiai eszközök legnagyobb gyártójaként Németországot tartják számon (1997: 2,8 milliárd ecu), Olaszország, Nagy-Britannia és Franciaország előtt.

Legnagyobb mértékben az olasz, a dán és az osztrák ipar szakosodott a termékképzés előállítására.

Az óragyártás a mögöttünk hagyott évtizedben visszaeső tendenciát mutatott az EU-ban. A termelés értéke 1,6 milliárd euró volt 1999-ben, aminek legnagyobb hányadát a német és a francia ipar állította elő.

Az 1996-ig terjedő tíz évben a foglalkoztatottak száma mintegy 30 ezerről 14 ezerre esett vissza. A termelékenység itt számottevően elmarad az ipar átlagától.

Az EU külkereskedelmében fokozatosan behozatali többlet alakult ki, amely 1999-re 2,6 milliárd eurót ért el. Svájcnak túlsúlya van az unió importjában (1999: 53,1%), s megnőtt Kína és Hongkong bevitel is.

II.4 Közlekedési eszközök gyártása (NACE Rev. 1 34, 35)

A közlekedési eszközök minősége és az e termékekkel való ellátottság alapkövét képezi a fejlett országok gazdaságának. Gyártásuk helyzete alapvetően befolyásol más ágazatokat: a kohászat, a berendezésgyártás, a gumi- és műanyagipar, az elektronika irányában támaszt alapvető mennyiségi és minőségi követelményeket.

A közlekedési eszközök gyártása az unió országaiban az 1990-es évek során az átlagot meghaladó bővülést mutatott, noha két évben – 1991-ben és 1993-ban – visszaesést regisztráltak. 1999-ben ez a szektor produkálta a legnagyobb termelési értéket – 573 milliárd eurót – az EU feldolgozóiparán belül. A termelés a volumen tekintetében 14,3%-át képviselte a feldolgozóiparnak, a hozzáadott érték alapján számolva pedig 12,4%-át.

A főbb árucsoportokat nézve a legnagyobb részt (mintegy 60%) a gépkocsik előállítására adta, majd a gépjármű-alkatrészek és -tartozékok (17%), valamint a légi járművek (13%) gyártása következett.

A belső összetétel változásának fő irányát a gépjárműalkatrészek és -tartozékok csoportjának megerősödése képezte, a külső alvállalkozóktól/beszállítóktól való beszerzés – az outsourcing – fokozódása révén. További változást jelentett a hajók és a légieszközök arányának csökkenése a termelésben.

Németország ipari termelésének igen magas – 17,1 – százaléka származott ebből a szektorból 1997-ben, 172 milliárd ecu értékben. Ugyancsak rendkívül magas, több mint 16%-os e szektor részesedése a francia és a svéd iparban. A legalacsonyabb részesedést a görög, az ír és a finn iparban regisztrálták.

A közlekedési eszközök gyártásában a nagyvállalatok dominálnak: 1997-ben az árbevétel nem kevesebb, mint 89%-a származott tőlük, és ezek foglalkoztatták a szektor dolgozóinak 82%-át. A kis- és középvállalatok a forgalomnak csupán 10 százalékát adták, a foglalkoztatottak állományából pedig 15%-kal részesedtek.

A nagy termelő országokban ezek a mutatók még az EU átlagát is meghaladják (pl. Németországban a forgalom 96,9%-a, a foglalkoztatottak 92,9%-a jutott a nagyvállalatokra).

A közlekedési eszközök szektora 1999-ben 2,54 millió dolgozót foglalkoztatott az EU-ban, ami az összes ipari alkalmazott 10,4%-ával egyenlő. Ez a szám annak ellenére magas, hogy ebben az ágazatban igen jelentékeny volt a leépítés: az 1990-es években 274 ezerrel csökkent a foglalkoztatottak száma. Különösen erősen csökkent a létszám Nagy-Britanniában és Franciaországban (146 ezer, illetve 140 ezer fő). Az unióon belül a német, a spanyol és portugál közlekedési ipar növelte a foglalkoztatottakra vetített részarányát. Ebben az adatban megmutatkozik az a folyamat, amelynek jegyében a

termelés erőteljesen az Ibériai-félszigetre helyeződik, vagyis elsősorban a spanyol, másodsorban a portugál közlekedési ipar fellendülését mutatja.

A munka termelékenysége (a hozzáadott értékre vetítve) 1997-ig alig volt magasabb az ipari átlagnál, majd 1997 és 1999 között gyors emelkedés következett be, és így alakult ki a 59 200 eurós átlag (összipar: 51 800 euró).

A versenytársakhoz képest az EU lépett elő a legnagyobb termelővé ebben a szektorban, miután az 1990-es évek közepén termelése már meghaladta az egyesült államokbelit. A közlekedési eszközök a legjelentősebb ipari termékcsoporthoz képezik az unió exportjában. A tagországok folyamatosan növelték kivitelüket, amely 1999-ben 125 milliárd eurót ért el. Ez csaknem 28 milliárd euró értékű kereskedelmi többletet jelentett számukra. Ennek ellenére – az import nagymértékű bővülése miatt – az EU-országokra nézve folyamatosan romlik a fedezeti mutató.

A kivitel célszágait tekintve az Egyesült Államok piacát kell kiemelni, amely – folyamatos emelkedés nyomán – 1999-ben már az unió exportjának 37%-át vette fel. Fontos piac még Svájc és Japán is, de az export értéke messze elmarad az USA-ba tartó nagyságrendjétől.

Az EU-országok importjában fontos helye van az Egyesült Államoknak és Japánnak (38,7, illetve 19,3%), de részarányuk az elmúlt tíz évben számottevően csökkent. A harmadik helyen Magyarország áll: az EU-ba irányuló szállítások 4,5%-ával (1999), de Csehország és Lengyelország is fontos partnerré vált.

II.4.1 Közúti gépjárművek, gépjármű-felépítmények és trélerok (NACE Rev. 1 34.1, 34.2)

A gépkocsigyártásban mintegy kétharmad rész jut a kész járművek és felépítmények előállítására, és körülbelül egyharmad rész az alkatrészek és tartozékok termelésére. A felépítmények mindössze 6%-ot képviselnek.

Az 1990-es évek első felében ellentétesen alakult a gépkocsik és az alkatrészek termelése: a kész járművek folyamatosan csökkent (átlagosan évi 1,2%-kal), miközben az alkatrészeké és a készülékeké gyorsan (évi 7,2%-kal) bővült. A kereslet élénkülésével látványos fejlődés következett be: 1996–1997-ben Belgium kivételével minden tagországban növekedett a termelés, különösen Írország és Nagy-Britannia ért el kiemelkedő teljesítményt.

A gépjárművek és felépítmények termelése 301,3 milliárd ecu ért el 1997-ben. Ennek az értéknek mintegy 40%-át (118,2 milliárd ecu) Németország adta. Ugyanakkor a gépjárművek gyártására Svédország szakosodott a legnagyobb mértékben, megelőzve Németországot, Franciaországot, Belgiumot és Spanyolországot.

Az EU-tagországok 1999-ben együttvéve 16,978 millió gépjárművet állítottak elő, ami 2,3%-kal haladta meg az előző évi adatot.

A legnagyobb mennyiséget természetesen a személyautó-gyártók produkálták – 14,933 millió jármű előállításával. Nyolc ismert nagyvállalat termelése haladta meg az egymillió egységet. Ebből a Volkswagen csaknem 3 milliós termelése (2,986 millió

jármű) emelkedik ki, a Ford (2,079 milliárd), a PSA Peugeot Citroën (1,969 milliárd) és a GM (1,916 milliárd) előtt. A japán gyártók termelése mindössze 4,8%-a volt az unióbelinek.

A könnyű haszonjárművekből 1999-ben 1,617 milliót állítottak elő. Ennek több mint negyedét a PSA Peugeot Citroën adta, megelőzve a Renault-t és a Fiatot.

A nehéz tehergépjárművek száma több mint 394 ezret tett ki. A DaimlerChrysler csaknem 95 ezer, a Fiat több mint 66 ezer, a Volvo és az MAN 50-50 ezer járművet gyártott.

Az autóbuszok 33 800 darabos termeléséből is az említett konszernek vették ki a legnagyobb mennyiséggel a részüket. A DaimlerChrysler (64 ezer) megelőzte a Volvót (57 ezer), a Fiatot (42 ezer), a MAN-t (39 ezer), a Scaniát (26 ezer) és a Renault-t (23 500).

Az EU-országok 52,3 milliárd euró értékben exportáltak 1999-ben, ami 19,9 milliárd eurós kiviteli többletet takar (ez lényeges csökkenés az 1997. évi 28,2 milliárd eurós többletchez mérten).

Az unió külkereskedelmi forgalmában jellemző fejlemény volt Japán jelentőségének erőteljes mérséklődése, valamint a közép-európai országok szerepének erősödése. Japán 1989-ben még az unió bevitelének 71,3%-át adta, ami 1999-re 39,1%-ra csökkent. Az EU-ba történő szállítások második helyén – Japán után – Magyarország (11%) állt, megelőzve Dél-Koreát, az Egyesült Államokat és Csehországot. Az unió kivitelében az USA – 38,6%-kal – minden más országot megelőzött, a Japánba, Svájcba és Lengyelországba irányuló export messze elmaradt ettől.

A vezető európai gyártók rendkívüli összegeket fordítanak kutatás-fejlesztésre. Ez irányban hatott az olajárak emelkedése is, amely alternatív megoldások kifejlesztésére ösztönzött. Többek között gázmeghajtású, villamos erőforrással vagy kombinált megoldással kísérletező konstrukciók szériagyártásának bevezetésén, illetve annak előkészítésén fáradoznak. Serkenti ezt a törekvést az európai gyártók azon vállalásának megtartása, miszerint 1995 és 2008 között negyedével csökkentik a gépjárművek széndioxid-kibocsátását.

A másik fő irány a biztonság fokozása és ennek keretében például a légzsák és az ABS széles körű elterjesztése. Ehhez hozzászámítva a biztonsági övek kötelező használatát, az unió országaiban 1980-hoz képest egynegyedével sikerült csökkenteni a közlekedési balesetben elhunytak számát.

Jól jellemzi a helyzetet a német autóiipari szövetség, a VDA számítása, amely szerint 1997-ben 16,1 milliárd, 1998-ban pedig 19,7 milliárd márkát fordítottak kutatás-fejlesztésre, ami a gazdaság K+F-ráfordításainak 24, illetve 28%-ával volt egyenlő. A fejlesztések átfutásának idejét az autóiiparban néhány év alatt átlagosan 40%-kal csökkentették.

A gépkocsigyártók körében – különösen a legutóbbi néhány évben – nagyarányú koncentráció és centralizáció ment végbe globális méretekben. A szektor vállalatai a tökélekedtségek, szövetségek különböző változatait, hálózatait alakították ki egymás között. Ezek az autóiipar teljes arculatát átalakító nagy horderejű változások különösen a

legutóbbi években – 1997-től – zajlottak le, illetve napjainkban is folyamatban vannak, s a tagországok autógyártói rendkívül aktívan veszik ki belőlük a részüket. (A mostani eseményeket jelentőségükre tekintettel gyakran az autóipar harmadik korszakának nevezik – a tömegtermelés bevezetése, valamint a „lean production”, vagyis a karcsúsított termelés alkalmazásának időszakát követően.)

A változások kiindulópontjaként az autóipari világpiacon kialakult éles versenyt s ezzel összefüggésben a nyereségráta csökkenését lehet megemlíteni, amely éles ellentétben áll a fejlesztések egyre tetemesebb költségeivel. Német becslések szerint 1985 és 1998 között az autóipari termelésben realizálható eredmény felére apadt (átlagosan 3%).

Az autóiparban régebben is jellemző volt a nagy tökekoncentráció. Az árbevétel alapján számolva 1998-ban a világ három legnagyobb vállalata autógyár volt: a General Motors, a DaimlerChrysler és a Ford Motor Co. – összesített árbevételük 520,3 milliárd ecut tett ki.

A német Daimler-Benz AG és az amerikai Chrysler Corporation 1998-ban megvalósított fúziója világszerte rendkívüli visszhangot és nagy hatást váltott ki (1998-ban a két nagyvállalat összesített árbevétele 132 milliárd euró volt, 442 ezer ember foglalkoztatásával és összesen 4,5 millió gépjármű eladásával). Ezzel nagyjából egy időben zajlott a Volkswagen AG küzdelme – az ugyancsak német BMW ellenében – a Rolls-Royce/Bentley gyártóhely és márkanév megszerzéséért. A következő lépést a Ford tette azzal, hogy 6,4 milliárd dollárért megvásárolta a svéd Volvo gyártási telephelyeit (mintegy 400 ezer jármű) és márkáját. Az akvizíciós hullám elérte Japánt is, ahol a súlyosan eladósodott Nissan Motor Co.-ban a nagy állami tulajdonrészrel rendelkező francia Renault szerzett meghatározó részesedést. Közben a General Motors az olasz Fiat-tal kötött szövetségi megállapodást, valamint – többek között – növelte a Suzukiban levő részesedését.

A sort lehetne folytatni. Annyit azonban meg kell említeni, hogy a szóban forgó folyamat nemcsak a személyautók, hanem a haszonjárművek gyártását is érinti. A DaimlerChrysler máris egy sor gépkocsimárka tulajdonosa (Mercedes, Freightliner, Sterling, Setra stb.). A Volvo a japán Mitsubishi-vel, a Volkswagen a svéd Volvóval, a Toyota az ugyancsak japán Hinóval épített ki szövetséget, tulajdonrészt szerezve.

A vállalatok a hatalmas autóipari beruházások finanszírozását vagy a nagy szériás gyártáshoz szükséges bővített értékesítési piac kialakítását a tőkeegyesítéssel igyekeznek megoldani. Ha a folyamat továbbhalad, rövid időn belül négy-hat nagy autógyártó marad fenn önállóan a világpiacon.

II.4.2 Közúti gépjárművek alkatrészei és tartozékai (NACE Rev.1 34.3)

Az 1990-es évek elején bekövetkezett recesszió a közlekedési eszközök gyártását visszavetette, ugyanakkor a gépjármű-alkatrészek termelése gyorsan növekedett. Az évtized második felében a gyors fejlődés különösen az utóbbi szakágra koncentráció tagállamokban volt jellemző (pl. Spanyolországban 19,2%-os, Németországban 15,1%-os fejlődést regisztráltak egyetlen év alatt, 1997-ben). A termelés értéke a mögöttünk hagyott évtized közepén 69,7 milliárd ecut tett ki, aminek 40%-a a német ipartól

származott, és ez háromszorosa volt annak, amit a második helyen jegyzett francia ipar produkált.

Változott a termelés földrajzi elhelyezkedése: az EU össztermelésében csökkent az angol, a francia és a belga ipar részaránya, miközben a németé, az olaszé és a portugálé nőtt. Az uniós átlaghoz viszonyítva leginkább az utóbbi három, valamint a francia ipar szakosodott gépjárműalkatrészek előállítására (legkevésbé a görög, a finn, a holland és az ír ipar).

Míg az EU közlekedési eszközöket gyártó szektorában 1985 és 1995 között 436 ezerrel csökkent a dolgozók száma, addig az alkatrészgyártásban 65 ezerrel, 565 ezerrel gyarapodott a foglalkoztatottak tábora.

Gépjármű-alkatrészekből a legnagyobb termelő Japán volt, mintegy kétszeresen haladva meg az uniós országok kibocsátását. A termelékenységbeli eltérésre utal az, hogy az EU-országok termelői több embert foglalkoztattak ebben a szektorban, mint a japán vállalatok.

A tagországok exportja 18,6 milliárd eurót mutatott 1999-ben, ami 7,1 milliárdos kiviteli többletet takart. Az uniónak mind az exportjában, mind az importjában körülbelül 25%-ot az Egyesült Államok képvisel – ez hosszabb időn át nem módosult. A lényeges változás Japán és a kelet-közép-európai országok szerepében mutatkozik meg. Az EU importjában Japán részaránya tíz év alatt – 1999-re – 41,5%-ról a felére csökkent. A legfontosabb partnerek: Egyesült Államok, Japán, Csehország, valamint Magyarország, 6,1%-os részarányával megelőzve Lengyelországot. Az unió exportjának célországai között Magyarország az USA és Lengyelország után a harmadik helyen állt (1999: 5,5%).

A globalizáció ebben a szakágban rohamosan tör utat magának, ami az utóbbi években gyökeres változásokhoz vezetett. A változás részben abban fejeződik ki, hogy a világ vezető autógyártói a saját alkatrészgyártásukon kívül önálló külső profitcentereket hoztak létre, illetve eladták, teljesen önállósították a konszernhez tartozó alkatrészgyártási divíziót. Szemléletes példa erre a Delphi Auto Systemsnek a General Motorstól, a Visteon alkatrészgyártó konszernnek a Fordtól vagy a nagy olasz komponensbeszállítónak, a Magneti-Marellinek a Fiattól való különválása.

Ebben a folyamatban döntő szempont az alkatrészgyártó vállalatok mozgásterének növelése, az új, hatékony impulzusokra való reagálás, aminek jobb minőségű termékek kialakításához és ezzel egyidejűleg – talán mindenekelőtt – versenyképesebb (olcsóbb) árszínvonalú kínálatához kell vezetnie. Az önállósult nagy alkatrészgyártó formációkat – például a Delphit – illetően deklarált szándék volt, hogy alkatrészgyártási szortimentjüket oly módon formálják, hogy több autógyártót tudjanak kiszolgálni. A General Motors azt reméli, hogy a Delphi a konszern védőszárnya alól kikerülve, a versenypiac nyomása alatt kedvezőbb és a kész járművek versenyképességét jobban szolgáló alkatrész kínálatot alakít ki. Eközben a GM maga is nyitottabbá vált más alkatrészgyártók kínálatának befogadására.

Azzal, hogy az alkatrész-előállításnak mindinkább külső cégekhez való telepítésével az autógyártók termelési struktúrája alapjaiban átalakul, szükségszerűen változott, illetve változik a készjármű-kibocsátók és az alvállalkozók/beszállítók viszonya. Ez a

beszállítóknak a termékek fejlesztésében, gyártásában, minőségbiztosításában, a just-in-time szállítások teljesítésében való alapvető közreműködésében, felelősségében nyilvánul meg. Az átvevő és a szállító kapcsolata egyre inkább az egyenrangúságra épül: a felhasználó már a fejlesztések legkorábbi fázisában – a fejlesztési cél változatainak kialakításakor – bevonja alvállalkozóit a munkába, és ami döntő: támaszkodik azok ismereteire, kreativitására. Ezzel összefüggésben a készjárműgyártó mind komplettebb termékeket kíván átvenni fő szállítóitól, az úgynevezett rendszerszállítóktól. Logikus, hogy ilyen jellegű partnerkapcsolatot csak kisszámú alvállalkozóval tud fenntartani. A közvetlenül az autógyártónak szállító – „első vonalas” – cégek száma folyamatosan apad, és további drasztikus csökkenésüket prognosztizálják. (Ez gyakran több tucat, sőt több száz vállalatot érint, amelyekkel – közvetlen partnerként – meg akarják szüntetni a kapcsolatot, ami még nem egyenlő azzal, hogy nem maradhatnak az alvállalkozói hálózatban.)

A folyamat erőteljes koncentrációt vált ki a beszállítók körében: a közvetlen szállítók egyre inkább nagyvállalatok közül kerülnek ki. Ezek az alkatrészgyártók viszont fokozott mértékben igénylik azt, hogy saját alvállalkozói rendszerük legyen, és érdekük annak hatékony működtetése.

A kis- és középvállalatok – sőt sok nagyvállalat – számára is egyre kérdésesebb, hogy megőrzik-e helyüket autóiipari alvállalkozóként. Ez annak függvénye, hogy be tudnak-e épülni az alvállalkozói hálózat többlépcsős, hierarchikus rendszerébe – helyesen határozva meg saját helyzetüket és versenyképes szolgáltatásokat választva. Az unió alkatrészgyártásában az élen álló országokban többféle kezdeményezés történt az utóbbi években a beszállítói hálózatok fejlesztése érdekében. A vállalatok szoros együttműködése, a bedolgozói hálózatok ki-, illetve továbbfejlesztése végett úgynevezett klasztereket szerveztek például a németországi Baden-Württembergben, Bajorországban, Szászországban (Chemnitz), az olaszországi Piemonte körzetben, illetve az angliai Midlandsben.

Hasonló célt szolgál – erre ismét Németországban találunk példát – a „virtuális vállalatok” szervezése, amikor jogilag teljesen különálló, önálló vállalkozások meghatározott célra (pl. egy termékféleség adott felhasználóhoz történő beszállításának közös megszervezésére) szoros koordinációt és kooperációt alakítanak ki.

Az autóiipari beszállítók szövetsége (Clepa) szerint a világpiacon működő mintegy 8000 autóiipari beszállító száma 2008-ra körülbelül 2000-re csökken. A rendszerszállító vállalatok köre akár 150–170-esre is zsugorodhat.

II.4.3 Egyéb járművek (NACE Rev. 1 35.)

A közlekedési eszközök szektorába műszaki tartalmukat, felhasználási területüket illetően a legkülönbözőbb gyártmánycsoportok tartoznak. Itt a legfontosabbakat emeljük ki:

- Vasúti járművek (NACE Rev. 1 35.2)

Ebbe a csoportba az elektromos és dízelmozdonyok, személy- és tehervagonok, hálókocsik gyártása tartozik, a hajtóművek nélkül.

A vasúti járműgyártás az 1990-es évtized során – az első évek nekilendülése után – lényegében szinten maradt. A termelés értéke 1999-ben 13,2 milliárd eurót ért el, 88 ezer ember foglalkoztatásával. Ennek az értéknek megközelítőleg a felét két országban – Németországban és Franciaországban – állították elő. Gépiparán belül e termékcsoport előállítására Ausztria és Svédország szakosodott a legerősebben, de Ausztria exportjában is nagy része van.

A vasúti járműgyártás a személyforgalom növekedését – ennek alapján a kereslet fokozódását – várja az Intercity-járatoktól. A teherforgalomban a Trans-European Networks fejlesztése hozhat további fejlődését.

A versenytársakhoz mérten az unió vasúti járműipara állítja elő a legnagyobb termelési értéket, felülmúlva az Egyesült Államok és Japán iparát.

Az EU exportja 1999-ben 1,6 milliárd eurót tett ki, ami 661 millió euróval felülmúlta az importot. A piacok koncentrációja a külkereskedelem mindkét irányában viszonylag alacsony. Ez az árucsoport azon kevesek közé tartozik, ahol Kanada az unió legnagyobb szállítója. Rajta kívül Svájc, Csehország és Szlovákia részesedése magas.

Az EU exportjában szintén különleges eset, hogy egyetlen ország, az Egyesült Államok részaránya két számjegyű (11%), oly mértékben megoszlik a kivitel az átvevő országok között.

- Hajók (NACE Rev. 1 35.1)

Ez a termékcsoport a kereskedelmi hajókat, a halászhajókat, a sporthajókat, a vitorlásokat egyaránt magában foglalja.

Az unió országainak termelése – összehasonlító áron számolva – az 1990-es évek során folyamatosan csökkent. 1999-ben 23,3 milliárd eurót tett ki, aminek 20%-át Németország állította elő. Rajta kívül Nagy-Britannia és Spanyolország részesedése volt két számjegyű. Legnagyobb arányban Dánia és Finnország állította át iparát hajók gyártására, de Hollandia és Görögország hajógyártásra való szakosodása is jóval átlag fölötti.

Az 1990-es években a hajógyártásban foglalkoztatottak száma 96 ezerre csökkent, így 1999-re 174 ezer fős állomány alakult ki.

A hajógyártásban elért termelési volumennel az EU megelőzi versenytársait – az USA-t és Japánt.

Az európai hajógyártók szövetsége (AWES) szerint 1998-ban a világpiacon 1653 hajót adtak el, s ebből 482 származott az unióból. Az európai gyártók elsősorban a személyszállító hajók előállítására specializálódtak, ezeken belül is a nagy értékű hajókéra. Japán és Dél-Korea főként a konténerszállító és az olajszállító hajók gyártására koncentrált.

Az unió kivitele 1999-ben kétszeresen haladta meg importját, és a külkereskedelem a partnerországok széles körével folyik.

- Repülőgépek és űreszközök (NACE Rev. 1 35.3)

Az elmúlt tíz évben markáns változások következtek be: a hadászati rendeltetésű eszközök aránya csökkent a civil felhasználásra alkalmas eszközökhöz mérten. (Az unióban a kormányzati megrendelések aránya az 1980. évi 52,4%-ról 25,6%-ra csökkent 1998-ra.)

A kész repülőgépek termelése képviseli a legnagyobb súlyt a szakágon belül, és a polgári rendeltetésű gépek előállítását megelőzte a katonai gépek és helikopterek gyártását.

Az EU ipara 74,4 milliárd euró értékben állított elő repülési és űreszközöket 1999-ben. Ez az érték a termelés tíz év alatt (folyó áron) 33,6 milliárd ecuval történő növelésével alakult ki.

Az unión belül Franciaország (1997: 26,2 milliárd ecu) és Nagy-Britannia (17,6 milliárd) szakosodott leginkább repülési eszközök előállítására.

1999-ben – a Boeing és a Lockheed után – a világ harmadik legnagyobb repülési eszközöket gyártó formációja jött létre, amikor a DaimlerChrysler Aerospace egyesült az Aerospatiale Matrával, és megalakították az EADS-t (European Aeronautical, Defence and Space Company).

E szakággal kapcsolatosan a high-tech nagymértékű koncentrációját és alkalmazását kell kiemelni. Az EU légieszköz-iparában a K+F kiadások nagysága 1999-ben az éves árbevétel 16%-ával volt egyenlő.

Az elmúlt években módosult az értékesítés iránya: a tagországoknak a belföldi piacokra való termelését egyre inkább az exportpiacok felé nyitás váltja fel.

A külkereskedelmi kapcsolatok rendkívüli mértékben koncentrálnak az Egyesült Államokra (az import 71%-a származott onnan, illetve az export 44,8%-a irányult oda 1999-ben). A forgalom mindkét oldalán fontos partner Svájc és Kanada is.

- Motorkerékpárok, mopedek és kerékpárok (NACE Rev. 1 35.4)

Az 1990-es évek során erőteljesen növekedett a motorok, kerékpárok gyártása az unióban. A termelés értéke 7,6 milliárd euróra emelkedett 1999-re, és a szakágban összesen csaknem 50 ezer embert foglalkoztattak. Kiemelkedik Olaszország szerepe: mintegy 45%-át adja az EU termelésének. 1998-ban csaknem 2 millió mopedet és motorkerékpárt gyártottak az EU-ban, és ebből egymilliót Olaszországban, ahol a legtöbb motorkerékpárgyár (Aprilia, Ducati, Honda, Malaguti, Moto Guzzi stb.) telephellyel rendelkezik.

A legnagyobb kerékpárgyártó, a Cycleurope egy sor gyártóvállalat – többek között a Monark Crescent, a Peugeot, a Bianchi – egyesülésével jött létre.

Ebben az alágazatban Japán termelése emelkedik ki, többszörösen meghaladva az unió kibocsátását. A kibocsátás nagyságrendi különbsége ellenére az EU- tagországokban és Japánban azonos létszámot foglalkoztatnak (1998: 48 ezer ember) a motorkerékpárok és kerékpárok gyártásában.

III. A MAGYAR GÉPIPAR FEJLŐDÉSE, HELYE AZ ORSZÁG GAZDASÁGÁBAN, AZ EU-CSATLAKOZÁSSAL KAPCSOLATOS KILÁTÁSAI

III.1 A magyar gépipar helyzete, fejlődése az 1990-es években

A gépipari termelés és értékesítés nagy szélső értékeket mutató – visszaesést és látványos felemelkedést magukban foglaló – változásokon ment keresztül az elmúlt másfél évtizedben. A mai helyzet értékelése előtt röviden összefoglaljuk az előzményeket.

A hazai gépipar nagy hagyományokkal rendelkezik. A magyar mérnökök kiváló műszaki teljesítményei már a múlt század első évtizedeiben nemzetközi érdeklődést keltenek. Több nagyszerű fejlesztésük – az elektrotechnikában, a vasúti és a közúti járművek gyártásában – a világ élvonalába tartozott.

Az 1970–1980-as években ez az ágazat az összipari termelésnek körülbelül negyedét adta (1986: 25,6%), foglalkoztatottainak száma pedig félmillió körül ingadozott (1986: 480 700 fő). A termelést koncentráltan, nagyüzemi formációkban szervezték meg (1986-ban a 842 gépipari vállalatból csupán 150-nél volt alacsonyabb a létszám száz főnél). Az állami és a szövetkezeti ipar mellett az „önállók” kategóriájától a termelésnek kevesebb mint 2%-a származott.

A gépek, szállítóeszközök termékcsoportban az értékesítés nagyobb hányada a belföldi piacra jutott, a fejlett tőkés országokba irányuló kivitelük nem egészen 6,5% volt (1986).

1989–1992: súlyos visszaesés

A széles gyártmányválasztékkal rendelkező, sok dolgozót foglalkoztató – és folytonos tökehiánnyal küzdő – gépipar háború utáni történetének legsúlyosabb válságához érkezett el az 1980-as évtized végén, az 1990-es évtized elején. A mélypont 1992-ben következett be, amikor a termelés az 1988. évi értéknek csupán 49,5%-át (!) érte el, vagyis a csaknem félmillió dolgozót foglalkoztató ágazat – rövid négyévi folyamatos visszafejlődés után – meglevő technikai és humánkapacitásainak már felét sem tudta működtetni. A helyzet súlyosságát mutatja, hogy például 1991-ben – egyetlen év alatt – 29%-kal esett vissza a gépipar termelése. A dolgozók száma 1988 és 1992 között több mint 60%-kal, 460 ezerről 183 ezerre csökkent. Az „átalakuló, nem piacgazdálkodású országokba” irányuló exportunk ugyanekkor a korábbi érték 20%-a alá esett.

Az exporttermékek fő felvevőpiacainak összeomlása, az ebből következő válság a gépipari ágazatot erősebben sújtotta, mint az ipar és a feldolgozóipar egészét, illetve mint néhány más fontos ipari ágazatot. A gépipar termelése 1992-ben – 1988. évi bázison mérve – csupán az említett 49,5%-ot érte el, miközben a feldolgozóiparé 59, a teljes iparé pedig 63,5%-ra rúgott. (Lásd a 2. mellékletet.)

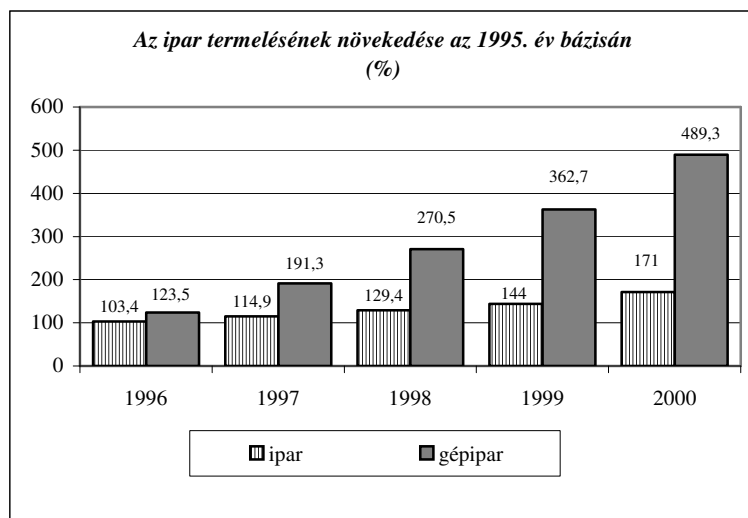
1992 után: dinamikus és töretlen fejlődés

A gépipar 1993-tól kezdve ismét növelni tudta termelését, lendülete fokozódott, és törés nélkül folytatódott az 1990-es évtizedben. Ez fontos hatással volt az összipari termelés fellendítésére és különösen a magyar gazdaság exportteljesítményére.

Nemzetközileg is figyelemre méltó teljesítményként lehet értékelni azt, hogy a gépipar az 1993 és 2000 közötti periódusban 7,9-szeresére növelte termelését (összehasonlítói árakon számolva), miközben a teljes iparé kétszeresére bővült.

Az évtized második felében a termelés évről évre két számjegyű növekedést mutatott, el és lényegesen felülmúlta az ipar egészének fejlődését. (Lásd az ábrát.)

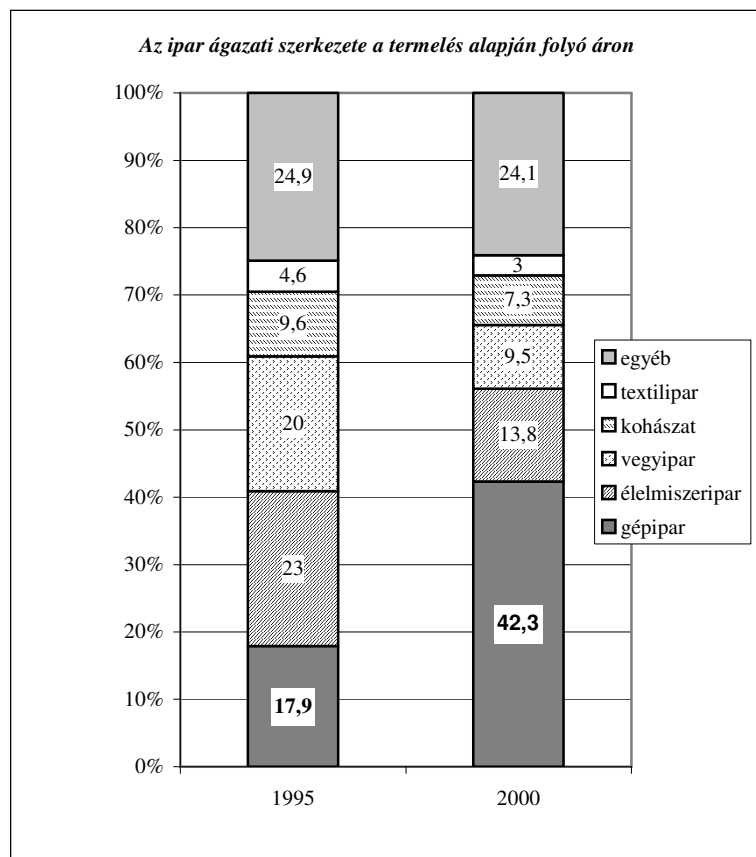
1. ábra

A termelés visszaesése a gépiparban nagyobb mérvű volt, mint a teljes iparban, ezzel szemben ennek az ágazatnak a kibontakozása volt gyorsabb, fejlődésének dinamikája messze felülmúlta az ipar egésze és a többi ipari ágazat növekedését. A gyors ütemű fejlődés eredményeként a nagy volument hordozó ipari ágazatok közül elsőként a gépipar érte el ismét – összehasonlítói árakon számolva – az 1988. évi termelési volument (1996-ban; az összipar csupán 1998-ban közelítette meg az 1988-as bázisvolument, amelyet azután meg is haladt).

A vázolt fejlődés eredményeként alapvetően megváltozott a gépipari ágazat súlya és szerepe az ipar termelési és exportszerkezetében. Míg termelése 1995-ben csupán 17,9%-os részarányt képviselt az iparon belül, és elmaradt az élelmiszerek, italok és dohánytermékek ágazatáé (23%) és a vegyipar-műanyagiparé (20%) mögött, addig 1997-ben már felülmúlta a többi ágazatot, majd a növekedés nagyobb dinamikája folytán súlyát folyamatosan növelte. Ez azt jelenti, hogy a gépipar 2000-ben már az ipari termelés 42,6%-át, az összes ipari export 67,75%-át, illetve a magyar gazdaság teljes exportteljesítményének 52,8%-át teljesítette. (Lásd az ábrát.)

2. ábra

A termelés húzóerejét az export képezte. A kivitel növekedésének üteme a fellendülés éveiben mindvégig meghaladta a termelés bővülését. A gépipar túlnyomóan exportágazattá vált: a termékek mind nagyobb része került külföldre, s 2000-ben már az eladások nem kevesebb, mint 85,5%-a irányult külföldre. Minőségi változásra utal az a tény, hogy a forgalom döntő része fejlett országokkal bonyolódik le: 2000-ben a gépek és szállítóeszközök kivitelének 91,8%-a a fejlett országokba tartott, és a legutóbbi időben – ha szerény mértékben is – kiviteli többletet sikerült elérni. A fejlődés értékét emeli az a tény, hogy a folyamat a gépipari termelés szerkezetének, tulajdonosi struktúrájának, piaci és partnerkapcsolatainak gyökeres átalakulása közepette zajlott le.

Az 1980-as évek végén, az 1990-es évek elején gépipari vállalatok, tervező- és fejlesztőintézetek egész sora hullott szét, szűnt meg. Ugyanakkor alakultak meg, s kezdtek meg tevékenységüket a kis- és közepes vállalatok többszáz, -ezres csoportjai. Ugyanebben az időben – elsősorban külföldi működőtőke finanszírozásával – megkezdődtek azok a nagy értékű, többnyire zöldmezős beruházások, amelyek a világ élvonalába tartozó technológiákat, versenyképes termékek nagy sorozatú gyártását honosították meg hazánkban. (Például mintegy kétéves tárgyalás után 1990 januárjában

aláírták az Opel szentgotthárdi gyárának létesítéséről szóló megállapodást, s szintén az 1990-es évek elején előrehaladott stádiumban volt a Suzuki esztergomi vagy a Ford székesfehérvári beruházása.)

A kedvező környezeti feltételek, a kormányzat által nyújtott kedvezmények, a korábbi széles ipari bázisból meríthető gyakorlott és jól képzett munkásság megléte erősen ösztönözte a külföldi tőke nagymértékű beáramlását.

A gépipar azon ágazatok közé tartozik, amelyekben a magánosítás a legnagyobb léptekkel haladt előre, és amelyek leginkább felkeltették a külföldi befektetők figyelmét.

1995-ben a gépiparban jegyzett tőkének már nagyobb hányada – 51,4%-a – külföldi volt, míg az össziparban egyharmad alatt maradt ez az arány. Az állam csupán 12,7%-ot képviselt a jegyzett tőkében, miközben a teljes iparban még 40,3%-ot. Az 1990-es évek végére az állami tulajdonrész a gépipar fő ágazataiban 1,4–5,1% közé zsugorodott, miközben a külföldi tőkerész 54–75% közé emelkedett.

A gépipari dolgozók száma drasztikusan csökkent az elmúlt évtized első felében, 1995-ben is csupán 150 ezres volt az állományuk. A termelés fellendülésével a foglalkoztatottak száma is növekedésnek indult, és 2000-ben már meghaladta a 230 ezret.

A gépipar különböző szakterületein nagyszámú vállalat működik. A 2000. évben a gépiparban regisztrált 15.533 vállalkozás egyharmada (5403) sorolódott a mikrovállalatok közé (1–9 ember foglalkoztatásával), s a kisvállalatok száma is jelentékeny volt (1104).

Az 50–249 embert foglalkoztató 423 közép vállalat mellett 159 nagyvállalat működött a gépiparban a 2000. évben. (Alkalmazott nélkül, illetve ismeretlen számú alkalmazottal további 8414 vállalkozás tevékenykedett.)

A fejlesztések rövid időn belül maguk után vonták a gépipar gyökeres átalakulását, fontos kiindulópontját képezve a máig tartó kedvező folyamatnak. Az elmúlt tíz év ipari léptékben mérve túlságosan rövid időszak volt ahhoz, hogy az élvonalbeli vállalatokhoz – a gyenge induló pozíciót leküzdve – felzárkózzon a kis-, közép- és nagyvállalatok népes csoportja. E magyar irányítású vállalatok számára a túlélés után mindinkább a működés minőségi elemei – azok megerősítése – kerülnek a középpontba, amit az Európai Unióhoz való csatlakozás különösen aktuálissá tesz.

III.2 A gépipar termelése

A gépipar termelés az 1995. évi 660,6 milliárd forintról 2000-ben 4922 milliárd forintra emelkedett. (Megközelítő pontossággal – éves átlagfolyamon számolva – értéke 17,286 milliárd dollárnak felelt meg.) Az elmúlt öt éves periódus néhány szakaszában – így 1997-ben és 1998-ban – a termelés ugrásszerű bővüléséről beszélhetünk. Az évtized második felének fejlődését a következő adatok szemléltetik:

A termelés volumenindexe
(százalékban; előző év = 100, összehasonlító árakon)

	1996	1997	1998	1999	2000
Gépipar	123,5	154,9	141,4	134,1	134,9
Ipar	103,4	111,1	112,6	111,3	118,7

A gépipari termelés belső ágazati szerkezete

A volumenek növekedésével egyidejűleg lényeges elmozdulások történtek a gépipari termelés összetételében.

A gépipar három fő szektorának helyzetét tekintve megállapítható, hogy a legutóbbi öt év alatt

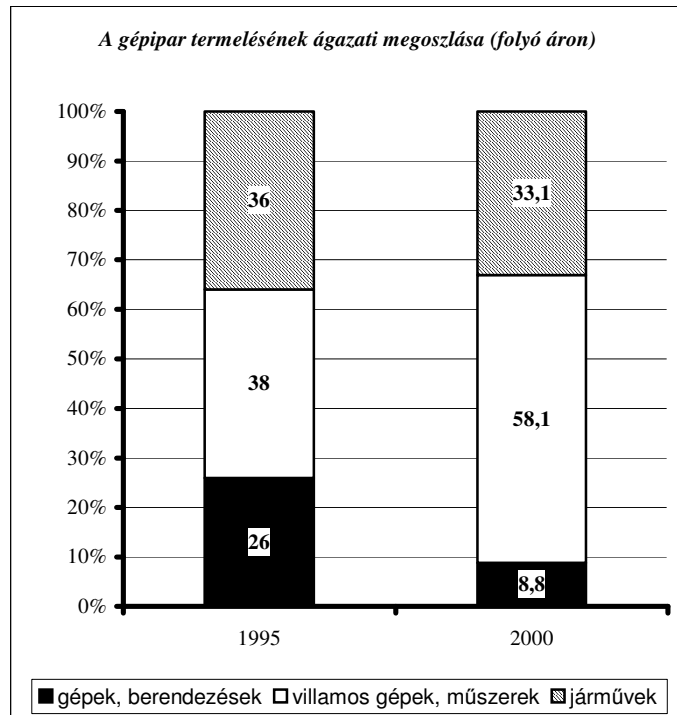
- mindegyik gépipari alágazat növelte termelését (egyikben sem következett be visszafejlődés);
- kiugróan gyorsan bővült a termelés a villamosgép-, műszergyártás és a járműgyártás szektorban; e két – nagyjából azonos szintről induló – fő csoport között azonban rövid idő alatt nagy különbség alakult ki az előbbi javára. Ez – néhány év alatt ledolgozva a járműipar előnyét – a legnagyobb termelési értéket hordozó gépipari ágazattá vált.
- a gép-, berendezésgyártás fokozatosan lemarad a másik két szektor mögött, méghozzá nagyságrenddel.

Az arányszámokat tekintve ez a folyamat odavezetett, hogy 2000-ben a gépipari termelésén belül (1995-höz viszonyítva)

- a gép-, berendezésgyártás részaránya 26%-ról 8,8%-ra;
- a villamosgép-, műszergyártás 38%-ról 58,1%-ra;
- a járműgyártás 360%-ról 33,1%-ra módosult,

amit az ábra is szemléltet:

3. ábra

A gépipar termelésének szektorok szerinti megoszlását az utóbbi években a 3. melléklet részletezi.

III.2.1 Gépek és berendezések

A gép- és berendezésgyártás a gépipar termelésének 8,8%-át reprezentálta 2000-ben. A termelés értéke 432,9 milliárd forint volt, a foglalkoztatottak száma 52 ezer, ami a 222 ezer fős gépipari összlétszám 23%-a (a több mint húsz embert foglalkoztató vállalkozásokat véve figyelembe).

A szakág az évtized közepétől tartós növekedést mutatott, de annak üteme elmaradt az ipar egészének fejlődésétől, így részesedése az iparban is csökkenő tendenciát mutat (2000-ben az ipar termelésének 3,7%-át, a gépipar kibocsátásának pedig 5,9%-át reprezentálta.)

A műszeripar mellett ez a terület nyújtja a legtöbb lehetőséget a kis- és középvállalkozások számára. 2000-ben a gép- és berendezésgyártásban dolgozók 49%-a a 20–250 főt foglalkoztató vállalkozásoknál dolgozott, amelyekre a szektor nettó árbevételének 43%-a jutott. Az öt embernél többet foglalkoztató cégek számát tekintve a gépiparon belül itt működik a legtöbb vállalkozás – 1190, átlagosan 7,4 millió forintos nettó árbevétellel.

A széles termékválasztékkal rendelkező ágazat – a gépipar más területeihez viszonyítva – kevésbé volt célpontja az 1990-es évek nagy beruházásainak és a külföldi tőke beáramlásának, csak lassan újítja meg profilját. Több fontos gyártási terület megszűnt, vagy összezsugorodott, de néhány helyen itt is látható kibontakozás. (Ebben a szektorban volt a legalacsonyabb a külföldi tőke aránya a jegyzett tőkében: 1999-ben 53,8%. A többi gépipari ágazathoz képest itt volt a legmagasabb – 5,1%-os – az állami tőkerész.)

A mezőgépgyártás a szektor mintegy 10%-át képviseli. Számtalan vállalkozás profilját képezik betakarítógépek, talajművelőgépek és különféle főegységek/alkatrészek.

A szektoron belül a háztartási készülékek gyártásának aránya a legnagyobb, ezeken belül pedig a villamos készülékeké. Háztartási hűtő-fagyasztó készülékből 1,5 milliót állítottak elő, 46,8 milliárd forint értékben (1999), háztartási porszívóból pedig csaknem 700 ezret, 7,5 milliárd forint értékben.

A berendezések, az egyedi gépek gyártásában, a szerszámgépgyártásban, valamint az élelmiszer-gépgyártásban találkozhatunk néhány közép- és nagyvállalattal, amelyek stabilizálták helyzetüket, megszerezték a szükséges minőségi tanúsítványokat (ISO 9001, ISO 9002), s a szakma vezető külföldi cégeivel tartós kooperációt építettek ki.

Számtalan érv szól a gép- és berendezésgyártás jövőbeni fejlesztése mellett. Ezen a szakterületen a mikro-vállalkozások, a kis- és középvállalkozások nagy csoportjai alakíthatnak ki tartós piaci kapcsolatokat oly módon, hogy a viszonylag alacsony eszközráfordítással kiépített kapacitások bázisán termelési részfeladatokat, kooperációt vállalnak.

További érveként szolgál, hogy a gépipari ágazatok közül – a műszeripar mellett – a gép- és berendezésgyártásban a legmagasabb a bruttó kibocsátáshoz mért hozzáadott érték aránya (1999).

III.2.2 Villamos gépek, műszerek

A villamosgép- és műszergyártási szektor a gépipar gyors átalakulásának és fejlődésének kiemelkedő reprezentánsa, és mindinkább meghatározza iparunk arculatát. A néhány év alatt lezajlott termékváltás, a nemzetközileg jegyzett nagy teljesítményű kapacitások kiépítése egy sor, a szakma élvonalába tartozó multinacionális cég intenzív beruházási tevékenységével valósult meg.

A villamosgép-, műszergyártás a magyar ipar legnagyobb termékvolument előállító szektora: 2000-ben a teljes ipar termelésének 24,6%-át adta, szemben a pár évvel előbbi 14,5%-kal (1997), a gépipari termelésen belüli részesedése pedig 58,1% volt. Az újabb és újabb termelőkapacitások belépése és a kapacitásbővítések azt eredményezték, hogy a termelés volumene – a megelőző évhez képest, összehasonlító áron számolva – 1999-ben 155%-kal, 2000-ben pedig több mint 154,4%-kal emelkedett.

Az adott volumenek nagyságrendjét tekintve nem túlzás azt állítani, hogy az ilyen rövid idő alatt végbemenő hasonló méretű fejlődés példa nélküli a magyar ipar történetében.

A termékértékesítés fő irányát az exportpiacok képezik. 2000-ben a villamosgép-, műszergyártás értékesítésének nem kevesebb, mint 86,3%-a exportértékesítés volt. A

kivitel bővülése (1999: 161%, 2000: 156%) a termelés nagyon nagy mértékű növekedését is felülmúlja.

Jellemző ezenkívül, hogy az itt működő vállalkozások – a fogyasztói felhasználásra szánt nagy tömegű áru előállításával mellett – jelentős kapacitásokat működtetnek termelői továbbfelhasználásra kerülő termékek gyártására, vagyis a kapacitások nagy része alvállalkozói, bedolgozói rendeltetéssel épült ki. Az alkatrészeket-részegységeket valamely – fejlett országban levő – külföldi végtermék-kibocsátónak szállítják, ami a logisztikai rendszer igen magas színvonalon való működtetését igényli.

A szektor 1144 vállalata a legtöbb dolgozót foglalkoztatja az iparon belül (2000-ben 131 ezer fő).

A gép- és berendezésgyártáshoz képest itt fontosabb szerepük van a nagyvállalatoknak. Az összmunkaerő 36%-a az ötezernél több embert foglalkoztató vállalkozásoknál dolgozik (a másik két gépipari szektorban jóval kisebb e kategória aránya), amelyek a nettó árbevételből hasonló arányban részesedtek. A 20–250 alkalmazottat foglalkoztató vállalkozásokra ezzel szemben a dolgozók 16,5%-a és a nettó árbevétel csupán 5,5%-a jutott 2000-ben.

A villamosgép-, műszergyártás szektor négy ágazata a következők szerint jellemezhető.

III.2.2.1 Irodagépek, számítógépek

Az irodagép-, számítógépgyártás – ténylegesen pár év alatt – a feldolgozóipar összes ágazata közül a leggyorsabb fejlődést produkálta. Az 1990-es évtized közepén még alig jegyzett – 19,6 milliárdos – ágazat 2000-ben már 778,6 milliárd forint értékű terméket bocsátott ki. A termelés döntő része számítástechnikai termékekből tevődik össze – az irodai termékekre fél százalékánál is kevesebb jut.

A nagy termelési volument képviselő kapacitások itt valóban az utóbbi négy-öt évben kezdtek működni: 1996-ban, egyetlen év alatt, a termelés 8,9-szeresére, majd 1997-ben 3,8-szorosára növekedett, 1998-ban és 1999-ben pedig szinte megduplázódott a megelőző évhez viszonyítva.

A szakterületet döntően a külföldi működőtőke dominanciája jellemzi: száz százalékban külföldi tulajdonban levő nagy kapacitású vállalkozások sora jött létre – elsősorban zöldmezős beruházással – számítástechnikai alkatrészek, perifériák gyártására és jellemzően külföldi végszereldeknek történő szállításra. Az export részaránya az összértékesítésen belül 97,8% (!) volt 2000-ben.

Az itt működő vállalkozások koncentrált kapacitásokkal, magas fokú automatizáltsággal nagy értékvolument képviselő termékeket bocsátanak ki – a termeléshez mérten igen kevés dolgozó foglalkoztatásával.

A bruttó hozzáadott érték aránya itt volt a legalacsonyabb (az ágazat bruttó kibocsátásához mérten) a gépipari ágazatok közül. Néhány itt működő vállalkozás az ország legnagyobb cégei közé tartozik.

A 2000. évi 778,6 milliárd forint értékű termelés 50 vállalatra jutott, de ezen belül is nagyok a különbségek.

Kiemelést érdemel, hogy a számítógép-technikához több más – magas árbevételű eredményező és nagy dolgozói létszámot mozgató – tevékenység kapcsolódik. Elsősorban a szaktanácsadást, a szoftverkészítést, az adatfeldolgozást, a javítás-karbantartást kell megemlíteni. Azt hogy nem marginális tevékenységekről van szó, bizonyítja például, hogy amíg a számítógépgyártásban 4700 embert foglalkoztatnak (1998), addig a szoftverkészítésben és -tanácsadásban 8500-at, és ez utóbbi exportból származó árbevétele meghaladta a 15,2 milliárd forintot. Az adatfeldolgozásban mintegy 3700, a javítás-karbantartásban pedig csaknem 2300 fő dolgozik (1998).

III.2.2.2 Villamos gépek, készülékek

A villamos gépek, készülékek gyártása szintén a nagy volumenű hordozó és gyorsan fejlődő szakterületek közé sorolható. Az 1990-es évtized második felében megtöbbszörözte termelését, és 2000. évi 794 milliárd forintos kibocsátása 6,8%-os részarányt képviselt a teljes iparon belül. Erre a szektorra is jellemző az exportértékesítés magas hányada (2000: 86,2%), s a gép- és berendezésgyártáshoz hasonlóan nagy a kibocsátáshoz mért bruttó hozzáadott érték aránya.

A jegyzett tőkében itt a legmagasabb – 85,7%-os – a külföldi tőke aránya – a híradástechnikai ipar (1999: 85,8%) mellett, s az állami tőke ténylegesen már nincs jelen. Az ágazaton belül két fő gyártmánycsoport fontossága, nagy termelési volumene emelhető ki: a világítóeszközök/fényforrásoké, valamint a motor- és járművillamossági cikkeké.

A világítóeszközök termelése az 1995. évi 49,5 milliárd forintról 2000-re 213,5 milliárd forintra emelkedett, és az összértékesítés 91,5%-a külföldi vevőkre jutott. A motor- és járművillamossági cikkek gyártásának gyors bővítése az autóiipari profilok magyarországi fejlesztéséhez, kapacitások idetelepítéséhez kapcsolódik. Az e szakmában működő 42 vállalat 1995-ben 146,4 milliárd, majd 2000-ben már 227,5 milliárd forintos értéket állított elő. A termékeknek csupán mintegy 5%-a került hazai felhasználókhoz.

A járművillamossági cikkeknek két fő csoportját kell kiemelni. Az egyik – villamos készülékek motorokhoz és járművekhez – a gépkocsik különböző villamossági részegységeinek, alkatrészeinek gyártását foglalja magában (a termelés 1999-ben 72,8 milliárd forintot ért el, 69 milliárd forintnak megfelelő kivitellel!), lényegében a szokásos autóiipari alkatrészgyártási kooperációnak, alvállalkozói bedolgozásnak felel meg.

A másik csoport – járműgyújtás, villamosvezeték-összeszerelés közlekedési eszközökhöz – súlya szintén erősen nőtt iparunkban: 1999-ben a termelés értéke 70,2 milliárd, a kivitelé 65,6 milliárd forint volt. Itt is kooperációról van szó, annak speciális válfajáról: munkaintenzív, viszonylag kis eszközráfordítással kiépíthető és – más gyártási kultúrákhoz viszonyítva – gyorsan betanítható dolgozói állományt igényel. Hazánkban több (vidéki) telephelyen sok ezer embernek nyújt munkalehetőséget, még hozzá kulturált feltételekkel. Viszont magában hordozza azt a veszélyt, hogy bármikor könnyen továbbtelepíthető.

A korábban is létező termelési profilok közül a szigetelt vezetékek, gyenge- és erősáramú kábelek gyártása említhető meg. Ezeket illetően számottevő termelésbővülés

és még nagyobb mértékű exportnövekmény valósult meg a 90-es évtized második felében (az 1996. évi 15,6 milliárd forintos termelés 1999-re 45,1 milliárdra nőtt).

III.2.2.3 Híradástechnikai termékek, készülékek

A híradástechnikai termékek, készülékek gyártása – a közúti járműgyártás mellett – a legnagyobb termelési volument előállító gépipari ágazat. Nagyszámú (246) vállalat – csaknem 40 ezer ember foglalkoztatásával – 1192 milliárd forint termelési értéket produkált 2000-ben, ami 10,3%-os részarányt képviselt az össziparban.

Az ágazat ugyanazt a pályát járta be, mint a gépipar egésze: a termelés az 1990-es évek elején drasztikusan visszaesett – különösen a régebbi nagyvállalatoké –, majd az évtized második felétől rohamos növekedésnek indult. Ezt példázza az, hogy a 2000. évi termelés csaknem 17-szeresen haladta meg az 1995. évi értéket, ami az inflációs hatás ellenére tetemes változás.

Ez a szektor a külföldi befektetők célterületei közé tartozik, a világ vezető társaságainak többsége jelen van hazánkban (a külföldi tőke aránya a jegyzett tőkében az 1995. évi 45%-ról 85,8%-ra nőtt 1999-ben).

Két fő alágazat emelhető ki a nagyarányú fejlesztések hordozójaként. Az elektronikai alkatrészgyártás, illetve a híradástechnikai fogyasztási cikkek alágazat az 1990-es évek közepétől nagyjából azonos ütemben növelte kibocsátását, egyben exportját.

A szóban forgó ágazat létszámának 53%-a dolgozott az alkatrészgyártásban, amely a termelésből 31%-kal részesedett. Ezzel szemben a nagy szériás termelés adottságaira utal az a tény, hogy a közfogyasztási cikkeket előállító vállalatok az állomány 36,2%-os foglalkoztatásával a termelés 62%-át adták 2000-ben.

Az elektronikai alkatrészgyártásban 111 vállalat 21 ezer embert foglalkoztatott 2000-ben, és a termelés értéke magas – 367,985 milliárd forintos – szintet ért el. Az értékesítés túlnyomó része – 95%-a – a külföldre irányult.

Az alkatrészgyártásnak az 1990-es évek második felében való felfutása (folyó árakon mintegy 33-szoros növekedés 1995-höz képest) elsősorban néhány ismert, a szakma élvonalához tartozó külföldi társaság – Philips, Elcoteq, VDO, Zollner stb. – nagy értékű beruházásainak köszönhető. Az alkatrészgyártó vállalatok jegyzett tőkéje az 1990-es évtized második felében csaknem megháromszorozódott, a külföldi tőke aránya pedig 88%-ra emelkedett (1999-ben).

Az elektronikai alkatrészek széles szortimentjét gyártják Magyarországon (félvezetők – tranzisztorok, diódák, integrált áramkörök –, vékony- és vastagréteg áramkörök, ellenállások, potenciométerek stb. Nyomatott áramkörökből 7,8 milliárd forint értékű termelés valósult meg 1999-ben, 6,45 milliárdos kivitellel).

A híradástechnikai közszükségleti cikkek gyártásának 745 milliárd forintos értéke (2000) alig hasonlítható az 1995. évi 19,3 milliárdoshoz, oly gyors volt a felfutás. A dolgozók száma 1998 és 2000 között csaknem megháromszorozódott, több mint 14 ezerre emelkedett az öt, illetve annál több embert foglalkoztató 38 vállalatnál. Több ismert

külföldi multinacionális vállalat épített ki gyártókapacitásokat hazánk különféle településein: a Philips, a Flextronics, a Clarion, a Samsung, a Sony stb.

Tévékészülékekből, videovetítőkben 2,5 milliót gyártottak Magyarországon 1999-ben, mintegy 94 milliárd forint értékben, aminek csaknem 97%-át exportálták. Rádióműsorvevő készülékekből szintén sokat – 2,7 milliót – állítottak elő 1999-ben, aminek kevesebb mint egy százaléka került a hazai piacra.

Az ipari híradástechnika – bár fontosságát megtartotta – veszített súlyából a híradástechnikai termékek gyártásán belül. A 90-es évek második felében ebben a profilban is folyamatosan bővült a termelés, de a növekedés üteme elmaradt az előzőekben említett ágazatok fejlődésétől, így 1999-ben körülbelül 10%-os részarányal rendelkezett a szóban forgó ágazaton belül. Jellemzője továbbá, hogy termékeinek nagyobb hányada a belföldi piacra kerül. E területen is ismert külföldi vállalatok töltenek be vezető szerepet, amelyek a gyártáson túlmenően nemegyszer fejlesztői részlegeket is kiépítettek.

Ugyanakkor a szórakoztató elektronikai termékeket gyártó cégeknél előfordul, hogy az összeszerelő jellegű tevékenységet más országba telepítik.

III.2.2.4 Műszerek

A műszeripar – a termelési és a tulajdonosi szerkezet átalakulása után – az 1990-es évtized második felében folyamatosan bővítette termelését, de ennek dinamikája jóval elmaradt az eddig tárgyalt termékcsoportokétól.

A termelés 2000-ben 94,97 milliárd forintot ért el – csaknem 14 ezer ember foglalkoztatásával. A műszeripari cégek száma az utóbbi években nőtt, és több mint öt embert foglalkoztató vállalkozásból mintegy 440-et jegyeztek ugyanabban az évben. A műszeripar azon kevés ágazat közé tartozik, amelynél a belföldi értékesítés meghaladja az exportot (2000-ben 48,6%-ot ért el a kivitel), valamint a jegyzett tőkében is alacsonyabb a külföldi rész (1999: 28%).

Hagyományos területe az orvosi műszergyártás. A korábbi vezető nagyvállalat, a Medicor kínálatában röntgenberendezések, egyszer használatos eszközök, kéziműszerek szerepelnek. A meglévő erős szellemi háttérre támaszkodva, illetve abból továbblépve fellendült az elektronikai vizsgáló, ellenőrző és diagnosztikai műszerek gyártása is. Az orvosi műszergyártásban kis- és középvállalatokkal, családi vállalkozásokból kinőtt, száz vagy több száz millió forint árbevételű vállalatokkal találkozhatunk.

A műszeriparon belül a mérőműszerek csoportja mondhatja magáénak a legnagyobb termelési értéket.

III.2.3 Járműgyártás

A járműgyártás a magyar ipar leghagyományosabbnak nevezhető területe. Az ipartörténet bármely szakaszában – a második világháború előtt és után, illetve az elmúlt másfél évtizedben – fontos szerepet játszott országunk gazdaságában.

A termelési érték alapján az ipar második legnagyobb ágazata. A 2000. évi 1627,1 milliárd forint értékű termelés 14,1%-os részarányt biztosít e szektor számára az iparon belül. Ugyanakkor az ipar dolgozói állománynak csupán 5,2%-át foglalkoztatja.

A járműgyártás két ágazata – a közúti járművek és az egyéb (vasúti, légi, vízi) járművek – eltérő súlyt és fejlődést képviselnek, áttekintésüket ezért különválasztjuk.

III.2.3.1 Közúti járművek

Az 1990-es évek elején a közúti jármű-iparban indultak meg legkorábban azok a nagy beruházások és fejlesztések, amelyek megalapozták a gépipari növekedés lendületét. Az új kapacitások belépése, a termelési volumenek bővülése néhány évvel megelőzte a villamosgép-, műszerszektor fellendülését. Az 1990-es évek második felére/végére mérséklődött a növekedési ütem – magas volumenek mellett –, ám még mindig impozáns.

A közúti jármű-ipar termelése 2000-ben 1478,5 milliárd forintot tett ki, ami a gépipari termelés 32%-át, az összipari kibocsátás 13,6%-át képviselte. A termelés döntő része – mintegy 75,8%-a – járművek, fennmaradó 24,2%-a alkatrészek előállítását foglalta magában. A foglalkoztatottak számának megoszlása ezzel ellentétes arányszámot mutat: a járműgyártók húsz vállalatánál mintegy 8900-an nyertek alkalmazást – a létszám 28,7%-a –, míg az alkatrészgyártók 143 vállalatánál az állomány 71,3%-a dolgozott. A járműgyártásban stagnál a foglalkoztatottak száma, míg az alkatrészgyártásban a vállalatok és a dolgozók száma egyaránt növekedést mutat. (Egy fontos járműalkatrészgyártási szakterület, a járművillamosság, statisztikailag a villamosipari gépek/készülékek ágazathoz tartozik.)

A szóban forgó szektor közismerten a nagy vállalati méretek birodalma, ami a magyar autóiparra is igaz. A 20–250 embert foglalkoztató vállalatok a létszám 16,7%-át képviselték 2000-ben, de a nettó árbevételnek csupán 4%-ával rendelkeztek. Ezzel szemben a több mint 2000 fővel működő vállalkozásokra az árbevétel 56,5%-a jutott.

A járművek túlnyomó részét (2000-ben 96%-át) exportálják. Az alkatrészgyártásban kisebb a kivitel részaránya (87,9%), ami azt fejezi ki, hogy a hazai készjármű-kibocsátóknak alvállalkozók dolgoznak. Számos tényező játszott közre abban, hogy vezető külföldi autógyártók már 1990 körül intenzív érdeklődést mutattak Magyarországgal szemben, és számára kedvező döntéseket hoztak. Ilyen tényezők: a piac „kiéhezhettsége” autókra, gyakorlott és olcsó munkaerő, kedvező telephelyadottságok (a General Motors/Opellel 1988–1990-ben folytatott tárgyalások, majd az 1990 januárjában aláírt szerződés értelmében az Opel gyártása a Rába által Szentgotthárdon színvonalasan felépített gyárra „települhetett rá”, később pedig az Audi a Rába ún. százezres csarnokát hasznosíthatta), a magyar kormány által nyújtott jelentős adózási kedvezmények és egyéb támogatások. Ezenkívül a tőkekihelyezés általános szempontjai vagy az exportpiacok közelsége (Suzuki) is segítettek az 1990-es évek első felének hatalmas járműipari beruházásait Magyarországon.

A külföldi nagyberuházók, amelyek dollárszázmilliókat fektettek be hazánkban, az első nagy befektetési hullámot követően további kapacitásbővítésekről, telephelynyitásokról, újabb termékek gyártásának idehelyezéséről döntöttek a közelmúltban is. Ezenfelül

megjelenésük – és bizonyítottan jó tapasztalataik – további nagyszámú társvállalat érdeklődését kelti fel Magyarország iránt. Néhány vállalat fejlesztőrészleget is létrehozott itt. Az említett folyamat nyomon követhető azokból a híradásokból, amelyek szinte hetente számolnak be új beruházásokról vagy új gyártóhelyek megnyitásáról.

A járműgyártók többsége – az Audi, az Opel, a Suzuki, a Visteon, a Rába – előkelő helyet foglal el a cégek toplistáján, igazolva a nagyvállalatok túlsúlyát ebben az ágazatban.

Az autógyártók teljesítményét illetően csupán azt emeljük ki, hogy Magyarországon 2000-ben mintegy 134 ezer személyautót és másfél millió korszerű motort gyártottak – egyéb fő- és részegységeken kívül. Ez fontos tényezőként járul hozzá ahhoz, hogy a személygépkocsi-ellátásban gyökeres fordulat következett be.

A három, régebben vezető magyar autóiipari vállalat közül a Csepel Autógyár nem tudta folytatni tevékenységét a megváltozott körülmények között, és korábbi főtevékenysége (autóbusz-járóképes alvázak építése, tehergépkocsik gyártása) megszűnt. A legnagyobb teljesítményű magyar gépgyártó vállalat, a Rába Művek fő gyártási területeit két év alatt önálló üzletágakká szervezte át – főként a szakmai befektetők bevonásának megkönnyítésére. Ezzel kapcsolatban az első komoly lépés: nagy horderejű együttműködés kiépítése a tehergépkocsi-gyártásban a világ legnagyobb teherautógyártójával, a DaimlerChryslerrel.

Buszgyártásunk történetében lényegi fordulatot hozott az a tény, hogy az Ikarus a francia Renault és az olasz Iveco közös vállalatával, az Irisbusszal 1999-ben megalapította az IkarusBus Rt.-t, amely a szériaajlegű buszgyártást a székesfehérvári üzemben végzi. Emellett az Egyedi Autóbuszgyártó Kft. kis szériás, egyedi igényekre készülő autóbuszokat állít elő (2000-ben 160 jármű).

A NABI Észak-amerikai Járműipari Rt. kezdetben az Ikarus licence alapján állított elő autóbuszokat, majd áttért a saját fejlesztésű alacsony padlómagasságú autóbuszok előállítására. Célja az volt, hogy egyesült államokbeli leányvállalatával közösen autóbuszokat szállítson az ottani piacra. Az értékesített autóbuszok száma 2001-ben meghaladta az ezer háromszázat. Ehhez hozzájárult Nagy-Britannia harmadik legnagyobb autóbuszgyártójának (Optare-csoport) az átvétele is.

A Magyarországon jelentős beruházásokat eszközölő és nagy termelési értéket előállító vállalkozások számára logikusan adódik a helyi ipar bedolgozásának megszervezése, az alvállalkozói teljesítmények növelése. A több éve tartó kétségtelen erőfeszítések eddig nem hozták meg a várt eredményeket. A Suzukit kivéve a nagy autógyártóknál – beleértve a főegységgyártókat – a magyar bedolgozás aránya 10% alatt marad.

III.2.3.2 Egyéb járművek

Ez az ágazat a legkisebb volument képviseli a gépiparban: a 2000. évi 51 milliárd forintos termelés annak csupán 0,4%-os részét képezte. A belföldi értékesítés dominál, részaránya megközelítőleg kétharmados.

Az ágazat 79 cégénél (ötnél több embert foglalkoztató vállalkozásokat véve figyelembe) 7200-an dolgoztak 2000-ben. A termelés növekedése a létszám csökkenésétől kísérvé valósult meg, a termelékenység több mint 10 százalékponttal javult.

Az ágazaton belül több mint 50%-kal a vasúti, kötöttpályás járművek gyártása képviseli a legnagyobb súlyt (1999-ben 26,7 milliárd forint). Az értékesítés fele része külföldön realizálódik.

Az ágazat értékesítésén belül jelentékeny a légi eszközök gyártása-javítása (1999-ben 11,3 milliárd forint), míg a hajógyártás és -javítás kevesebb mint 2 milliárd forintra zsugorodott. Az eladott kerékpárok mintegy kétharmadát belföldön értékesítik (1999-ben 2,7 milliárd forint értékben).

A gépiparon belül ebben az ágazatban a legmagasabb az állami tőke aránya a jegyzett tőkében (1999: 20,2%), és – a műszeripar mellett – itt a legalacsonyabb a külföldi tőke részaránya (32,7%). A hozzáadott érték bruttó kibocsátáshoz mért aránya viszont ebben az ágazatban a legmagasabb az összes gépipari ágazathoz viszonyítva (2000: 37,5%).

A magyar gazdaság fontos fejlesztési/beruházási előirányzatait – így a vasúti közlekedési eszközök, illetve a városi villamosok cseréjét és korszerűsítését – tekintve, továbbá az itt működő vállalkozások tradícióira, műszaki felkészültségére figyelemmel ezen ágazat előtt a jövőben komoly értékesítési lehetőségek nyílhatnak meg.

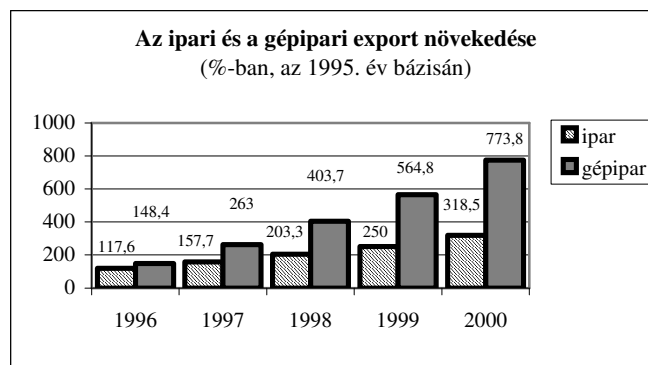
III.3 A gépipar külkereskedelme

A gépipari termelés előzőekben bemutatott gyors fejlődését az exportértékesítés nagyarányú – a termelés bővülésének ütemét minden évben meghaladó – növekedése alapozta meg az 1990-es évtized során. Úgy fogalmazhatunk, hogy a nagy volumeneket hordozó termelési kapacitások kiépítését döntően a külpiaci igények motiválták.

A többi ipari ágazat az export tekintetében még kevésbé tudott felzárkózni a gépiparhoz, mint a termelés növelésének ütemében. Az 1990-es évek közepétől a gépipar mutatta fel a legnagyobb ütemű exportnövekedést (1994 volt az első év, amikor a kivitel meghaladta az előző évi értéket), és túlnyomó arányt alakított ki az ipari kivitelen belül.

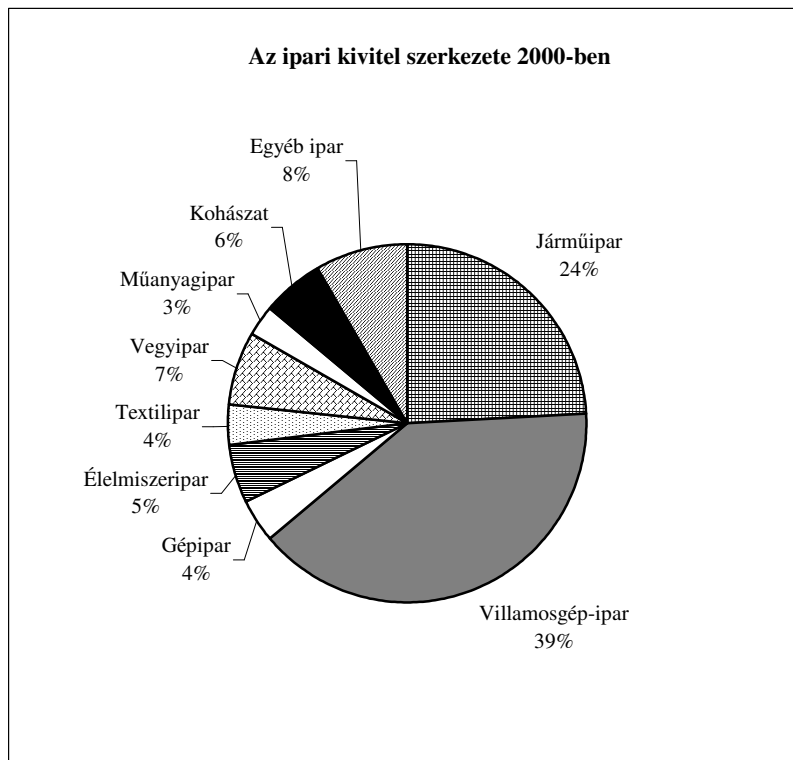
Az ipari és a gépipari export bővülését az ábra szemlélteti:

4. ábra

A magyar ipari kivitel döntő hányadát – 99,5%-át – a feldolgozóipar adta 2000-ben. Ezen belül kiemelkedő a gépipar teljesítménye az összipari exportban való 67,6%-os részesedésével, amely messze felülmúlja minden más ipari ágazat exportját. Az ipari kivitel ágazati megoszlását az ábra mutatja.

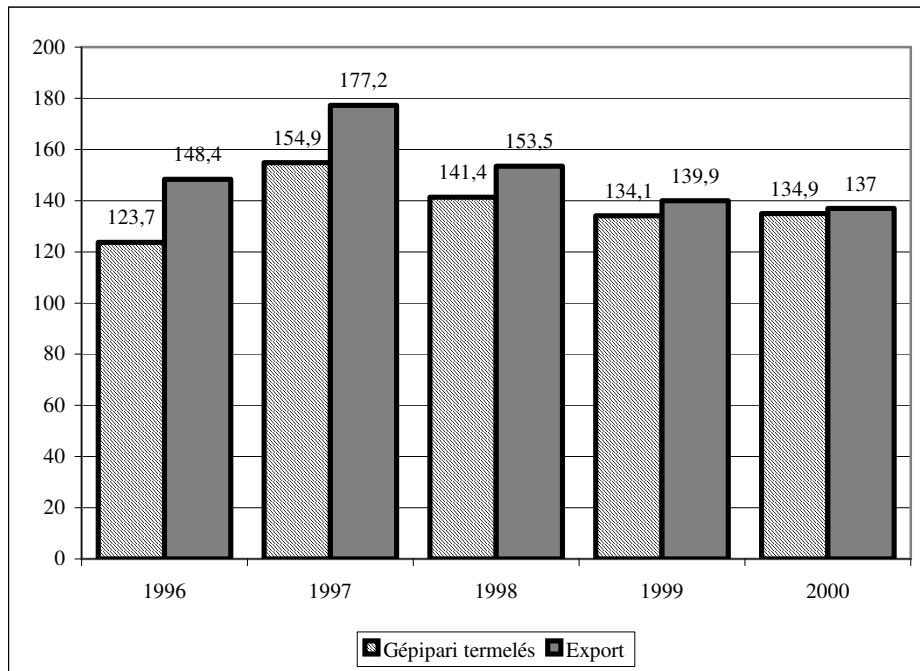
5. ábra

A gépipar – más ágazatokhoz viszonyítva – mindig is exportorientált volt, a kivitel növekedése folyamatosan meghaladta a termelés bővülésének ütemét. Ezt az ábra szemlélteti:

6. ábra

A gépipari termelés és export növekedésének összevetése
(%, előző év = 100)

A gépipari értékesítésen belül az arányok mindinkább – és nagyon erőteljesen – a kivitel irányába tolódtak el. Ez kisebb részben magyarázható a hazai piac fizetőképes keresletének gyengeségével, inkább azzal a ténnyel, hogy a fejlesztés eleve a külföldi piacokat célozta meg. Ennek nem mond ellent az, hogy például az autóiipari vagy a szórakoztatóelektronikai termékek gyártásának Magyarországra – vagy más kelet-közép-európai országba – telepítése közép-, illetve hosszú távon számol a kereslet lényeges erősödésével e piacokon.

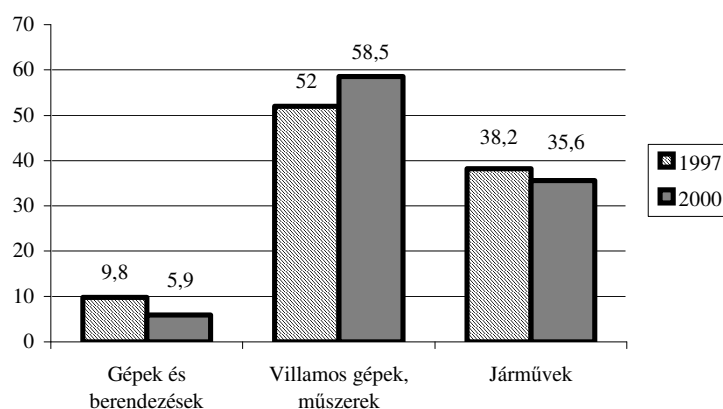
A gépipar összértékesítésében az export 2000-ben már 85,5%-ot képviselt, szemben az 1995. évi mintegy 60%-kal. A legnagyobb termelési értéket felmutató gépipari ágazatok egyben a legnagyobb exportteljesítményt nyújtják. A gépipar kivitele – ágazati számbavétel szerint számolva – 2000-ben 4189,7 milliárd forintot ért el, ami a következőképpen oszlott meg fő szektorok között:

	Mrd Ft	Százalék (előző év = 100)
Gép-, berendezésgyártás	248,1	112,9
Villamosgép-, műszergyártás	2449,3	156,6
Járműgyártás	1492,2	117,4

A kivitelnek a gépipari ágazatok közötti százalékos megoszlását az ábra mutatja:

7. ábra

Az ágazatok részesedése a gépipari kivitelből (%)

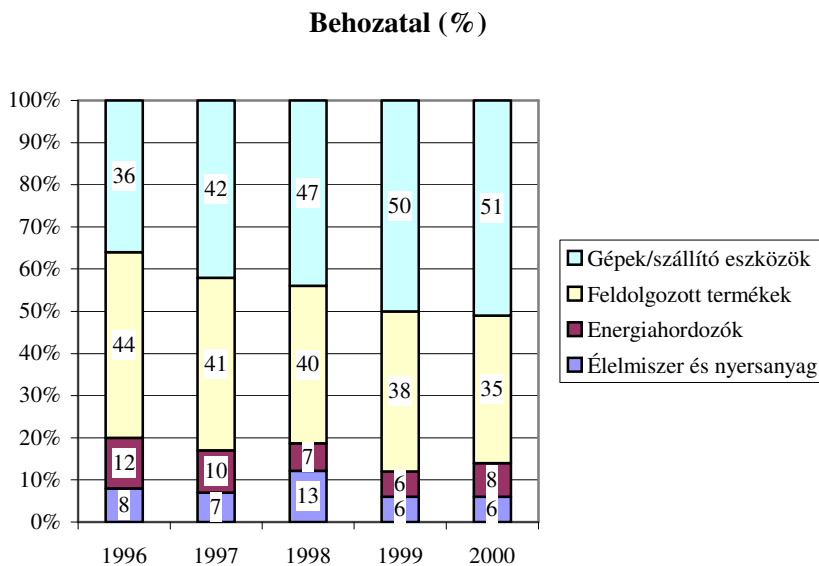
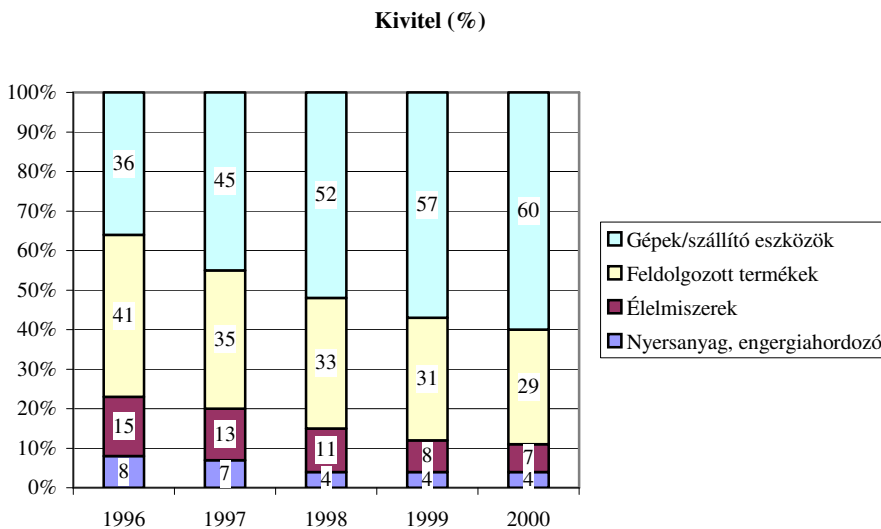

A gépiparnak a nemzetgazdaságban betöltött kiemelkedő szerepe különösen a külkereskedelmi forgalomban mutatkozik meg. A teljes magyar árucseré-forgalomban a SITC (Rev.3.) nomenklatúra szerinti V. Gépek és szállítóeszközök (7) részaránya a behozatalban 51%-ra, a kivitelben 60%-ra emelkedett 2000-ben.

A külkereskedelmi forgalom behozatali és kiviteli áruszerkezetét az ábra illusztrálja.

8. ábra

A külkereskedelmi forgalom áruszerkezete

A gépek és szállítóeszközök kivitelének növekedése az 1990-es évek második felében folyamatosan meghaladta a behozatal bővülését. Ebben a nagy súlyú árufőcsoportban a gépforgalom nem terheli az ország külkereskedelmi egyenlegét. Ellenkezőleg: pozitív hatást fejt ki az egyensúlyproblémákkal küszködő külkereskedelmi forgalomban: először 1999-ben, majd 2000-ben is – ha relatíve szerény mértékben is – kiviteli többletet ért el 67 milliárd, illetve 98,1 milliárd forint értékben.

A forgalom túlnyomó része a **fejlett országokkal** bonyolódik le. A legnagyobb arányban a gépek és szállítóeszközök irányulnak ezekbe az országokba: 2000-ben 91,8%. Ez jóval meghaladta a fejlett országoknak a teljes magyar exportban való – egyébként szintén magas – részesedését (83,5%).

A fejlett országokon belül az **Európai Unió** tagországainak súlya a legnagyobb: gép- és szállítóeszköz-exportunk több mint négyötöde (82,7%-a) jutott erre a piacra 2000-ben. Az látható, hogy a magyar gépkivitel jóval nagyobb mértékben koncentrált az EU piacára, mint ahogy a tagországok képviselik magukat a közösség belső piacán.

A leírtak más részről azt jelentik, hogy a **kelet-közép-európai országok**, valamint a **fejlődő országok** rendkívül alulreprezentáltak gépkivitelünkben, hiszen az előző országcsoport annak csupán 4,3%-át, az utóbbi pedig 3,7%-át vette fel 2000-ben.

A gépek-szállítóeszközök importjának főbb országcsoportok szerinti megoszlása némileg eltérő képet mutat. Itt is nagyon magas a fejlett országok (76%), illetve az EU-országok (61,3%) aránya, de jóval elmarad attól, amit a kivitelnél láthatunk, vagyis a gépbehozatal sokkal diverzifikáltabb a beszerzési forrásokat tekintve. Egyfelől magas a fejlődő országokból származó behozatal értéke és aránya (2000: 14,5%), másfelől a kelet-közép-európai térségből származó behozatal (5%) változatlanul igen alacsony.

A gépek-szállítóeszközök árucere-forgalmában különösen magas kiviteli többletet értünk el 2000-ben (1780 milliárd forint) az EU-tagországok viszonylatában, míg a kelet-közép-európai országokkal nagyjából egyensúlyban volt a forgalom. A fejlődő országokkal kialakított gépkereskedelemben jelentős – 504,5 milliárd forintos – behozatali többlet alakult ki. Az ezekből az országokból származó behozatalunkban a villamos gépek, iroda- és számítógépek, híradástechnikai eszközök képezték a legfontosabb árucsoportokat.

Magyarország a legerősebb külkereskedelmi kapcsolatokat Németországgal építette ki. Ez elsősorban a gépkereskedelemre igaz, de az áruforgalom egészére is. Németország a gépek és szállítóeszközök magyar exportjának nem kevesebb, mint 44%-át vette át 2000-ben (2,1 milliárd forint értékben). A német piac fontosságát jelzi, hogy odairányuló gépkivitelünk értéke 13-szorosan haladja meg a második helyre sorolt hollandiai exportunkét. A Hollandiába, Ausztriába és az Egyesült Államokba tartó gépxport országoként 7% körüli részesedést mutat a teljes gépkivitelben. A lengyel és a cseh piacra szállított gépek értéke a gépkivitel 1-1%-ával egyenlő, míg az orosz piac csak fél százalékkal képviselteti magát.

A gépbehozatal országok szerinti vizsgálata kissé „terítettebb” képet mutat. Németország itt is dominál 30%-kal (1,4 milliárd forint). Rajta kívül Ausztria (7,3%) és Olaszország (6,1%) emelhető ki. A Franciaországból és az Egyesült Államokból származó behozatal az összgépiport 5-5%-a alatt marad. Lengyelország részesedése az importban is csupán

1%-ot mutat, a cseh és az orosz behozatal aránya (1,4% és 0,8%) kissé nagyobb, mint az exportban.

A magyar gépforgalom további fontos jellemzője a **vámszabad területen működő vállalkozások** nagyfokú részvétele mind az export-, mind az importszállításokban. Ezen vállalkozások részesedése az elmúlt években a gépek, szállítóeszközök kivitelében nem kevesebb, mint 69,5%-kal növekedett, az importban pedig 2000-ben 61,1%-ot képviseltek (szemben az 1998-ban az exportban elért 64 és az importban mutatott 44%-os részaránnyal.)

A vámszabad területről származó gépexport túlnyomó része (85%-a) 2000-ben az unió országaiba irányult, illetve a fejlett országok vették át az innen eredő kivitel 94,5%-át. Az import ennél kevésbé koncentrált (56,3%-a származott EU-államokból, illetve összesen 71,4%-a fejlett országokból. A fejlődő országok jelentősnek mondható – 20%-os – részt képviseltek a vámszabad területen működő vállalkozások behozatalában).

A bér munkakivitel elsősorban néhány járműipari termékcsoporthoz volt nagyarányú a szóban forgó évben. A villamosvezeték-összeállítás bér munkaexportja 11,5 milliárd forintot, míg a gépjármű-alkatrészeké 5,2 milliárd forintot ért el.

A magyar gépkivitel döntő hányadát a **nagyvállalatok** teljesítik, a **kis- és középvállalatok** részesedése kicsi. Az ötven főnél kevesebbet foglalkoztató cégek az 1999. évi exportból csupán 2,2%-kal, 2000-ben – növekvő tendenciával – 3%-kal vették ki a részüket. Ez alacsonyabb arányszám, mint ami a feldolgozóipar egészét jellemezte (5,9, illetve 6,2%).

III.4 Az alkalmazottak száma, állománya

A magyar iparon belül a gépipar a legnagyobb munkáltató. Az ágazat termelésében képviselt 42,3%-os, valamint az összipari exportban elért 67,7%-os részesedése (2000) mellett az ipar teljes állományának 28%-a – 237 300 ember – dolgozott a gépiparban.

Fontos kiemelni a szellemi dolgozók nagy számát (46 300 fő), akárcsak azt a tényt, hogy a gépipar az 1990-es évtized második felében folyamatosan bővítette a foglalkoztatottak állományát. 2000-re vonatkozóan ez azt jelentette, hogy a gépiparban dolgozók száma 9,5%-kal emelkedett az előző évhez mérten: ezen belül a fizikai dolgozóké 10,5, a szellemi dolgozóké 5,5%-kal. Figyelemre méltó a létszámnövekedés annak tükrében, hogy az ipar teljes létszáma csupán 1,3%-kal múlta felül 2000-ben a megelőző évit, sőt több ipari szektorban – élelmiszer-, textil-, vegyipar – állománycsökkenés volt megfigyelhető.

A nagy munkaintenzitású területek közé elsősorban a gép- és berendezésgyártást, valamint a villamosgép/készülék gyártást sorolhatjuk (az előző ágazat az ipari dolgozók 6,8%-át foglalkoztatta az ipari termelésben való 3,7%-os részaránya mellett, míg az utóbbi 8,7%-ukat, a termelésben 6,8%-ot képviselve). Ezzel szemben a iroda- és számítógépgyártás az ipari dolgozók csupán 1,3%-ának foglalkoztatásával a termelés 6,8%-át és az ipari kivitel 11,2%-át teljesítette. Hasonlóképp átlag fölötti termelékenységet mutatott a közútjármű-gyártás 2000-ben – 3,9%-os létszamaránnyal a termelésnek 13,6, az ipari exportnak 23,8%-át adta), valamint a híradástechnikai szakág

(4,6%-os foglalkoztatási aránnyal 10,3%-os részesedés a termelésből és 15,7%-os az exportból).

III.5 Beruházások

A magyar gépipar vázolt fejlődése nagyarányú beruházások révén valósult meg. Az elmúlt évtized első éveiben a gépipari beruházások döntően a **járműiparra** koncentráltak, és az itt befektetett összegek sokszorosan meghaladták a többi ágazatban eszközölt beruházások értékét. Az iroda- és számítógépek gyártásában vagy a híradástechnikában nagyságrendileg alacsonyabbak voltak a ráfordítások, mint a közútijármű-iparban.

Az 1990-es évek második felében lényegesen változott a kép: a járműiparban folytatódott a nagyfokú beruházási aktivitás, de a villamos ipari gépek/műszerek szektorban is rendkívüli módon felerősödött a beruházási tevékenység, s az itt befektetett összegek már meghaladták a járműipari befektetés értékét.

Az ipari ágazatok közül a gépiparban volt megfigyelhető a legnagyobb beruházási aktivitás. A gépipari szakágak 1999. évi 239 milliárd, illetve 2000. évi 315 milliárd forint értékű befektetése a feldolgozóipar összberuházásának 42, illetve 52,6%-át képviselte. A gépipari beruházások mintegy 70%-a gépek és berendezések beszerzésére irányult.

Az arányokra jellemző, hogy a villamos gépek/műszerek szektor beruházásainak 155,4 milliárd forintos értéke mellett a járműipar 104,6 milliárd, a gép- és berendezésgyártási szektor pedig csupán 25,2 milliárd forint értékű beruházást teljesített. A legmagasabb értékű befektetéseket a többségi külföldi tulajdonban levő vállalkozások hajtották végre. Ezt tükrözi a külföldi működőtőke-beruházások nagyságrendje, bővülése.

A külföldi tulajdonú vállalkozások száma 1000 körül ingadozott a mögöttünk hagyott évtizedben (az 1999. évi 1007-ről 2000-re 942-re csökkent). Lényeges fejlődés mutatkozott a tekintetben, hogy a külföldi tőke volumene évről évre gyorsan bővült (pl. az 1997. évi 215,7 milliárd forintról 2000-re 354,7 milliárdra), és megnőtt a külföldi tőke részaránya a vegyesvállalatok jegyzett tőkéjében (2000: 91%).

A feldolgozóiparban levő külföldi tőke kerekén egyharmadát a gépipari ágazatban regisztrálták.

III.6 A kutatás-fejlesztés helyzete

A kutatás-fejlesztés jelenlegi hazai helyzetének értékelése a gépiparnak az elmúlt évtizedben végbement fejlődéséből, annak tényeiből vezethető le. Ezekre csak vázlatosan utalunk.

Az ipar átalakulásával az ágazati rendben szervezett (híradástechnikai, műszeripari, mezőgépipari, autóipari) fejlesztőintézetek egész sora hullott szét, vagy alakult át redukált kapacitással. Ezek az intézetek – a működtetés hatékonyságától függetlenül – nagyon jelentékeny, az adott ágazatra orientált szellemi kapacitást foglaltak magukban. Munkatársaik egy része a későbbiekben saját vállalkozást alapított, és – mint például a

műszeriparban, az orvostechikában látható – fejlesztéseket, szolgáltatásokat vállalva esetenként több száz milliós vagy milliárdos árbevételre tett szert.

A másik meghatározó tényező abban foglalható össze, hogy a termelésben és az értékesítésben domináló külföldi tulajdonú vállalkozások „kész és komplett csomaggal” érkeztek Magyarországra. Ez azt jelenti, hogy „hozták” a beruházás és a termelés összes szükséges eszközét: tőkét, komplett gyárberendezéseket és az anyavállalat fejlesztő munkája eredményeként itt gyártandó termékféleségeket. Érthető, hogy a beruházás–gyártás–értékesítés szervezésének időszakában a hazai fejlesztőkapacitás kihasználása még nem, vagy csak egyedi esetekben kerülhetett napirendre. Kétségtelenül a magyar gazdasági környezet minőségének elismerését jelenti az, hogy ezek a nagy vállalkozások – a begyakorlás néhány éve után – egyre inkább az itteni fejlesztői kapacitás felé fordulnak, és sorra hoznak létre ilyen részlegeket. Ez minősíti a korábbi fejlesztői kvalitások, valamint a hazai műszaki oktatás színvonalát, a mérnökök felkészültségét. Az eredeti termelőtevékenység ilyen irányú kiterjesztését láthatjuk például az Ericsson (telefonközpontok fejlesztése több magyar egyetemi tanszék támogatásával), a Siemens Telefongyárból kivált Sysdata (adatkommunikációs berendezések és rendszerfüggő problémák szoftverei), a Nokia (mobil-kapcsolástechnika), a General Electric (kompakt fénycső) vagy az Electrolux-Lehel (hűtőgépek) fejlesztéseiben. A járműgyártásban legutóbb az Audi hajtott végre beruházásokat motorfejlesztői központ létrehozására, előtte a Knorr Bremse adta át fejlesztőközpontját Budapesten.

A kormányzat által nyújtott fejlesztési lehetőségek vagy az említett pozitív példák kedvező változásokra utalnak, de nem elegendők ahhoz, hogy a magyar irányítású vállalkozások – ezeken belül különösen a kis- és középvállalatok – szélesebb csoportjait „elérjék”.

A mai helyzetet alapvetően behatárolja az a tény, hogy a GDP-nek a K+F-re fordított része alacsony – 2000-ben mindössze 0,8% volt. Az elmozdulás, bár pozitív irányú, nagyon lassú és nemzetközi összehasonlításban különösen kiütöközik a hazai állapot gyengesége.

Az Európai Unió 2000 végén kiadott értékelése szerint 1998-ban Magyarországon a GDP 0,68%-át fordították K+F-feladatokra, szemben az EU-tagországok 1,86%-os arányával. Az sem javít ezen a képen, ha hozzátesszük, hogy két tagországban – Görögországban és Portugáliában – a magyarországi átlag alatt volt ez a mutató (0,51 és 0,63%). Közelebbi összehasonlításra nyújtanak alkalmat a csehországi adatok: a GDP 1,27%-át fordították K+F-re, ami értékében több mint kétszeresen haladta meg a magyart (630 millió ecu, szemben a mi 285 millió ecus értékünkkel). Nagy az eltérés a tekintetben is, hogy hazánkban a „business sector” részaránya csupán 38,4% volt – szemben az uniós 63,7%-os és a cseh 64,6%-os átlaggal. Pozitív tényként értékelhető viszont, hogy Magyarországon a K+F-ben foglalkoztatottak száma 3,8%-kal nőtt 1994–1998 között (ez a mutató EU-átlagban 3,7, Csehországban 21,2% volt).

III.7 Az EU-csatlakozás esélyei, teendői

Magyarországnak az Európai Unióba történő belépésének kiszámítható (vagy kevésbé kiszámítható) hatásai közül eggyel bizonyosan számolnunk kell: a piac szereplőinek és a gépipari termékek kínálatának további bővülésével, vagyis a termékek és szolgáltatások versenyének erősödésével.

A csatlakozást követően a tagországok termelői és forgalmazói számára is belföldinek minősül majd a magyar piac, és a jogszabályi környezetet illetően biztonsággal számíthatnak az ismert és megszokott feltételek itteni maradéktalan érvényesülésére – még természetesebb lesz a magyar piacon való fokozott aktivitás.

A kérdés az, hogy erre a helyzetre, illetve az unióba való teljes integrálódásunk révén megnyíló lehetőségekre a magyar ipar/gépipar mennyiben és milyen hatásokkal tud reagálni. A végleges válasszal és értékeléssel még várunk kell egy-két évet, de néhány megállapítást már most is lehet tenni.

Kiindulópontként azt állapíthatjuk meg, hogy az EU-tagságra való felkészülésünk a lényegét illetően már hosszú ideje folyamatban van – mind a jogszabályi harmonizációt, mind a reálszférát illetően. A termelés és a szolgáltatások széles területein végrehajtott fejlesztések – a vezető országok vállalatainak, köztük uniós cégeknek az előzőekben ismertetett beruházásai, fejlett technológiák és konstrukciók magyarországi bevezetése, hazai gyártókkal és fejlesztőkkel való együttműködés – mind a közeledést és de facto felkészülésünket szolgálták.

A magyar gépipar a vázolt folyamatok eredményeként jó pozíciókat tudhat magáénak. Ha a gép-külkereskedelmet tekintjük, akkor ez az ágazat már uniós tagnak mondható.

Az Európai Unió statisztikai közleménye is kiemeli, hogy a magyar gazdaságban a munka termelékenysége az uniós átlag 58%-ával egyenlő (1998), megelőzve Portugáliát (55%) és közelítve Görögországhoz (72%). Ismert ezenkívül a genfi Világ gazdasági Fórum által kiadott értékelés, amely Magyarországot – a versenyképesség tekintetében – a világ országai között a 26. helyre sorolta (ebben is megelőztük Portugáliát).

A magyar gépipari vállalkozásoknak az EU-ba való integrálódása, a hatalmas méretű – jelenleg 376 milliós – „belföldi” piac előnyeinek és lehetőségeinek mind teljesebb kihasználása a versenyképesség fokozásával érhető el. E feladatot a vállalati gazdálkodás egészét átfogó minőségi jellemzők további javításával, az elmúlt évek kedvező fejlődési folyamatainak felerősítésével teljesíthetjük. A versenyképesség komplex eszköztárából a következő teendőket, feladatokat emeljük ki:

- Tartós piaci kapcsolatokat, értékesítési eredményeket csak a minőség folyamatos biztosításával lehet kiépíteni, illetve elérni. A felhasználók/vevők számára a megfelelő – az adott gyártmányfélésekhez alkalmazkodó – minőségbiztosítási rendszerek vállalaton belüli kiépítésével, működtetésével és tanúsításával kell jelezni a minőség folyamatos fenntartására való alkalmasságot és eltökéltséget.

A uniós vállalatokkal már régebb óta kooperációt folytató magyar vállalatok egyértelműen deklarálják, hogy az arra jogosult intézetek által auditált

minőségbiztosítási rendszerek – ISO 9001, ISO 9002, QS 9000 – megléte előfeltételül szolgált az üzletek létrejöttének, illetve fenntartásának.

A termelés minden fázisára kiterjedő, a vevőszolgálatot is átfogó minőségbiztosítási rendszerek bevezetése kétségkívül költségráfordítást igényel, szükségessé teszi a vállalati irányítási rendszer korszerűsítését. E szabványok nélkül azonban nem lehet esélyük a vállalkozásnak tartós üzleti kapcsolatokra.

- A fejlesztésnek – beleértve a technológiai, valamint a konstrukciós jellegűt – a vállalkozások stratégiájának alapvető részét kell képeznie. Olyan aktív fejlesztői politikát kell kialakítaniuk, amely – a lehetőségek és az igények szembeállításával – helyesen határozza meg a vállalat helyzetét és teendőit különböző időszakokra vonatkozóan (pl. rövid távon követő fejlesztői pozíció, középtávon felzárkózás az élen állókhoz – ennek eszköz- és humánforrását is megjelölve). A cégnek a mértékadó (elérendő) műszaki eredményekhez viszonyított pozíciójából kiindulva lehet a különböző fejlesztési megoldások közül választani, mérlegelve minden egyes változat előnyeit és hátrányait. A komplex gyártmányfejlesztést saját – vállalaton belüli – kapacitásra támaszkodva viszonylag kevés vállalat tudja megoldani. Még kevesebb cégről mondható el ez a technológiai fejlesztéseket illetően (amelyeknél általában az adott termékfeleség egy-egy specifikus eljárásának „házon belüli” fejlesztése jöhet szóba). A fejlesztés a vállalati működés azon területe, ahol leginkább felmerül a külső közreműködés szükségessége vagy célszerűsége. Ilyen jellegű – szerződéses kapcsolaton alapuló – fejlesztői „bedolgozáshoz” lehet jutni egyetemi kutató/fejlesztő helyektől, mérnökirodáktól, technológiai centrumoktól.

Eljárások/konstrukciók licencének megvásárlása nagy időmegtakarítással jár, de a gyors felzárkózás előnyét szembe kell állítani azzal a ténnyel, hogy a donor a legtöbbször jelentős értékesítési megszorításokat (piackorlátozást) ír elő, és a legutolsó fejlesztési eredmények általában nem szerezhetők meg.

Mindennek nem mond ellent az, hogy törekedni kell a fejlesztési feladatok vagy legalább azok egy része házon belüli megoldására. Nem kétséges, hogy egy vállalkozás piaci lehetőségeit és rangját fejlesztési eredményei nagymértékben meghatározzák. Az egy-egy feladat vagy részfeladat gyártására és fejlesztésére való nagyfokú koncentráció, **szakosodás** meghozza hasznát az értékesítési eredményekben.

Fejlesztési eredmények külső szervezettől való átvételekor kívánatos a munkát úgy szervezni, hogy a honosítást követően meginduljon a vállalatnál a „ráfejlesztés” (vagyis gondoskodjanak az átvett eredmény bázisán való továbbfejlesztésről).

A minőségbiztosításban élen járó vállalatok **folyamatos fejlesztést** végeznek, vagyis az alkalmazott technológiákat, a gyártott konstrukciókat – azokat kritikus szemmel figyelve – folyamatosan tökéletesítik.

- A vállalkozásoknak széles körű áttekintéssel kell rendelkezniük az adott szakma piaci szereplőiről, azok helyzetének alakulásáról, főbb döntéseikről (beruházások indítása, új konstrukciók megjelentetése, termeléskihelyezés stb.). Erre támaszkodva lehet dönteni a termelők közötti **együttműködési kapcsolatok, kooperációk** létrehozásáról.

A gépipart egyrészt a szövetségeskeresés, a vállalatok közötti együttműködés, másrészt éles konkurenciaharc jellemzi világszerte. Erre alaposan fel kell készülni – elsősorban a lehetséges partnerek, szövetségesek felkutatásával és a velük való kapcsolatok kiépítésével.

Annál inkább szükséges ez, mivel a vállalatok minden kategóriájában – de elsősorban a kis- és középvállalatok nagy csoportjaiban – egyre fontosabb helyet foglalnak el az értékesítésen belül a kooperációs szállítások, vagyis az alvállalkozói teljesítmények. Ez új szemléletet igényel: a végtermékcentrikus (a fogyasztói felhasználásra kerülő termékek gyártására koncentráló) vállalati felfogás mellett – és nagyrészt helyett – erősíteni kell a termelők közötti szoros összehangoltságot feltételező kooperációs/alvállalkozói kapcsolatok kiépítését.

A magyar kis- és középvállalatoknak kezdeményezően kell fellépniük a partnerkapcsolatok erősítéséért, kooperációs kapcsolatok kiépítéséért. Ez aktuális feladat, mivel a vállalatok termékösszetételének vizsgálata az alkatrészgyártás – vagyis a kooperációk – alacsony részarányát mutatja az eladásokon belül. Az együttműködést illetően élni kell olyan módszerekkel, mint például a klaszterekben, virtuális vállalatcsoportokban való részvétel, amely a vállalkozások önállóságának megőrzésével olyan értékesítési lehetőségeket nyit meg, amelyeket a cégek egyedül nem érhetnek el. Meghatározott célra szervezett vállalatcsoport tagjaként a kis- és középvállalat – néhány alkatrész gyártására koncentrálva – megoldást találhat például a nagy szériás (autóipari) kooperációkban való részvételre is.

- Minden vállalat számára fontos a termelés **költségszerkezetének alapos vizsgálata, ismerete**, s különösen igaz ez a kooperációban részt vevő vállalkozásokra. Az utóbbi években az átvevő/felhasználó cégek szinte kampányszerű akciókat indítanak az alvállalkozói árak csökkentésére, leszorítására. A kooperáló vállalatok két irányban folytatnak árharcot: egyfelől törekednek kivédeni az átvevő szándékolt árcsökkenését, másfelől – maguk is, mint vásárlók – védekeznek saját beszállítóik áremelési igényeivel szemben. Ezt a kétirányú áralkutatást csak a jól karbantartott költségelemzés segítségével lehet sikeresen lefolytatni.
- A vállalatoknak pontosan kell tájékozódniuk az Európai Unióba való belépéssel összefüggő **jogszabály-változásokról**. Ismerniük kell az új előírásokat, és tájékozottnak kell lenniük az újonnan megnyíló **pályázati lehetőségekről**, amelyek komoly fejlesztési lehetőségeket hordoznak magukban.

A csatlakozással a gépipari vállalatok számára előálló helyzetben a versenyképesség csak a termékek biztonságára és a fogyasztóvédelemre vonatkozó előírások maradéktalan betartásával őrizhető meg. Ebből következik, hogy a vállalkozóknak alaposan kell ismerniük – és természetesen meg kell tartaniuk – a termékforgalommal összefüggő és a termékkörükre vonatkozó valamennyi rendelkezést, beleértve az EU-irányelvekkel való harmonizációt megteremtő jogszabályokat. A vállalkozóknak tisztában kell lenniük azzal, hogy vannak-e hiányosságaik ezen a téren, ami alapját képezi a szükséges teendők meghatározásának. A dolog fontosságára tekintettel, ha szükséges, vegyenek igénybe külső szakértőt.

Az exportőr cégeknek – illetve az export szervezésével foglalkozó vállalkozásoknak – számolniuk kell a fogyasztóvédelem fokozottabb érvényesülésével az unió piacán. A termékforgalmazásban érintett magyar vállalkozásoknak is fel kell készülniük azon EU-rendelkezések alkalmazására, amelyek lehetővé teszik, hogy a harmadik országból érkező nem – vagy nem kellően – biztonságos termékeket (illetőleg, amelyek nem rendelkeznek a szükséges megfelelési tanúsítvánnyal) már a vámkezelési ellenőrzéskor megállítsák, megakadályozva fogyasztói forgalomba kerülésüket.

- A vállalatok ismerjék meg és használják fel az információk megszerzésére, a hazai és a nemzetközi kapcsolatok kiépítésére rendelkezésre álló lehetőségeket. Ezekről tájékozódni lehet az országos és a helyi kamaráknál, az alapítványi és kormányzati szervezeteknél, a gépípar különböző szakági érdekképviseleti szövetségeinél s ezek regionális irodáinál. A 4. melléklet, illetőleg kiadványunk hátsó borítója tartalmazza azokat a címeket, elérhetőségi adatokat.

A **Magyar Kereskedelmi és Iparkamara**, illetve a 23 területi kamara sokrétű tájékoztatással szolgál a vállalkozók számára. A kamaráktól részletes információk szerezhetők be az uniós felkészüléssel kapcsolatos témakörökben. A területi kamarák a **Széchenyi-tervvel**, annak pályázati lehetőségeivel összefüggő kérdésekben ugyancsak részletes eligazítást nyújtanak. Tevékenységük fontos területe az oktatás. Egy sor szakmában szerveznek tanfolyamokat, amelyek szakmai végzettséget bizonyító oklevelet adnak a hallgatóknak.

Kiemelt kamarai célkitűzés a kis- és középvállalkozások tevékenységének támogatása, működésük sikerének előmozdítása. A mikro-, valamint a kis- és középvállalkozások az alapítástól kezdve számíthatnak a kamara segítségére. Ez – tanácsadással, oktatással, valamint vásárokon, illetve kiadványokban való megjelentetéssel, partnerek felkutatásával – végigkíséri a vállalkozások fejlődését, segíti tevékenységük megerősítését. A KKV-k több forrásból és szervezettől nyerhetnek el támogatást, vehetnek igénybe szolgáltatásokat.

Célszerű beszerezni a **Gazdasági Minisztérium forrástérképét**, amely részletes információt nyújt a központi költségvetési forrásból támogatott programokról és pályázatokról, továbbá a hitel- és garanciakonstrukciókról, s ismerteti a vállalkozásfejlesztési szervezetek országos, megyei, regionális irodáit.

A **Magyar Gépgyártók Szövetsége (MAGOSZ)** tagságot szerzett az Orgalime-ben, amely az EU-tagországok gépipari szakmai szövetségeinek együttműködési szervezete. Ez a nagy tekintélyű szervezet rendszeresen értékeléseket jelentet meg az unió gazdaságáról, s már a kidolgozási szakaszban figyelemmel kíséri az EU gépipart érintő jogszabály-alkotását. Súlyát latba vetve arra törekszik, hogy a jogszabályok, irányelvek megfeleljenek a gépipari szektor igényeinek és a számára legkedvezőbb változatok nyerjenek elfogadást.

Az Orgalime kidolgoz továbbá olyan segédanyagokat, amelyek megkönnyítik a tagországok vállalatának üzleti kapcsolatait. Összeállította például a gépipari és elektrotechnikai termékek, valamint a kapcsolódó elektronikai gyártmányok szállítására vonatkozó általános feltételeket. E dokumentum alkalmazása

leegyszerűsíti és egyértelművé teszi a partnerek szerződéses megállapodását. (Az anyagot irányelvként és tájékoztatóként a MAGOSZ is megjelentette Hírlevelében.)

- A vállalkozásoknak képesnek kell lenniük megfelelni az új kihívásoknak, aktívan reagálni a profiljukat érintő műszaki fejlesztési, valamint piaci változásokra. A méretükkel összhangban álló, a profil sajátosságainak megfelelő irányítási modellt, szervezeti struktúrát kell kialakítaniuk, amely folyamatosan biztosítja részlegeik termelésének egyenletes minőségét. Meg kell ismerniük a korszerű vállalatirányítási és szervezési módszereket, s ehhez szükség esetén vegyenek igénybe külső szakértőket.

Erősíteni kell a vállalkozások érdekérvényesítő képességét és érdek-képviselési tevékenységét.

Értékesítési kapcsolataik bővítése, a termelési profilok megerősítése vagy változtatása érdekében a következő lehetőségekre hívjuk fel a figyelmet:

- A gépipari vállalkozásoknak fokozottan kell kapcsolódnuk a magyar gazdaság fő fejlesztési irányaihoz és folyamataihoz.

A Széchenyi-tervben megfogalmazott fő fejlesztési irányok, valamint az önkormányzatok és a közüzemi szolgáltatók területén valószínűsíthető fejlesztések nagy és perspektivikus lehetőségeket kínálnak a gépipari vállalkozások számára. Ezek többsége szükségszerűen nagy értékű beruházásokat foglal magában, amelyeket az uniós tagságra való felkészülés jegyében fel kell gyorsítani. Mint ismeretes, a fejlesztésekhez részben vissza nem térítendő, kedvezményes támogatásokat lehet elnyerni.

Olyan nagy horderejű és hosszabb távú – elsősorban közbeszerzésen alapuló – országos fejlesztési feladatok megoldása válik aktuálissá, mint a különböző közlekedési eszközök – vasúti járművek, városi és városközi autóbuszok, villamosok, trolibuszok, metrókocsik – cseréje és felújítása. Meg kell említeni a Magyar Honvédség eszközállományának felújításával, korszerűsítésével megjelenő magas értékű igényeket is.

- További kiemelt terület a hulladékgyűjtés és -feldolgozás, a különböző környezetvédelmi eszközök beszerzése. A Széchenyi-terv aktív támogatásával folyó közútépítés, lakásépítés gépi eszközökkel való ellátásában – akár mint kooperációs partner – sok magyar vállalkozó is részt vehet.

A belföldi igények kielégítését azért is célszerű felvenni a gépipari vállalatok terveibe, mert a hazai eladások szerény értéket mutatnak, messze elmaradnak az export mögött. A GDP várható (4% körüli) növekedése remélhetőleg elősegíti a nagy értékű beruházások pénzügyi fedezetének megteremtését, vagyis számítani lehet azok megvalósulására.

- A következő terület, ahol lényeges előrehaladás érhető el, az a Magyarországon – leginkább vámszabad területen – működő, többségi külföldi tulajdonban levő (elektrotechnikai-elektronikai, járműipari, gépgyártó) vállalatokhoz irányuló beszállítások növelése. A nagy – több tíz- vagy százmilliárdos – termelési értéket produkáló vállalatokhoz való akár egy-két százalékos beszállítás is tetemes

árbevételt eredményezhet. Első beépítésű termékek ismert multinacionális vállalatokhoz való folyamatos beszállítása pedig komoly rangot jelent a világpiacra.

A „bejáratott” beszállítói gyakorlat idővel módot ad az alvállalkozó számára, hogy további kooperációs kapcsolatokat építsen ki. A kooperáció módszerével feloldható a multinacionális cégek „szigetszerű” működése, így integrálhatók leginkább a magyar gazdaságba. (Spanyolországban a külföldi beruházók – főként németek – magasra értékelték a kedvező vállalati és kooperációs környezetet, aminek nyomán néhány év alatt magasan fejlett autóiipari alvállalkozói rendszer épült ki, nagy értékű külföldi beruházások révén.) A hazai beszállítások eredményei még nem igazolják a várakozásokat (arányuk csak egyedi esetekben haladja meg a termelés 10 százalékát, a legtöbb vállalatnál jóval elmarad ettől).

Mára a külföldi vállalkozások többsége túljutott a gyártelepítés, beüzemelés nagy terhekkel járó első néhány éves időszakán; megismerte és elfogadta a magyar gazdasági (és társadalmi) környezetet. A hazai vállalkozók is sokféle ismeretet szereztek időközben az átvételi követelményekről, a partnerek módszereiről.

Elősegíti a kooperáció kiépítését, hogy már idehaza is találkozni azokkal a módszerekkel, amelyek az EU-országokban is segítik a beszállítói rendszerek hatékony kiépítését és működtetését, alkalmazkodva ezzel a nagy kooperációs igényű iparágakban, elsősorban az autóiiparban nemzetközi léptékben lezajlott nagy változásokhoz (a beszállítók szerepének és felelősségének növekedése, a termelési és a fejlesztési feladatok fokozottabb megosztása, a beszállítói hálózat átrendeződése).

A nemzetközi tapasztalatokból, tendenciákból kiindulva a hazai beszállítói rendszer fejlesztésekor azzal lehet számolni, hogy viszonylag csekély számú vállalat lehet úgynevezett első vonalas beszállító. Ezek az integrátor vállalatok szervezik meg azután azt a többlépcsős hierarchikus alvállalkozói rendszert, beszállítói hálózatot, amely jó esélyt nyújt a KKV-k számára, hogy tartós feladatokhoz, kibontakozási lehetőségekhez jussanak. (Az elmondottakból következik, hogy a vállalatoknak nem feltétlenül a végtermék-kibocsátónál – pl. az autógyárnál – kell keresniük a programba való bekapcsolódás lehetőségét, hanem azok beszállítóinál.)

Ezeknek a hálózatoknak a szervezése még a nagy kooperációs múltra visszatekintő fejlett országokban is segítséget és támogatást igényel. Ezt kívánja idehaza elősegíteni a kormányzat által meghirdetett Beszállítói Célprogram. E program és a preferált fejlesztési támogatások megléte fontos, a kapcsolatok kiépítése azonban a vállalatok aktivitásán, magas fokú önszerveződésén múlik.

A megrendelők és az alvállalkozók közötti kooperáció másutt már alkalmazott, hatékony módszereként alakult meg – győri székhellyel – a Pannon Autóiipari Klaszter. Kitűzött céljainak megvalósulása – a vállalatok minősítő monitoringrendszerének egyeztetése, pályázati projektek kezdeményezése, a beszállítói követelmények egységesítése és meghirdetése – áttöréssel kecsegtet ezen a fontos területen. Várható, hogy más területeken, például az elektronikában hasonló szerveződés jön létre.

- A magyar gépipari vállalatok nemzetközi kapcsolataiban, külkereskedelmi áruforgalmában a 1990-es években háttérbe szorult a kelet-közép-európai országok hagyományosnak tekinthető képviselőivel, piacaival való együttműködés. A kapcsolatok újbóli megerősítése további értékesítési lehetőségeket nyit meg termelővállalataink előtt. E törekvésnek a forgalom növelésén kívül a termelői kapacitások kihelyezése, bedolgozások szervezése, vállalkozásokban való tőkerészesedések szerzése, vegyesvállalatok létrehozása is részét képezheti.

IV. A GÉPIPARRA VONATKOZÓ FŐBB EU-JOGSZABÁLYOK

Az Európai Unió termékforgalmazással kapcsolatos politikájának a fogyasztóvédelem képezi a sarokpontját.

A közösség jogrendszere átfogóan, részletesen szabályozza a termékek – köztük a gépipari gyártmányok – forgalmazását az EU belső piacán, illetve az unión kívüli országokban. Felöleli a fogyasztóvédelem általános követelményeinek megfogalmazását és jogi szabályozását, valamint az egyes fő területek – például vámok, származási szabályok, biztonsági követelmények – konkrét előírásainak kidolgozását és alkalmazását.

A következőkben a termékforgalmazást érintő fontos uniós alapelvekről és jogszabályokról, illetve Magyarországra felkészüléséről adunk információkat.

(A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara e témában Termékforgalmazás az Európai Unióban és Magyarországon címmel jelentetett meg kiadványt 2001-ben. A gépipart érintő fontosságára tekintettel indokoltnak láttuk röviden összefoglalni az összeállítás főbb megállapításait.)

IV.1 Az EU fogyasztóvédelmi programja

Az Európai Unió egységes fogyasztóvédelmi politikával védi – magas szinten – a fogyasztók érdekeit minden tagállamban. Azt célozza, hogy az egységes európai piacon valamennyi fogyasztó a legbiztonságosabb áruhoz, szolgáltatásokhoz jusson hozzá és azokról megfelelő tájékoztatást kapjon.

Öt alapvető érdek biztosítására épül: a fogyasztók egészségének és biztonságának védelme; gazdasági érdekek védelme; a fogyasztók tájékoztatása jogairól; jogorvoslat, a fogyasztói érdekek képviselője a fogyasztók részvételével.

A fogyasztóvédelem az említett célokhoz rendelt alakítja ki a jogi szabályozás rendszerét, amivel biztosítani kívánja, hogy

- az árukra és szolgáltatásokra vonatkozó műszaki-biztonsági előírások szavatolják a fogyasztók személyi biztonságát és egészségét;
- tisztességtelen szerződési feltételek, félrevezető reklámok ne veszélyeztessék a fogyasztók gazdasági érdekeit;
- a fogyasztók valóságos tájékoztatást kapjanak az áruval vagy szolgáltatásról (az áru, a gyártó és a forgalmazó adatai, minőségi adatok, ár, használati-kezelési útmutató stb.), s megfelelő ismeretekkel rendelkezzenek érdekeik érvényesítése érdekében;
- a hibás áru vagy szolgáltatás által okozott kár a leghatékonyabb eljárás keretében legyen megtéríthető;
- a fogyasztói érdekeket képviselő civil szervezetek részt vehessenek a vonatkozó szabályok kialakításában.

Az Európai Gazdasági Közösség döntéshozó szerveinek különböző állásfoglalásaiban már az 1970-es évek elejétől jelen van a fogyasztásvédelem kérdéscsoportja, programja. A maastrichti szerződés – amely az EK második hároméves fogyasztói programját tartalmazza – fordulatot hozott a tekintetben, hogy a fogyasztóvédelmet önálló közösségi stratégiai területként ismerte el. (Meg kell jegyezni, hogy magában foglalja az ún. minimális harmonizációs klauzulát, amely lehetővé teszi, hogy a tagországok a közösségi szabályozásnál szigorúbb rendelkezéseket vezessenek be a fogyasztók érdekeinek védelmére. Az eltérés csak „felfelé” megengedett, vagyis az előírt minimumtól „lejjebb menő” szabályozásra nincs mód.)

A közösség a fogyasztóvédelemben feladatának tekinti a globalizációra, az új kommunikációs és információtechnológiai fejlesztésekre adandó válaszok megfogalmazását. A fogyasztóvédelem egyre inkább középpontba állítását mutatja az a tény is, hogy az 1995-ben megalakult új Bizottságban önálló fogyasztóvédelmi főigazgatóságot szerveztek.

A Magyarország és az Európai Unió között (1991. december 16-án) a társulásról kötött szerződés a fogyasztóvédelemmel kapcsolatos szabályozást a kiemelt jogközelítési területek közé sorolta. Az Európa Tanács 1995. júniusi cannes-i ülésén elfogadott Fehér Könyv iránymutatást adott a közép- és kelet-európai társult országoknak az unió egységes belső piacának szabályozására kialakított jogi normák átvételével kapcsolatosan.

Magyarországnak a csatlakozás időpontjára minden tekintetben meg kell felelnie azon átfogó – számos részletet tartalmazó, sok helyütt bonyolult – rendszernek, amelyet az EU a termékforgalmazás tekintetében tagállamai közreműködésével kialakított. Az ehhez kapcsolódó jogharmonizációs munka – az Országgyűlés által elfogadott törvények, valamint kormányrendeletek és előírások alapján – folyamatban van, és befejezése a 2002 közepére várható.

IV.2 Vámszabályozás, vámunió

A közösség számára kialakított vámunió a teljes árucseré-forgalomra kiterjed. Magában foglalja a tagállamok közötti – mind az ipari, mind a mezőgazdasági termékekre vonatkozó – vámok alkalmazásának, az azon alapuló köztartozások kifizetésének tilalmát, illetve egységes vámtarifa bevezetését harmadik országok viszonylatában.

A közös vámtarifával az EU azt az elvet követi, hogy a közösségi termelők a védelem által meghatározott versenyhelyzetben legyenek a külső termelők áruival szemben. Ezzel az elvvel nem ellentétes az, hogy a közösségi termelők versenyhelyzetének javítására bizonyos külső forrásból származó nyersanyagokra, félkész termékekre alacsony vámokat vagy időleges vámfelfüggesztést alkalmazzanak. Például az informatikában a verseny ösztönzése érdekében alacsony vámokat alkalmaznak.

Az EU – az UNCTAD ajánlásait követve – 1971 óta preferenciális vámeljárásban részesít fejlődő országokból származó meghatározott ipari (és mezőgazdasági) termékeket. Ennek az úgynevezett GSP-rendszernek a keretében védzáradék-mechanizmus működik, amely lehetőséget ad a kedvezmény nélküli vám visszaállítására, ha az import valamely közösségi termelőnek kárt okoz, vagy károkozással fenyeget. A

GSP-rendszer ugyanakkor speciális ösztönző rezsimmal is rendelkezik, amely adott országnak a szociális és környezetvédelmi politikában kifejtett erőfeszítéseit, fejlődését „jutalmazza”.

A **közösségi vámkódex és végrehajtási rendelet** minden tagállamra vonatkozóan egységes feltételeket és követelményeket rögzít a vám eljárások, a vám kiszabása és megfizetése, a vámbiztosítékok nyújtása tekintetében.

A **vámformalitások egyszerűsítéséről szóló egyezmény** egységes vámokmány alkalmazását teszi lehetővé.

A **kombinált nomenklatúra (KN)** a vámpolitika egyik legfontosabb eleme. A közösség által importált vagy exportált összes áru ennek figyelembevételével kapja meg minden tagországban azt a vámtarifaszámot, amelyik eldönti az alkalmazandó vámtételt.

Az EU vámkódexe tartalmazza a **kötelező tarifainformáció (BTI)** rendszerét, amelynek értelmében bárki jogosult – az illetékes vámhatósághoz írásos kérelem benyújtása után – állásfoglalást kapni a kivitt vagy behozott áru vámtarifa-besorolásáról. Az így szerzett határozat hat évre szól.

A kombinált nomenklatúra egyben a **TARIC** alapjául szolgál. A TARIC az EU kereskedelempolitikai eszköze, az unió integrált tarifája. Célja az, hogy a külkereskedelmi forgalomhoz kapcsolódó valamennyi adó, kedvezmény, korlátozás, tiltás az adott termék vámtarifaszámához, illetve a TARIC kódjához legyen köthető.

Magyarország EU-ba való belépése után valamennyi tagország belföldnek számít majd a vámkezeléskor. Az unió tagjaként csatlakoznunk kell a **schengeni egyezményhez** is, a kialakítandó belső és külső határokon az árukra és szolgáltatásokra vonatkozó közösségi szabályozást kell alkalmaznunk.

A csatlakozásig az önálló magyar vámtarifában foglalt tételeket alkalmazzuk, azt követően a kombinált nomenklatúrában feltüntetett vámtételeket. (Ez 5000 terméknel vámsökkenéssel, csaknem 2000-nél vámnövekedéssel fog járni.) A gazdálkodóknak nem lesz nehéz alkalmazniuk az uniós vámtarifákat, mivel 1996 óta a magyar vámtarifa is az Európai Unió kombinált nomenklatúráján alapul. Ez azt jelenti, hogy nyolc számjegyig megegyezik azzal, csak a 9. és a 10. számjegy magyar alszám. A csatlakozás pillanatától alkalmazni fogjuk a TARIC-ot is.

IV.3 Származási szabályok

A közösségi vámpolitikát szolgálja a származási szabályok rendszere, amely a vámrendszerre épülő korlátokat állít a külföldről érkező áruk elé, vagyis ehhez kapcsolja a tarifális kedvezmények igénybevételét.

Az EU vámkódexében levő **kötelező származási információs rendszer** – írásos kérelem alapján – lehetővé teszi a vámhatóságtól állásfoglalás beszerzését az export- vagy importügyletben érintett áru származásáról.

Az EU a társult országok csatlakozását megelőző fontos feladatának tekinti a **páneurópai kumuláció** megvalósítását. Ez azt jelenti, hogy Magyarország és a rendszerhez tartozó többi ország a származás szempontjából egységes területet alkot, így

függetlenül attól, hogy a terméket a páneurópai övezet – EU-, EFTA-, CEFTA-tagországok, EU-társult tagállamok – melyik országában állították elő, jogosult a megkötött társulási vagy szabadkereskedelmi megállapodások származási jegyzőkönyveiben előírt vámkedvezményekre. Más szóval, származó anyag annyi lehet egy termékben, amennyit a szabadkereskedelmi megállapodások származási jegyzőkönyvei megengednek, és csak akkor, ha megfizették utána a vámot.

IV.4 A termékbiztonsággal kapcsolatos előírások, követelmények

Az Európai Unióban alapvető fogyasztóvédelmi követelmény, hogy nem hozható forgalomba olyan áru, és nem végezhető olyan szolgáltatás, amelyik veszélyezteti a fogyasztók életét, egészségét, vagyoni biztonságát. E követelményeket irányelvekben rögzítik, amelyek megtartása kötelező a termékek előállítói, forgalmazói számára. Ezeket az irányelveket folyamatosan felülvizsgálják és korszerűsítik – a technika és a tudomány új eredményeinek figyelembevételével.

Az EU Bizottságának fogyasztóvédelmi akcióterve az irányelvek felülvizsgálatát, az előírások szigorítását, a piacfelügyeleti ellenőrzések fokozását és bizonyos cikkekre (pl. létrák, hőmérők, gyermekekkel kapcsolatba kerülő termékek) vonatkozóan új szabványok kidolgozását tűzte ki célul. Veszélyjelző rendszert működtetnek minden olyan áruféleség – például villamossági termékek, játékok – vonatkozásában, amely veszélyeztetheti a fogyasztók életét, biztonságát, egészségét.

A 92/59/EGK irányelvben meghatározták az általános termékbiztonság szabályait. Ez az irányelv mindazon termékekre és szolgáltatásokra vonatkozik, amelyekre nézve nem adtak ki termékspecifikus irányelvet.

Az irányelv a következők szerint fogalmazza meg a **biztonságos termék** fogalmát.

Biztonságos az a termék, amelyik a rendeltetésszerű vagy az ésszerűen várható használat időtartama alatt nem, vagy csak ésszerűen elvárható minimális mértékben veszélyezteti a fogyasztó életét, egészségét és testi épségét.

Az általános termékbiztonsági irányelv a fogyasztóvédelemről szóló **1997. évi CLV. törvénnyel** került be a magyar jogrendbe. A törvény végrehajtására vonatkozó részletes szabályozást pedig az áruk és szolgáltatások biztonságáról és az ezzel kapcsolatos piacfelügyeleti eljárásról szóló 2979/1998. (IV.) Korm.rendeletben fogalmazták meg.

A törvény 3. paragrafusa kimondja, hogy csak biztonságos áru hozható forgalomba, amiről a gyártónak kell gondoskodnia. Tehát a biztonságért alapvetően a gyártó a felelős. Ugyanakkor azt is magában foglalja a törvény, hogy a forgalmazó nem hozhat forgalomba olyan árut, amelyikről tudja – vagy a rendelkezésre álló adatok alapján tudnia kellene –, hogy nem biztonságos. A forgalmazónak mindent meg kell tennie annak érdekében, hogy az áru biztonságát megőrizze, illetve tájékoztassa a fogyasztót a használatával járó kockázatokról. Kimondható tehát, hogy mind a gyártó, mind a forgalmazó felelőssége fennáll a termékek biztonságával kapcsolatban.

A termékek és szolgáltatások biztonsága az uniós és a magyar szabályozásban egyaránt alapvető követelmény. Tekintettel arra, hogy a hazai szabályozás összhangban van az

EU-előírásokkal, azok a gyártók, amelyek eleget tesznek a hazai jogszabályi követelményeknek, biztonsági szempontból az unió piacán is megfelelnek.

Az EU termékbiztonsággal kapcsolatos irányelveit, valamint a megfelelő hazai jogszabályokat az 5. melléklet ismerteti.

IV.5 Megfelelőség tanúsítás

Az EU alapelve a termékek, a szolgáltatások, a tőke és a munkaerő szabad áramlása. A termékek szabad áramlása a kereskedelmi akadályok megszüntetését jelenti, amit a tagországok által közösen kialakított harmonizált „minőségi eszköztár” – a műszaki előírások, az európai szabványok, a megfelelőségértékelési eljárás – segít elő.

A leggyakrabban alkalmazott jogforrás az **irányelv**, amely kötelező előírásokat tartalmaz, és amelyet be kell vezetni a tagországok jogrendjébe. Tehát az irányelv felváltja a nemzeti jogszabályokat. (A rendelet ugyancsak kötelező előírás, de közvetlenül alkalmazható a tagállamokban, nincs külön bevezetési kötelezettség. A határozat hasonló a rendelethez, de azokra érvényes, akiket megjelöl).

Az ipari termékekre vonatkozó jogszabályok „szabványmélységű” szabályozása hosszadalmas, és kevésbé hatékonyak bizonyult. Ezért a műszaki harmonizáció és szabványok ügyében 1985-ben megfogalmazták az „**új megközelítésről**” szóló határozatot. Ezen elv alapján csak a lényeges követelményeket határozzák meg, a részletes szabályok kidolgozását a szabványosító szervekre bízzák, tehát azok szabvány formáját öltik.

Az irányelvekhez kapcsolódnak az úgynevezett **harmonizált európai szabványok**, amelyek a követelmények műszaki tartalmát határozzák meg. A harmonizált szabványnak való megfelelés automatikusan az alapvető követelmények teljesülését jelenti. A harmonizált szabványok nem kötelezők, de előnyt nyújtanak a tanúsítási eljárásban: a szabványnak való megfelelés egyenértékű a direktívának való megfeleléssel.

Új megközelítésű irányelveket vezettek be a kisfeszültségű villamos termékekre, a gépekre, a robbanásveszélyes környezetben működő eszközökre, a robbanásveszélyes nyomástartó berendezésekre, a felvonókra. Az ipari termékek teljes lefedettsége még nem valósult meg, de kidolgozás alatt állnak az újabb irányelvek. A régi és az új megközelítés nem zárja ki egymást. A régi irányelveket alkalmazzák például a motoros közúti járművekre vagy a traktorokra.

A megfelelőség igazolása

Az EU meghatározta a vizsgálat és a tanúsítás egységes elveit, és határozatot adott ki (1993), amely kiterjed az egyes termékeknek a megfelelőség értékelési eljárása keretében alkalmazható tanúsítási moduljara, valamint a CE (Communauté Européenne) megfelelőségi jelölés alkalmazására.

Az új megközelítésű irányelvek megjelölik azokat a tanúsítási eljárásokat, amelyeknek az adott terméket alá kell vetni ahhoz, hogy a közösségen belül forgalmazható legyen. Általában elegendő a gyártó vagy a forgalmazó megfelelőségi nyilatkozata, nagyfokú

veszélyt hordozó termékekre vonatkozóan azonban független szervezet tanúsítását írják elő.

A megfelelés harmadik fél általi megállapítása az úgynevezett notifikált vagy bejelentett intézmények feladata. Az EU-ban a tagállamok bejelentik – notifikálják – országuk vizsgáló és tanúsító szervezeteit. Ezeknek a meghatározott kritériumrendszer alapján kiválasztott szervezeteknek a listáját az unió hivatalosan közzéteszi, és ezzel kinyilvánítja, hogy az általuk kiállított tanúsítást a közösségen belül el kell fogadni.

Az Európai Unióban csak tagországi intézmény bejelentésére van lehetőség, így magyar szervezet itt egyelőre nem kaphat szerepet. Mindenesetre folyamatban már van azon hazai intézmények kijelölése, amelyek a taggá válást követően notifikált szervezetek lehetnek.

A megfelelés jelölése

Az Európai Unióban bevezetett **CE jelölés** deklarálja, hogy a termék valamennyi vonatkozó új megközelítésű irányelvnek megfelel. (Azoknál a termékeknél kell alkalmazni, amelyek ilyen irányelv hatálya alá esnek.) A CE jelölést jogosan viselő termék az EU piacán bárhol szabadon – korlátozás nélkül – forgalmazható.

(Magyarországon átmeneti rendelkezést vezettek be: amikor a gyártói megfelelés – az ún. A-modul – elegendő a forgalomba hozatalhoz, CE jelölést kell alkalmazni; amikor harmadik fél általi tanúsításra – B-modulra – van szükség, akkor a H jelölést kell használni. Ez a tény nem változtat azon, hogy az unióban csak CE jelöléssel lehet terméket forgalmazni, s ahol független szervezet tanúsítására van szükség, csak tagországi szervezet jöhet szóba.)

Kölcsönös elismerés

A kölcsönös elismerés elve azt jelenti, hogy az egyik tagállamban az előírások szerint előállított termék a többi tagországban szabadon forgalmazható. Ennek az elvnek lényeges hatása van a harmadik – unión kívüli – országokkal folytatott kereskedelemre. Ha ugyanis egy harmadik ország terméke szabályosan forgalomba került az egyik tagállamban, akkor a többi tagországban is forgalmazható.

Az EU már több úgynevezett harmadik országgal kötött kölcsönös elismerési megállapodást: például az Egyesült Államokkal, Kanadával, Ausztráliával és Japánnal. A csatlakozó országokkal az úgynevezett **PECA-megállapodást** írta alá az unió a megfeleléstanúsítások kölcsönös elismerésére. Ennek feltétele a szakterületre érvényes joganyag teljes harmonizációja és az intézményi rendszer működőképessége. A PECA-megállapodást először Magyarországgal és Csehországgal kötötték meg, 2001 februárjában.

E megállapodás hatálya alá – első lépésként – a villamos termékek, a gépek, az EMC (elektromágneses összeférhetőség), a gázkészülékek, a melegvízkazánok, az orvostechikai készülékek tartoznak. Ez a gyakorlatban annyit jelent, hogy az EU tagállamai és Magyarország kölcsönösen elfogadják egymás tanúsítványait.

Szabványok

A szabványok státusa számottevően megváltozott. Lényeges, hogy alkalmazásuk alapvetően önkéntes, még akkor sem kötelezők, ha az új megközelítésű irányelvek vonatkoznak rájuk. Azokat az európai szabványokat, amelyek megtartása az irányelv lényeges követelményeinek való megfelelést jelenti, harmonizált szabványoknak nevezik.

Magyarországon a kötelező szabványok helyét mindinkább átvették a jogszabályok, mindenekelőtt az európai irányelveket honosító rendeletek.

Az ipari/gazdasági tárca vonatkozó rendelete (30/1994. XI.8.) kiadásakor még 1600 szabványt tartalmazott. A sokszor módosított rendelet ma már csak néhány száz szabvány kötelező alkalmazását írja elő, de ez a szám is tovább csökken.

A kötelező alkalmazást elrendelő miniszter engedélyezheti a szabványtól való eltérést – az érintett miniszterekkel egyetértésben. Ilyenkor az eltérést kezdeményezőnek kell az eljárás megfelelőségét bizonyítania.

IV.6 Termékek és szolgáltatások belső piacon való forgalomba hozatalával kapcsolatos követelmények

Az EU fogyasztóvédelmi politikája a termékek biztonsági követelményein túlmenően a fogyasztók megfelelő tájékoztatására is nagy súlyt fektet. Önálló közösségi irányelv nem született a tájékoztatásra vonatkozóan, de a fogyasztók információhoz való jogát az Európa Tanács már 1975-ben határozatban rögzítette.

Magyarországon a szabályozás alapját a **fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény** teremti meg, melynek IV. fejezete foglalkozik ezzel a kérdéssel.

A fogyasztói tájékoztatás célja az, hogy a címkézés, a csomagolás, az árfeltüntetés, a használati-kezelési útmutató ne tévessze meg a fogyasztót, vagyis az áru és a szolgáltatás természetére, mennyiségére, minőségére, összetételére, eltarthatóságára, származására, gyártására vonatkozó adatok-információk megfelelő módon és helyen legyenek feltüntetve.

A gyártónak és a forgalmazónak érdeke a fogyasztók mind teljesebb körű tájékoztatása, mivel a termékefelelősségről szóló **1993. évi X. törvény** egyértelműen a gyártó felelősségét mondja ki a termékekkel kapcsolatosan (pl. nem megfelelő tájékoztatás esetén a gyártó pert veszthet a fogyasztóval szemben).

A hivatkozott törvény előírja a fogyasztói tájékoztatás kötelező formáit. Ezek közül az egyik legfontosabb a címkézés, amelynek általános szabályait a fogyasztóvédelemről szóló törvény határozza meg (9–11. paragrafus). A törvény kimondja, hogy a termék akkor hozható forgalomba, ha a csomagolásán vagy másutt, de az árutól elválaszthatatlanul elhelyezett címkén magyarul közérthetően és egyértelműen tartalmazza a fogyasztók tájékoztatásához és a hatósági ellenőrzéséhez szükséges – a törvényben előírt – adatokat.

A címkének három fontos adatot mindenképpen tartalmaznia kell: az áru pontos megnevezését, származási helyét, a gyártó vagy a forgalmazó nevét és címét. Ezeken túlmenően – az áru jellegétől és rendeltetésétől függően – a következőket kell még feltüntetni rajta: az áru

- méretét, nettó mennyiségét
- összetevőit (különös figyelemmel a fogyasztó egészségét érintő anyagokra)
- rendeltetészerű használatát, illetve a minőségmegőrzés várható időtartamát
- alapvető műszaki jellemzőit
- minőségi osztályát
- energiafelhasználási ismérveit
- környezet-, illetve természetkímélő (környezetbarát) jellegét
- megfelelőségi jelölését, illetve engedélyköteles árunál az engedélyszámot.

A címkézésre vonatkozóan leírt **szabályozás EU-konform**, mivel megegyezik az unió fogyasztóvédelmi szabályozásával.

Az eddigieken túlmenően néhány termékre, termékcsoporra **speciális címkézési szabályok** vonatkoznak, amelyek nem helyettesítik, hanem bővítik az áruval kapcsolatos alapvető információkat.

Speciális előírások vonatkoznak több gépipari termékcsoporra, így a következőkre:

- Háztartási hűtő-fagyasztó készülékek energiafogyasztásának címkézése. Az EU-irányelveket harmonizáló 1/1998. (I. 12.) IKIM-rendelet előírja a háztartási hűtők, fagyasztók és ezek kombinációja energiafogyasztási címkézését. A cél az, hogy a kisebb fogyasztású termékek vásárlására ösztönözzönnek. A címkén meg kell adni az energiafogyasztási kategóriát, a fajlagos villamosenergia-fogyasztást, a hűtő- és a fagyasztótérfogatot, a hűtésre vonatkozó csillagjelet, valamint a készülék zajszintjét.
- Háztartási mosógépek és háztartási szárítógépek energiafelhasználásának ismérveiről való tájékoztatás. A mosógépekre vonatkozó 77/1999. (XII. 22.) GM-rendeletet, valamint a szárítógépekre vonatkozó 78/1999. (XII. 22.) GM-rendeletet a kapcsolódó EU-irányelvek honosításaként adták ki, és 2000. június 30. óta vannak érvényben. E termékek forgalomba hozatalához adatlapot (az energiafelhasználásnak, illetve a különféle segédanyagok felhasználásának hatékonyságára vonatkozó adatokkal), energiahatékonysági címkét és műszaki dokumentációt kell készítenie a gyártónak, aki felel az adatok valóságáért.

A speciális címkézési előírások közé sorolandók továbbá:

- az előre csomagolt termékekkel kapcsolatos előírások (az 5 gramm és 10 kilogramm közötti tömegű, valamint az 5 milliliter és 10 liter közötti térfogatú termékekre);
- a használati és kezelési útmutató;
- a megfelelőségtanúsítás (a tanúsítványt a gyártónak, illetve az importőrnek kell megszereznie – ezt nem kell továbbadnia, de az árut kísérő szállítólevélen, számlán nyilatkoznia kell arról, hogy a termék rendelkezik azzal);
- az ár feltüntetése (a törvényes fizetőeszközben megadva, a forgalomban fizetendő – áfás – ár megjelölésével).

A fogyasztóvédelmi törvény felelősségi szabályokat is megállapít: a címkézés, a használati és kezelési útmutató, valamint a csomagolás tekintetében a gyártó felelősségét fogalmazza meg, míg az ár feltüntetését a forgalmazó felelősségévé teszi.

IV.7 Egyes kiemelt termékekre vonatkozó speciális termékbiztonsági előírások

- Villamossági termékek

Az IKIM 79/1997. (XII. 31.) rendeletével az Európai Unió úgynevezett kiefeszültségű irányelvét vettük át. Ez az 50–1000 volt közötti váltakozó áramra, illetőleg a 75–1400 volt közötti egyenáramra tervezett villamos berendezések biztonsági előírásait határozza meg. A rendelet melléklete tartalmazza az alapvető biztonsági követelményeket. A harmonizált szabványoknak megfelelő terméket úgy kell tekinteni, hogy az teljesíti a rendelet által előírt alapvető biztonsági követelményeket. A honosított harmonizált szabványok jegyzékét a Szabványügyi Közlöny rendszeres időközönként megjelenteti. Ezek száma 600 fölött van, és folyamatosan növekszik. Ha a termék megfelel a rendelet követelményeinek, felhelyezhető rá a CE jelölés, amely egyben a forgalomba hozatal feltétele.

A forgalomba hozatalhoz elegendő a gyártó megfelelőségi nyilatkozata, nem kötelező a harmadik fél általi megfelelőségtanúsítás. Ez nem jelenti azt, hogy mellőzhető a követelményeknek való megfelelés vizsgálata. Maga a gyártó is elvégezheti ezt, ha rendelkezik a szükséges eszközökkel. Ha erre nem képes, vizsgáló intézmény szolgáltatását kell igénybe vennie.

A vizsgálatra és a tanúsításra a Gazdasági Minisztérium több intézményt jelölt ki – ezek jegyzéke megtalálható a GM honlapján. A rendeletnek való megfelelést – így azt, hogy a termék el van-e látva a CE jelöléssel, és azt jogosan viseli-e – a Fogyasztóvédelmi Főfelügyelőség hivatott ellenőrizni.

A CE jelölés akkor alkalmazható, ha a termékre vonatkozó valamennyi rendelkezés előírásait kielégíti (pl. villamossági termékeknel az elektromágneses összeférhetőség – EMC – előírásait is tekintetbe kell venni).

- Gépek biztonsága

A gépek biztonságáról szóló és rendkívül szerteágazó termékféleségekre vonatkozó EU-irányelvet a 21/1998. (IV. 27.) IKIM-rendelet honosította meg Magyarországon.

Az IKIM-rendelet (1. melléklet) részletezi az alapvető biztonsági és egészségvédelmi követelményeket. Az előírások kiterjednek a tervezés, a gyártás és anyagfelhasználás követelményeire, a kezelés–karbantartás–javítás során fellépő veszélyek elkerülésére, a védőrendszerekre, a figyelmeztető intézkedésekre.

Felsorolja a veszélyes gépeket és védőeszközöket, amelyek használata különösen nagy kockázattal jár. Idesorol 17 gépcsoportot és öt védőszerkezetet. Ilyenek többek között: fűrészek, gyalugépek, prések, hajlítógépek, fröccsöntő gépek, föld alatti munkára szolgáló munkagépek, háztartásihulladék-gyűjtő teherjárművek, járműre szerelt emelők, pirotechnikai termékeket gyártó gépek.

A gépeket úgy kell tervezni, gyártani, forgalomba hozni, hogy azok megfeleljenek a rendelet alapvető biztonsági és egészségügyi követelményeinek.

A honosított harmonizált szabványoknak megfelelő gépet úgy kell tekinteni, hogy az teljesíti a rendelet alapvető biztonsági követelményeit.

Tanúsítás

A gépek nagyobbik részének forgalomba hozatalához elégséges a gyártói nyilatkozat – az A-modul – arról, hogy az adott gép megfelel a rendelet (irányelv) biztonsági követelményeinek. A veszélyes gépeket illetően szigorúbbak a tanúsítás követelményei. Ha a gépet nem, vagy nem teljes mértékben a harmonizált szabványok szerint gyártották, akkor típusvizsgálatot kell végezni (B-modul) valamely kijelölt vizsgáló és tanúsító szervezet megbízásával.

Megfelelőségjelölés

A rendelet követelményeit kielégítő gépet megfelelőségi jelöléssel kell ellátni. Az A-modul szerint tanúsított gépeknél a CE jelölést kell alkalmazni. Amennyiben a gép a veszélyes kategóriába tartozik, és harmadik fél általi tanúsítás van előírva, a H megfelelőségi jelölést kell alkalmazni.

A harmonizált szabványok száma a gépipari irányelvhez kapcsolódóan csaknem 200, bevezetésük magyar szabványként szinte teljes mértékben megtörtént – jegyzékük a Szabványügyi Közlönyben rendszeresen megjelenik.

- Elektromágneses összeférhetőség (EMC)

A vonatkozó EU-irányelvet a 31/1999. (VI. 11.) együttes rendelet vezette be Magyarországon. Az EMC-szabályozás szerint a berendezéseket úgy kell kialakítani, hogy a kibocsátott elektromágneses zavarok ne haladják meg azt a szintet, amelyik még lehetővé teszi távközlő, rádiótávközlő és egyéb berendezések rendeltetésszerű működését. A rendelet 12 termékcsoportot sorol fel, amelyeknél ügyelni kell arra, hogy megfelelő szintű zavartűrésük legyen (rádió- és tévéműsorvevők; ipari gyártóberendezések; mobil rádiótávközlő berendezések; adó-vevő berendezések; orvosi és tudományos berendezések; információtechnológiai berendezések; háztartási eszközök, elektronikus készülékek; közlekedési eszközök rádiótávközlő berendezései; oktatás és kutatás elektronikus eszközei; távközlő hálózatok; rádió- és tévéműsorszóró állomások; lámpatestek, fénycsővek).

Az összes berendezés megfelelőségének értékelése az A-modul szerint történik, vagyis a forgalomba hozatalhoz elegendő a gyártó megfelelőségi nyilatkozata. Ez alól egyedül a rádiótávközlő végberendezés a kivétel, amelynek típusvizsgálatára az úgynevezett kijelölt szerv jogosult.

Ha a gyártó a harmonizált szabványokat alkalmazta, a megfelelőségi nyilatkozat alapján forgalomba hozható a termék. A vonatkozó harmonizált szabványok száma 138, magyar szabványként ennek 76%-a van bevezetve.

A gépek, a villamos készülékek és az elektromágneses összeférhetőség a PECA-megállapodás részét képezik, így a tanúsítványok kölcsönös elismerése hamarosan ezen a területen is megvalósul.

- Gázkészülékek

A vonatkozó EU-irányelvet az IKIM 22/1998. (IV. 27.) rendelete vezette be a magyar jogrendbe. Általános előírása, hogy a készüléket úgy kell gyártani és forgalomba hozni, hogy rendeltetésszerű használata esetén ne veszélyeztesse a személyek, a háziállatok és a vagyon biztonságát. Amennyiben a készüléket a honosított harmonizált szabványok szerint gyártották, akkor úgy kell tekinteni, hogy az megfelel az alapvető követelményeknek.

A gázkészülékek használatának magas kockázata indokolja, hogy a tanúsítási követelmény szigorúbb az előzőekben tárgyaltaknál. Sorozatgyártáskor a B-modul szerinti vizsgálatot kell elvégeztetni egy kijelölt szervezetet megbízva. A típusvizsgálatot további – minőségbiztosítási és gyártás közbeni – ellenőrzésekkel kell kiegészíteni.

Az előírásoknak való megfelelést a megfelelési jelölés felerősítése fejezi ki, és H megjelölést kell alkalmazni. (A CE jelöléssel ellátott importált készülékeket illetően a hazai tanúsító szervezet dönt a külföldi vizsgáló tanúsításának elfogadásáról.)

A rövidesen hatályba lépő PECA-megállapodás alapján lehetővé válik a tanúsítványok kölcsönös elfogadása, és ettől kezdve használható lesz a CE jelölés.

- Játékszerek

Általános elv, hogy a játékszereket úgy kell tervezni és gyártani, hogy alkalmazásuk ne veszélyeztesse az azokat használó gyermeket vagy harmadik személyt. Az unió vonatkozó irányelvét a 24/1998. (IV. 29.) IKIM–NM rendelet honosította, amely meghatározta a teljesítendő követelményeket. A rendelethez kapcsolódó szabványok tartalmazzák a részletes leírásokat és vizsgálati módszereket.

Ha a játékot a harmonizált szabványok követelményeinek megfelelően gyártották, elegendő a gyártó megfelelési nyilatkozata, vagyis az A-modul szerinti tanúsítás és a játékszereket el kell látni a CE megfelelési jelöléssel.

IV.8 A Fogyasztóvédelmi Főfelügyelőség tevékenysége

A fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény 43. paragrafusának g) pontja alapján a termékbiztonság ellenőrzésével összefüggő piacfelügyeleti feladatokat a Fogyasztóvédelmi Főfelügyelőség és a felügyelőségek irányítják. A végrehajtásról a piacfelügyeleti eljárásról szóló 79/1998. (IV. 29.) Korm.rendelet tartalmaz alapvető rendelkezéseket.

A fogyasztóvédelmi hatóságok jogosultak:

- tájékoztatást kérni a gyártótól és a forgalmazótól a termék biztonságára vonatkozóan;
- mintát venni a biztonságossági vizsgálatok elvégzéséhez;
- ha az áru nem tűnik biztonságosnak, a vizsgálatok időtartamára betiltani annak forgalmazását, reklámozását.

A felügyelőségek ellenőrzik, hogy az áru rendelkezik-e hatósági engedéllyel, tanúsítvánnyal és megfelel-e az abban foglaltaknak. Munkájuk során laboratóriumi vizsgálatokat végezhetnek, jogosultak belépni a helyiségekbe és a telephelyekre – ha szükséges, rendőri segítséggel is –, s az ellenőrzéshez hang- és képfelvételeket készíthetnek.

Ha az áru nem felel meg a biztonságosság követelményének, a felügyelőségek többféle intézkedésre jogosultak (a veszélyre vonatkozóan figyelmeztetés elhelyezését előírni; elrendelni a fogyasztók széles körű tájékoztatását; korlátozni az áru forgalomba hozatalát, reklámozását; elrendelni a már forgalomban lévő árunak a forgalomból való kivonását és indokolt esetben a megsemmisítését).

A gyártó és a forgalmazó köteles megadni a felügyelőségeknek a szükséges információkat, az ellenőrzések során együttműködni s az elrendelt intézkedéseket végrehajtani.

A Fogyasztóvédelmi Főfelügyelőségen kívül számos más hatóság lát el piacfelügyeleti feladatokat a rájuk, illetőleg feladataikra vonatkozó jogszabályok alapján.

IV.9 A választott bíróságok és a békéltető testületek szerepe, feladatai

Választott bíróságok

A választott bírásokról szóló 1994. évi LXXI. törvény alapján a gazdálkodók egymás közötti vitái, valamint a fogyasztók és a gazdálkodók közötti jogviták bírósági eljárásán kívül is rendezhetők.

A választott bíróságot a gazdasági kamarák hozzák létre.

A választott bírásokról akkor választható, ha a választott bíróság székhelye Magyarországon van, s a feleknek legalább egyike gazdálkodási tevékenységet folytat. Alapfeltétel ezenkívül, hogy a felek szerződésben kössék ki: a választott bírósági eljárást magukra nézve elismerik.

Ezt az eljárást olyan ügyekre célszerű kikötni, amelyekben a szerződés értéke jelentős (hiszen költségei azonosak a bírósági peres eljárásával). A választott bíróság ítélete ellen nem lehet fellebbezni, csak az ítélet érvénytelenítése kérhető a bíróságtól. Előnye ennek az eljárásnak, hogy nemzetközi szerződések tekintetében is alkalmazható – amennyiben ezt a felek szerződésben rögzítik.

Békéltető testületek

A fogyasztóvédelmi törvény által létrehozott békéltető testületeknek fontos helyük van a fogyasztóvédelmi intézmények rendszerében. Ez az Európai Unióban is így van, hiszen a fogyasztókkal kapcsolatban sok olyan kis vitás ügy létezik, amellyel nem érdemes bírósághoz fordulni – annak időigénye és költségei miatt.

A magyar jogalkotás a vonatkozó EU-irányelvet követve fogalmazta meg – az 1997. évi CLV. törvényben – ezen intézmény feladatait. A szóban forgó testületek a gazdasági

kamarák mellett fejtik ki független tevékenységüket, tagjaikat a kamara és a civil szervezetek jelölik.

A békéltető eljárás célja az, hogy a fogyasztó és a gazdálkodószervezet közötti vitás ügyeket megkíséreljék egyezséggel rendezni, elkerülve a bíróságot. A békéltető testületek hatásköre az áruk és szolgáltatások minőségével, biztonságával, a termékfelelősségi szabályok alkalmazásával, továbbá a szerződéskötéssel kapcsolatos jogviták rendezésére terjed ki. Eljárásra a fogyasztó állandó lakhelye szerinti testület illetékes.

Az eljárás akkor indítható meg, ha előtte a fogyasztó már megkísérelte panaszának rendezését a gazdálkodóval. Ez utóbbi ugyanis köteles foglalkozni a panaszával s arra írásban reagálni.

Az eljárás kérelemre indul, amelyet a testület elnökéhez kell benyújtani. Az elnök három napon belül dönt, hogy az ügy a testület hatáskörébe tartozik-e. Ezt követően 15 napon belül tűzik ki a meghallgatási időpontot, erről a feleket értesítik. A bepanaszolt gazdálkodónak a felhívástól számított öt napon belül kell nyilatkoznia arról, hogy elfogadja-e a tanács döntését.

Az eljárás során a tanács elnöke egyezséget kísérel meg létrehozni a felek között. Az eljárás befejezésével a tanács meghozza döntését, ami lehet

- ajánlás, ha a gazdálkodó úgy nyilatkozott az eljárás kezdetén, hogy a tanács döntését nem fogadja el kötelezőként;
- kötelezést tartalmazó határozat, ha a gazdálkodó ennek megfelelő nyilatkozatot adott.

A határozat ellen fellebbezésnek nincs helye, érvénytelenítése azonban kérhető a bíróságtól.

A kötelező határozat végrehajtását a kamara és a fogyasztóvédelmi felügyelőségek ellenőrzik.

Ez az eljárás jelentős költségektől kíméli meg a vállalkozókat, ezért célszerű az egyezségen alapuló vitarendezést választani a bírósági eljárás helyett.

1. melléklet

Az információs társadalom eszközei (1999–2000)

	EU	USA	Japán	Világ
PC (1999. dec.; M db)	93	141	36	387
– 100 lakosra jutó (db)	25	52	29	6
Internet-előfizetők (2000. okt.; M db)	13,9	65,9	4,5	94,3
– 100 lakosra jutó (db)	3,7	23,9	3,9	1,6
Internethasználók (2000. nov.; M db)	98	154	39	407
– 100 lakosra vetítve (db)	26	56	31	7
Mobiltelefon (1999. dec.; M db)	147	86	57	481
– 100 lakosra vetítve (db)	39,1	31,7	45	8

Kiugróan magas a 100 lakosra jutó mobiltelefon-előfizetők száma Finnországban (66,8) és Svédországban (57,9), míg például Németországban csupán 28,6 (1999).

2. melléklet

Az ipar és főbb ágazatai termelésének alakulása (%)

(Összehasonlító áron, az 1988. év bázisán számolva)

	1989	1990	1991	1992	1992/1988
Összipar	95,0	90,7	81,6	90,3	63,5
Feldolgozóipar	94,4	89,7	78,9	91,8	59,04
Gépipar	93,2	83,8	71,1	89,1	49,47
Élelmiszeripar	97,8	99,1	93,2	96,0	86,7
Vegyipar	94,3	93,2	80,4	92,9	65,6
Fa- és papíripar	107,6	103,3	103,5	94,7	112,3
Kohászat	94,2	82,8	71,4	81,3	45,2
Textilipar	87,4	86,3	74,1	84,8	47,4

3. melléklet

	1995		1998	
	Termelés		Termelés	
	folyó árakon (M Ft)	résarány (%)	folyó árakon (M Ft)	résarány (%)
Gépek, berendezések	171,6	26	320,4	12
Villamos gépek, műszerek	250,8	38	1299,2	49
Járművek	238,2	36	1044,8	39
Gépipar	660,6	100	2653,5	100

	1999		2000	
	Termelés		Termelés	
	folyó árakon (M Ft)	résarány (%)	folyó árakon (M Ft)	résarány (%)
Gépek, berendezések	372,9	10	432,9	9
Villamos gépek, műszerek	1861,1	52	2859,3	58
Járművek	1341,2	38	1629,6	33
Gépipar	3575,1	100	4921,9	100

Információszolgáltató szervezetek**Magyar Kereskedelmi és Iparkamara
Nemzetközi Igazgatóság**

1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 6–8.
Telefon: 1/474-5143, 474-5141
Fax: 1/474-5105
Honlap: www.mkik.hu

Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara

1016 Budapest, Krisztina krt. 99.
Telefon: 1/488-2110, 488-2111
Fax: 1/488-2119
Honlap: www.bkik.hu

Munkaadók és Gyáriparosok Országos Szövetsége (MGYOSZ)

1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 6–8.
Telefon: 1/474-2045
Fax: 1/474-2064
Honlap: www.mgyosz.hu

EU MIK**az Európai Unió Magyarországi Innovációkövetítő Központja (OMIKK)**

1011 Budapest, Gyorskocsi u. 5–7.
Telefon: 1/202-2522
Fax: 1/212-2528
Honlap: www.irc.omikk.hu

ITDHungary**Magyar Befektetési és Kereskedelemfejlesztési Kht.**

1051 Budapest, Dorottya u. 4.
Telefon: 1/318-0051
Fax: 1/318-3732
Honlap: www.itd.hu

Magyar Gépgyártók Országos Szövetsége (MAGOSZ)

1012 Budapest, Kuny Domokos u. 13–15.
Telefon: 1/202-3985, 375-7046
Fax: 1/356-0040
Honlap: www.magosz.hu

Magyar Vállalkozásfejlesztési Alapítvány

1026 Budapest, Bajza u. 31.
Telefon: 1/342-3717, 322-3846
Fax: 1/342-4122
Honlap: www.mva.hu

Gépipari szövetségek nemzetközi szövetsége (Orgalime)

www.orgalime.org

Európa-szerver

www.europa.eu.int

Euroguide

www.euroguide.org

Az EU hivatalos kiadójának szervere

www.eur-op.eu.int

Az EU hivatalos dokumentumai

www.eudor.com

Európai Bizottság Magyarországi Delegáció

www.eudelegation.hu

Európai Tájékoztatási Központ

www.eudelegation.hu/etk

Magyar Külügyminisztérium

www.mfa.gov.hu

Euro Info Service (az EU kiadóhivatalának képvisellete)

www.euroinfo.hu

Új megközelítésű irányelvek bevezetése

EU-irányelv	-	Magyar rendelet (és hatálybalépése)
73/23/EGK	-	Kisfeszültségű villamos berendezések 79/1997. (XII. 31.) IKIM
88/378/EGK	-	Játékok biztonsága 24/1998. (IV. 29.) IKIM–NM
89/336/EGK	-	EMC 31/1999. (VI. 11.) GM–KHVM
89/392/EGK	-	Gépek biztonsága 21/1998. (IV. 17.) IKIM
87/404/EGK	-	Egyszerű nyomástartó edények
.../23/EK	-	Nyomástartó berendezések .../2001. (IV.) GM
90/396/EGK	-	Gázkészülékek 22/1998.(IV. 17.) IKIM
90/384/EGK	-	Nem automatikus mérlegek 19/1998. (IV. 17.) IKIM
94/9/EK	-	Potenciálisan robbanásveszélyes környezetben működő berendezések (ATEX) tervezete
76/117/EGK		
79/196/EGK		
82/130/EGK	-	Potenciálisan robbanásveszélyes környezetben működő villamos berendezések 25/1996. (IV. 17.) IKM
92/42/EGK	-	Melegvízkazánok 20/1998. (IV. 17.) IKIM
90/385/EGK	-	Aktív beültethető gyógyászati eszközök 47/1999. (X. 6.) EüM
93/42/EGK	-	Orvostechnikai eszközök
95/16/ EK	-	Felvonók – tervezet
89/689/EGK	-	Egyéni védőeszközök 2/1995. (I. 6.) MÜM
94/25/EK	-	Szabadidős kishajók 2/2000. (VII. 26.) KöViM
93/15/EGK	-	Polgári robbanóeszközök

Felhasznált irodalom

Panorama of European Business
Edition 2000
Data 1989–1999, Eurostat

Eurostat Yearbook 2001
Data 1989–1999, Eurostat

Központi Statisztikai Hivatal

- havi közlemények
- évkönyvek
- ipari és építőipari évkönyvek
- külkereskedelmi évkönyvek

Gazdasági Minisztérium

- Az ipar 2000. évi tevékenysége
- Számítástechnika
- Híradástechnikai ipar
- Távközlés
- A műszeripar helyzete
- Magyarország járműipara

Figyelő TOP 200

Pozitív példák a magyar gépgyártásban
Nagyalföld Kiadó, Szolnok

Gépipari Hírlevél
Magyar Gépgyártók Országos Szövetsége

Eurostat

- Labour productivity.... (No. 55/2001)
- EU knowledge-based economy (No. 33/2001)
- Research investment ... (No. 130/2000)
- EU businesses... (61/2000)
- R+D expenditure... (3/2001)
- High-technologie industries (32/2001)
- Information Society Statistics (34/2001)
- Information Society Statistics (4/2001)
- The automotive industry... (1/2001)